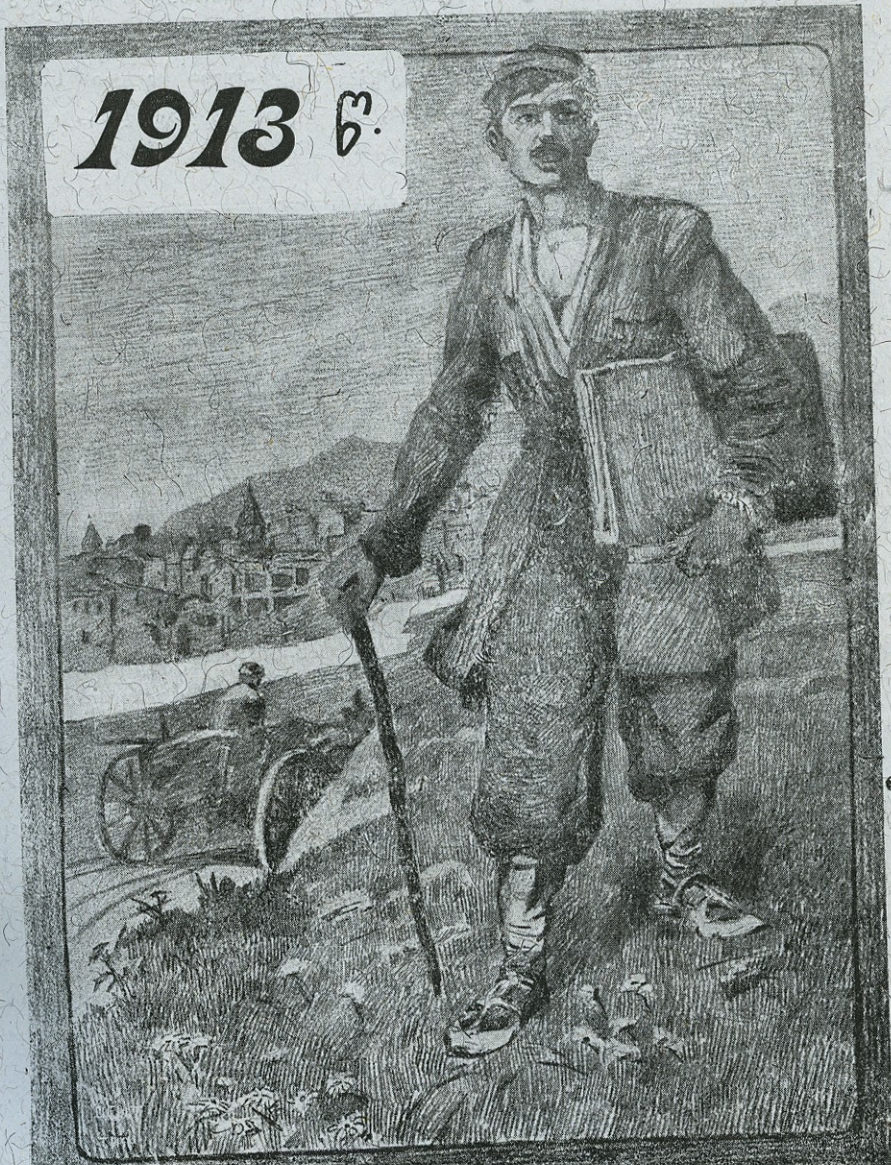

VII

სექტემბერი

VII

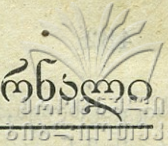
შინაარსი: 1) მოტივები ფრიდრიხ ნიცშეს კულტურულ-პედაგოგიურ აზრებიდან — 6. ბ — ძე. 2) ბუნება და სამკურნალო მეცნიერება, ჭიგუნა ტყე და მისი მკურნალობა — ილ. ალხაზიშვილი. 3) ოჯახი ბირველი სკოლაა ბავშვისათვის — ვანათში ნამყოფი. 4) „კავკასიური“ ენები და იაფეტური ენათ მეცნიერება. — ნიკ. ჯორჯიკია. 5) ბუნება ქართულ ენის ეტიმოლოგიურ შენობის (წერილი მეშვიდე) ქართული ბრუნვები კანკალებისა — მ. ქ. ყიფიანი. 6) ბუნებისმეტყველთა და ექიმთა კრებაზე — ი. ნაკაშიძე. 7) ასურული წარწერები ქართული ტომების შესახებ — ა. სვანიძე. 8) ჭეზბარტ ჭეუბტმანი „მისიელ კრამერი“ ოთხ მოქმედებისანი დრამა (თარგმანი) — ივ. გომელაური. 9) კუ და კურდღელი — ვაჟა-ფშაველა. 10) ილიას ხსოვნას — რუს-იმერელი. 11) ირადიონ ეგდშვილს — ლაღო გეგეჭკორი. 12) უკანასკნელი ვედრება (ბიოგრაფიანი) კატო ბაქ — ძე. 13) ამონაკენესი (დედის ძვირფასს ხსოვნას) — გულგატეხილი. 14) სიტყვა თქმული სწავლის დაწეების წინ 1913 წ. ენკენისთვის 3 — დეკ. კ. ცინცაძე. 15) წინამძღვარანთ კარის სამკურნალო სკოლა — სვიმონ ხუნდაძე. 16) შინაური მიმდინარეობა — მეთვალყურე. 17) კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია — ილ. ალხაზიშვილი. 18) დამატება: ცნობები ქ. შ. წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების: კავკასის ქართული სკოლის 1911 — 1912 სამოსწავლო წლის სწავლა-აღზრდის ანგარიშები, სოხუმის განყოფილების 1912 წლის მოქმედება და განცხადებანი.

ვიჩაიდან მე ამა 1913 წლის მაისიდან ონში არ ვიმყოფები, ვთხოვ ამ წლის „განათლება“-ზე დ. ონში ჩემთან ხელის მომწეროთ, რომ რედაქციის ყოველგვარი ანგარიში გაასწორონ ისევე ონში სერგო რუსაძესთან, მასვე უნდა გადასცენ ფული. — ვისაც წრევანდელი ჟურნალის ფასი სრულად, ან სულაც არ გადაუხდიათ...

დ. ონში ყოფილი აგენტი ჟურნალ „განათლების“ ილია გოგია.

რედაქციამ დაუგზავნა თავის აგენტებს ახლად გამოსული წიგნი განსვენებულის იაკობ გოგებაშვილის სახსოვრად. ამ წიგნის შეძენა შეიძლება: კავკასიაში — ვ. ბურჯანაძესთან, ბაქოში, მეთ. კაკაბაძესთან, ქართულ სკოლაში, თელავში — ნინო გონიაშვილთან, გორში ნ. ლომოურთან, ყვირილაში ს. ორჯონიკიძესთან. სამტრედიისში წ. კ. საზ. კიოსკოში. ხონში — ლ. ჩიმაკაძესთან. ახ. სენაკში — სპ. ენუქიძესთან. აბაშაში ვ. ქობულიასთან, ბათუმში — წიგნის მაღაზია „განთიადი“ ფოთში მღ. ლ. წულაძესთან. ლანჩხუთში მ. იმნაძესთან. ახალციხეში კ. გვარამაძესთან. ოზურგეთში — დ. თალაქვაძესთან სოხუმში ნიკო ჯანაშიასთან. ჩოხატაურში ს. თავაძრქილაძესთან, სურამში ნატ. გიგაურთან. ონში დ. კერესელიძესთან ზუგდიდში ელენე ვასაძესთან. ქუთაისში ის კვიცარიძესთან, ჭიათურაში ი. გომელაურთან.

რედაქცია აცხადებს, რომ „განათლების“ იანვრის ნომერს ვერავის გაუგზავნის, რადგანაც ეს ნომერი აკრძალეს და წაიღეს მთლად და დაბრუნების იმედიც არ არის.

განათლება

(წელიწადი მეექვსე)

VII	სექტემბერი	1913 წ.
<p>ჟურნალი წლიურად ღირს 4 მან. ნახევარი წლით . . . 3 მან. სახალხო სკოლების მასწავლებლებს ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად 3 მან.</p>	<p>ცალკე ნომ- რის ფასი 40 კაპ.</p>	<p>ხელის მოწერა მიიღება თფილისში „წერა- კითხვის საზოგადოების“ წიგნის მაღაზიაში და „ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ ად- რესით: Тифлисъ. Дворянская Грузинская Гимназія. Л. Г. Боцвадзе.</p>

მოტივები ფრიდრიხ ნიცშეს კულტურულ-კელაგოგიურ აზრებიდან

Nur zum Schaffen
sollt ihr lernén.
Zarathustra.

ნისენის დრამის გმირი პერ-გუნტი ლალად გატარებულ ცხოვრების შემდეგ უკვე ღრმად მოხუცებული სახლში ბრუნდება. გატაცებული ეგოისტურ ლტოლვილებით ბედნიერებისადმი, მზრუნავი მხოლოდ და მხოლოდ თავის საკუთარ „მე“-ზე, კმაყოფილი თავისი თავის, ის არასოდეს არ მიდიოდა იმ გზით, რომელიც მისი აზრის, მისი დანიშნულების განხორციელებამდის და საკუთარ „ცხოვრების სიმართლემდის“ მიიყვანდა. უხვად დაჯილდოვებული ბუნებისაგან, „ღვთიური მადლით ცხებული“, მაგრამ უხასიათო, სუსტი ნების პატრონი, მშიშარა, მხოლოდ

იმიტომ სცხოვრობდა, რომ თვისი ურიცხვი სურვილი, ვნებათა ღელვა, მისწრაფება, თვისი ლტოლვილება, განზრახვა, მოთხოვნილებანი დაეკმაყოფილებინა. მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ის „ის“ არ იყო, რაც უნდა ყოფილიყო; თვისი საკუთარი „მე“ დაამახინჯა, დაღუპა; ყოველთვის თავის თავზე მზრუნავმა დაპყარვა თვისი პიროვნება, და აი, როდესაც მოხუცი ცეცხლისაგან გადამწვარ ტყით სახლისკენ მიეშურება, საიდანღაც მოესმის მას უცნაური ხმა, არც თუ ბავშვის ტირილი, არც თუ მღერა. ეს ბუნების ქვითინია; იგი ჰგლოვობს დაღუპულ

სიცოცხლეს, ამტყუნებს ქალარა მგზავრს, რომ მან თვისი ცხოვრება ფუჟად, ამაოდ ჩაატარა. ნისლი მიმოდის მის ფეხთა ქვეშ და იღუმალად ებუტუტება მას: „ჩვენ აზრნი ვართ, რომელიც შენ ბოლომდის ვერ განსჭვრიტე“; ქარისაგან დაფორიაქებული, გამხმარი ფოთლები ჩურჩულეზენ: „ჩვენ სიმღერანი ვართ, რომელიც შენ არ იმღერე“; ნამის ცვარნი ხის ტოტებიდან ცვივიან და ჩუმად ქვითინებენ: „ჩვენ ცრემლნი ვართ, რომელიც შენ არ დააფრქვიე“; ხის დაღეწილი ტოტები ამბობენ: „ჩვენ საქმენი ვართ, რომელიც შენ ვერ შეასრულე“.

ამ გვარად ცხოვრებამ უნაყოფოდ განვლო, ჩაინთქა, უბოლოვო არა არის რა, პერ გუნტი გრძნობს, რომ ის არარა არის, რომ მასში მოკლულია პიროვნება, რომ მთელი მისი ცხოვრება უშინაარსოა; თავის თავს იგი ხახვის თავს ადარებს, რომელიც ფურცელ-ფურცელ შეგიძლიანთ ბოლომდის დაშალოთ, მხოლოდ გულს კი მაინც ვერ უპოვნით. და აი თავის საფლავის წარწერას თვითონვე ჰქმნის: აქ განისვენებს არარა.

როდესაც იბსენი ასეთ მსჯავრს სდებს ადამიანს, რომელმაც თვის დანიშნულებას უმტყუნა, ჭით ის მუშაობისკენ იწვევს ადამიანის პიროვნებას, იხმობს მას სულიერ ძალთა განვითარებისკენ, მშვენიერებისკენ.

ამ დიად ძახილს ბანს აძლევს კაცობრიობის მეორე დიდებული აღმზრდელი, იბსენის სულის მონათესავე, ფრიდრიხ ნიცშე. ბრანდის სიტყვები: როგორიც გინდა იყავი, ოღონდ იყავი სრული პიროვნება, ძლიერად ისმოდა აგრეთვე ნიცშეს ბაგედან. „სკან შენი თავი და შენის არსებიდან შეჰქმენი ის, რაცა ხარ, უაღრესობამდის განავითარე, რაც კი შენ-

ში ძვირფასია, იცხოვრე შენის სინამარხის განხორციელებისათვის, არ უმტყუნო შენს თავს, ყველგან და ყოველთვის იყავი ის, რაცა ხარ“. აი რას გვამცნევს ნიცშე; ამ გვარად უნდოდა მას ადამიანის აღზრდა; იგი თავის უფლებად და მოვალეობად სთვლიდა სწავლებას, ქადაგებას, მოხმობას, ის მასწავლებელი იყო მთელის თავისი არსებით. ზარატუსტრა თავის თავს საუკეთესო მასწავლებლის სახელს უწოდებდა.

ნიცშეს აზრით სწავლა-აღზრდის საქმე მეტის-მეტ უნუგეშო მდგომარეობაშია. იგი ჯანყით არის მოკლული. აღზრდის არსებული ფორმა, პრინციპი დახვესებული აზრების მეფობაა; ყოველივე ეს ხელს უშლის ინდივიდუალობის განვითარებას, ორგინალურ პიროვნების შექმნას და ამიტომაც არსებითად ყველა ერთი მეორეს წააგავს. ხალხი წვრილმანდება იმის და მიუხედავად, რომ იგი მრავალ ცოდნას იძენს; ცხოვრება კი დღითი დღე ღარიბი, უფერული, მოსაწყენი ხდება. ცოდნის შეძენით ადამიანს არ უვითარდება ნება, ხასიათის კეთილშობილება. გასაოცარი უთანხმოება ცოდნისა და სულიერ, ზნეობრივ და რელიგიურ ცხოვრების შორის გვიმტკიცებს, რომ პიროვნება ქუცმაცდება; იგი თითქოს პატარ-პატარა ნაწილებისაგან არის შემდგარი. ზარატუსტრა ადამიანს ეძებს, ის კი მხოლოდ ნაკუწებს ჰპოვებს. მთლიანი, ძლიერი, ავტონომიური პიროვნება არსადა სჩანს. ტენნიკის და ცივილიზაციის განვითარება არ არის სულიერი კულტურის ზრდა. ცივილიზაციის წინ სვლით ადამიანი არ გამდიდრდა რაიმე შესანიშნავი, იშვიათი თვისებით, იგი მხოლოდ ნასწავლი, პრაქტიკული ღ გაიძვერა გახდა. მან არ იცის სიყვარული, გატაცება, გამბე-

დაობა, პირ-იქით, იგი უფრო ფრთხილი და ზომიერია. გულის თქმას აღარ მისდევს, არამედ ყოველივე მისი მოქმედება ანგარიშით არის გამოწვეული; მას არ შეუძლიან უშიშრად გაჰყვეს იმ გზას, რომელიც მის „გენიას“ ანვითარებს, ანვითარებს მის არსებაში ჩაქსოვილ სულიერ ძალას. პერ გუნტისავით მასაც არ შეუძლიან თვისი სურვილი სისრულეში მოიყვანოს, იმიტომ რომ ეს ძნელია, უხერხული და საშიში, იგი ამ გზას გვერდს უხვევს, მისი „გენია“ კვდება, სული ჰქრება; მას პერ გუნტის საქმე ემართება: მრავალი განუკურებელი აზრი კვდება, საქმე იმარხება, ცრემლი შრება, სიმღერაც ჰქრება და დედა-მიწას სიბნელე, სიცივე იცავს. ამ დაცემის მიზეზს ნიცშე კუდ აღზრდაში ეძიებდა და ამიტომაც მის ძირითად რეფორმაზე ბევრს ფიქრობდა. იყო დრო, როდესაც ეს ფიქრი იცავდა მთელს მის არსებას.

„ყველაფერი აღზრდაშია“, ამბობდა ნიცშე. მეგობრებთან საუბრის დროს ხშირად ეხებოდა ამ საკითხს და ცხარედაც მსჯელობდა. რიხარდ ვაგნერის კითხვაზე: „როგორ მიდის ჩვენი სკოლების საქმე“, მან ლექციებით უპასუხა, რომელიც ბაზელის აკადემიურ საზოგადოებაში წარკითხა შემდეგი სათაურით: „მომავალი ჩვენი განმანათლებელ დაწესებულებათა“. ამ ლექციებით ის ცხარე პროტესტს უცხადებს საზოგადოების უპატიოსნებას, რომელიც ხედავს თანამედროვე სკოლის უვარგისობას, დაღუპვას, მაგრამ ხელსაც არ ანძრევს საქმის გამოსაბრუნებლად. ნიცშე კრიტიკის ქარ-ცეცხლში ატარებს გერმანულ გიმნაზიებს და უნივერსიტეტებს, რომელთაც თავი მოაქვთ, როგორც განათლების მთესველთ.

განათლებული ადამიანის სახელი მხო-

ლოდ მას ეწოდება, რომელიც თვისი ერის და კაცობრიობის სულიერი ინტერესებით სცხოვრობს. განათლების მიზანს მრავალი ცოდნის შეძენა კი არ შეადგენს, არამედ მომზადება ცხოვრებაში სამოქმედოთ, მისწრაფება მაღალ მიზნისადმი. საზოგადოების განათლებას ღკულტურას ნიცშე იმითი ზომავს, თუ როგორ ეპყრობა იგი თავის საუკეთესო შვილთ, რამდენად ძლიერად უყვარს ისინი და როგორ ისწრაფის მათ მიზნის განხორციელებისაკენ. ამ გვარ ცეცხლით აღგზნებულ მომქმედ პირთა აღზრდას უნივერსიტეტი და გიმნაზია სრულიად ხელს არ უწყობს; მაშასადამე, არც ერთი და არც მეორე არ აძლევს ადამიანს ჭეშმარიტ განათლებას, არამედ სძენს მას მხოლოდ პრაქტიკულად სასარგებლო ან და აბსტრაქტულ ცოდნას, რომელიც არავის არავითარ მოვალეობას არ აკისრებს. ნიცშეს იდეალს ნასწავლი თეორეტიკი კი არ შეადგენს, არამედ მომქმედი პიროვნება; იგი გულ-გრილ მაყურებელს კი არ ეძებს, არამედ ცხოვრების შემომქმედს, უხმობს არა ცხოვრების კრიტიკოსს, არამედ საქმის ადამიანს; მასში ზიზღს იწვევს მშიშარა პედანტი, რომელიც ყოველივე მოვლენას ფრთხილად სწონავს და მოსწონს უშიშარი, გაბედულად წინ მიმავალი გმირი; ჰკიცხავს რეალისტ-კარიერისტს და მოსწონს პირად ბედნიერების მგმობელი-იდეალისტი, რომელიც არ ეძებს ბედნიერებას და კეთილდღეობას, იდეალად თბილი ბუდის მოწყობა არ გაუხდია, მაგრამ ღრმა სიყვარულით კი უყვარს ცხოვრება მთელი თავისი ქარ-ბუქით, უბედურებით, ტანჯვით და მზად არის მტკიცედ შეხედეს ცხოვრების ყოველივე უკულმართობას. რალა თქმა უნდა, რომ ნიცშე უარჰყოფდა თანამედროვე სკოლას, რადგანაც ხე-

დავდა, რომ იგი ვერ ასრულებდა თავის დანიშნულებას. ის დარწმუნებული იყო, რომ სკოლა ჰკლავს ადამიანში ყოველივეს, რაც კი ლამაზ და მომქმედ ცხოვრებისათვის არის საჭირო. „სკოლა მხოლოდ წუთიერ ინტერესებს ემსახურება, — ამბობს ნიცშე, — სკოლა არაფერს იძლევა, რასაც კი სამარადისო ღირებულება აქვს; მას არ შეუძლიან გააღვიძოს და განავითაროს ის სულიერი ძალა, რომელიც კულტურულ შემოქმედებისათვის არის საჭირო, რადგანაც იგი ემორჩილება ხან სახელმწიფოს და ეკლესიის მოთხოვნებს, ხან რაიმე პარტიულს და ხან კიდევ ვაჭრის მერკანტილურ ინტერესებს. მართალია, ნიცშე თანამედროვე სკოლის ღირსებასაც აღიარებს, მაგრამ ის, რასაც სკოლა იძლევა, არის მხოლოდ „საშუალება ცხოვრების გაჭირვებასთან საბრძოლველად. ჭეშმარიტ განათლებას იგი არ იძლევა. ამის მიზეზი ის არის, რომ სკოლა დაშორებულია ცხოვრებას, მის სულიერ მოძრაობას, ამას გარდა იგი უყურადღებოდ სტოვეებს განათლების ერთ ერთ უდიდეს ფაქტორს — ხელოვნებას. თვითონ ცხოვრება საუკეთესო მასწავლებელია, მაგრამ ჩვენი გამოცდილება ცხოვრებაში მცირეა, შეზღუდული და ამის გაფართოება და შევსება შეუძლიან მხოლოდ ხელოვნებას. ცხოვრებისა და ხელოვნების შუა დაშორებით მეტი ორგანიული კავშირია, ვიდრე ცხოვრებისა და მეცნიერების შორის. მეცნიერება ხსნის ცხოვრებას, ხელოვნება კი ჰქმნის მას. მეცნიერებაში ცხოვრებაზეა ლაპარაკი, ხელოვნებაში კი თვით ცხოვრება ლაპარაკობს, მისი ხმა ისმის. ნიცშეს აზრით ხელოვნების განმანათლებელი ძალა ძლიერია მეცნიერებისაზე. საუბედუროდ, როგორც საშუალო, აგრეთვე უმაღლეს სასწავლებელში ხელოვნებას უკანას-

კნელი ალაგი აქვს მიჩენილი. — რამდენად დაშორებულია, ამბობს ნიცშე, — ცხოვრებასა და ხელოვნებას მაგ. ტიპიური მასწავლებელი გიმნაზიისა, ფილოლოგი!“ მისი აზრით 100 ფილოლოგ მასწავლებლიდან 99 უვარგისია. როგორ შეიძლება ადამიანმა გაიგოს ათინური დროის სული, როდესაც თვისი დროისა არა ესმის. მისი განჭკრეტა, გაგება შეუძლიან მხოლოდ მას, ვისაც ესმის თანამედროვე ცხოვრება, თვისი ხალხი, ვისაც უყვარს ეს უკანასკნელი მომქმედი ადამიანის სიყვარულით. განა თანამედროვე ფილოლოგნი ჰგვანან ათინურ დროის დიად პირთა, რომ მათი სული შთაბერონ თავიანთ მოწაფეებს? მხოლოდ წიგნით ვერ გადასცემენ ამ სულს, მისი გაღვიძება შეიძლება ლამაზი ცხოვრების მაგალითით. ჩვენი ფილოლოგნი მთელი თავიანთი არსებით სრულს წინააღმდეგობას წარმოადგენენ ძველის ბერძენებისას. ნიცშეს მათდამი სიძულვილს საზღვარი არა აქვს. „ისინი მხოლოდ ყბედები, უბედურები, საზიზღარნი, საფთხურები, საბრალო პედანტები, მთავრობის მონანი, ფარისევლები არიან“, ამბობს იგი. უნდა იცოდეთ, როგორ ღრმად და გატაცებით უყვარს ნიცშეს კულტურის იდეა, მშვენიერი ცხოვრების იდეალი, დიდებულ პირთა შინაარსიანი სიცოცხლე, რომ გაიგოთ ზიზღი და სიძულვილი იმ პატარა კაცუნებისადმი, რომელნიც, ალბად ბედის უკუღმართობის წყალობით, სწავლის საქმეს სათავეში უდგანან. ერთ დროს ნიცშე გატაცებული იყო აზრით, მოემზადებინა მომავალი აღმზრდელნი; მას უნდოდა შეეძინა სახლი, დასახლებულიყო იქ თვისი თანამოაზრე მეგობრებით და დაეარსებინა ძმური კავშირი მასწავლებელთა და აღმზრდელთა. მას სურდა რამდენისამე

წლის განმავლობაში მეგობრების შემწეობით ხელი შეეწყო თვით განვითარებისთვის, უნდოდა თეორიულად განეხილა პედაგოგიური კითხვები, რომ შემდეგ შესდგამოდა ნორჩ თაობის აღზრდას. ნამდვილ აღმზრდელად ნიცშეს აზრით შეუძლიან იყოს მხოლოდ მთლიანს, ძლიერს და თავისებურს პიროვნებას. რაც უფრო ორგინალურია პიროვნება, მით უფრო მეტი გავლენა აქვს მას მოზარდ თაობაზე.

როდესაც მას „თვისის სიმართლე“ ეყვარება, ის ეცდება შევირდში ჰპოვოს ის, რაც მასში ყველაზე უფრო ძლიერი და კარგია; და აღზრდაც სწორეთ ბავშვისთვისებათა მიხედვით იქნება წარმოებული. ნიცშე ღრმა და წრფელი პატივისცემით ეპყრობოდა ყოველივე პიროვნებას; ამასვე თხოულობდა ყველა აღმზრდელისაგან. მასწავლებელი, რომელიც მხედველობაში არ იღებს ბავშვის ინდივიდუალურ თვისებებს, არამც თუ რაიმე კეთილ შედეგს ახწევს, არამედ ცოდოს იღებს კისრად თვისის მოქმედებით; იგი ხელს უწყობს პიროვნების დაქუცმაცებას; ჩატულობს „მრავალთა“ რიცხვი, რომელნიც „ნახირს“ შეადგენენ.

ყველა ადამიანში წმინდა ცეცხლი ანთია, თუნდ იგი მცირედიც იყოს. იმის მაგიერად, რომ ეს ცეცხლი გააღვიონ, სწორედ ისინი აქრობენ, ვინც მის დაჯად არიან ხმობილნი. მასწავლებელს და მშობელსაც უნდა უხაროდეთ, როდესაც ისინი ბავშვს რაიმე არა ჩვეულებრივ თვისებას ამჩნევენ, როდესაც იპოვიან მის არსების შინაარსს; აი სწორედ აქედან უნდა გამომდინარეობდეს ბავშვის აღზრდაც. ნიცშეს სძულს ჰერბარტის და მისი მოძღვრების მიმდევართა მოთხოვნები; როდესაც ისინი ამბობენ, რომ აღმზრდელმა

თანაბარი ინტერესი უნდა გაუღვივოს მოზარდს ყველა საგნისადმი გარემონიულ განათლების დასამყარებლად, ნიცშე, პირიქით, თხოულობს, რომ უპირველესს ყოვლისა ძალა იქმნას განვითარებული, რომლის გასაძლიერებლადაც ბუნებას ნიადაგი მოუშვადებია ბავშვის არსებაში. შევირდის „სუბექტიური ცალმხრივობა“ ნიცშეს აზრით საუკეთესო მასალაა აღმზრდელისათვის. ბავშვის ორგინალურმა, განსაკუთრებულმა თვისებამ უმთავრესი ალავი უნდა დაიჭიროს მის სულიერ განვითარებაში. რაღა თქმა უნდა, რომ გონიერი მასწავლებელი ამ ნიჭის გასავითარებლად სხვა ნიჭთ გზას არ დაუბნობს. მხოლოდ ამ გზით მასწავლებელი გარდაქმნის ბავშვის სულიერ ცხოვრებას „მზის მწყობრ სისტემად და ჰპოვებს მის მექანიკის უდიდეს კანონს“. ის ადამიანი, რომელიც მოკლებულია ამ ცენტრს, ჰგავს უფესვო ხეს; იგი ვერასოდეს ვერ მოიპოვებს მკვიდრს ნიადაგს; მას არ ექნება თავისი „ჰოა“ და „არა“, მოკლებული იქნება თავის აზრს და გემოვნებას; ის ვერასოდეს ვერ იქნება მთლიანი პიროვნება, შემომქმედი, ახალ ღირებულებას ვერ წარმოშობს, ვერ იტყვის ახალ სიტყვას, ხალხს ვერ მისცემს ახალ აზრს. ნიცშეს კარგად ესმის, რომ ინდივიდუალობის პრინციპის აღძვრა დაშორებით აღვილია, ვიდრე მისი შესრულება, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ თვით პედაგოგნი ამ დიად და პასუხ-საგებელ მუშაობისთვის მზად არ არიან.

თვით აღმზრდელნი არიან პიროვნება? კითხულობს ნიცშე; ან ახლო კი არიან იმ იდეალთან, რომელზედაც ისინი ყრმათ უთითებენ? ჯერ თვით მასწავლებელი-აღმზრდელი უნდა იყოს ახალი ღირებულების შემქმნელი; ძველში და უკვე კარ-

გად ნაცნობში მან ყოველთვის ახალი თვისება უნდა ჰპოვოს; როდესაც პედაგოგი ამას ჰპოვებს, მაშინ ის ასწავლის ყრმათ სილამაზის და სიმდიდრის დანახვას იქ, სადაც ამას სხვანი ვერა ხედავენ, მასწავლებელი უნდა სცნობდეს ცხოვრებას, მას ხალხი უნდა უყვარდეს, მისი ცხოვრება იდეური, ღრმა აზროვანი უნდა იყოს, ამასთანავე იგი დაჯილდოვებული უნდა იყოს მხატვრული ნიჭით—ყოველივე საგანი და მოვლენა აქციოს სიმბოლოდ, დაანახოს ტიპიური და სამარადისო შემთხვევითში და გარდამავალში. მან უნდა აგრძნობინოს ღრმა აზრი და სიმშვენიერე სრულიად მარტივისა და ჩვეულებრივი მოვლენისა. უკვე ცნობილი მან ისე უნდა გარდაქმნას, რომ იგი სრულიად უცნობად მოაჩვენოს, ყოველისფერი ისე უნდა გადასცეს ხალხს, რომ ნათქვამის სიღრმეში სიმარტივე არ გამოსჭვიოდეს და სიმარტივეში—სიღრმე, იგი უნდა მოქმედებდეს, მხოლოდ მაშინ ასწავლის სხვასაც ცხოვრებას, მისი სწავლა უნდა იყოს გამომხატველი მისი ცხოვრებისა, იგი არამც თუ ჭკვიანი უნდა იყოს თვის შეგირდზე, არამედ მასზე უკეთესი, ძლიერი სულით, მდიდარი სულიერი საუნჯით, ძლიერი ნებით და ხასიათით. აი როგორ იდეალურ მასწავლებელზე მიგვითითებს ნიცშე. გატაცებული ამ იდეალით, იგი ყველა პედაგოგში მხოლოდ ნაკლებეანებას ხედავს. როგორც ყოველთვის, ისე ამ შემთხვევაშიაც აღზრდის კითხვის შესახებ ცხარედ მსჯელობს და თავის დაკვირვების შედეგს მკაცრი სიტყვებით გამოსთქვამს. მკითხველი, რომელიც არ იცნობს ნიცშეს მსოფლ-მხედველობას, მის ბუნების და აზროვნების კილოს, უკუ აგდებს წრე გარდასულს სიმკაცრეს, ზოგიერთი სრულიადაც უარჰყოფს მის აზრს,

რადგანაც არ ძალუძს შეიგნოს მისი მოძღვრების შინაარსი. მართლაცა და ნიცშე არაფერზე ისე სასტიკად არ მსჯელობდა, როგორც სკოლისა და პედაგოგთა შესახებ. ნიცშე ბუნებით და აზროვნებით მხატვარი, აღზრდის კითხვების შესახებაც ისე მსჯელობს, როგორც იდეალისტი, პოეტი და არა, როგორც რეალისტი-პრაქტიკი. მისგან მოსალოდნელი არ არის სასკოლო რეალურ კითხვების გადაწყვეტა. ნიცშეს უნდოდა მხოლოდ შეექმნა იდეალი, მიმართულება და დაენახებინათუნდა, მიუწდომელი მიზანი. ის მსჯელობს იმაზე, რაც უყვარს და რაც ეზიზღება; მიგვითითებს იმ მასწავლებელზე, რომელსაც სიხარულით მიანდობდა ყრმათა აღზრდას, რომელნიც შემდეგ შესძლებდნენ კულტურის უმაღლეს მიზნის განხორციელებას. იქ, საცა ნიცშე მომავალ სკოლების რეალურად მოწყობის შესახებ მსჯელობს, მართლაც ისეთს არას იძლევა, რასაც პედაგოგი-პრაქტიკი ანგარიშს გაუწევდეს. ნიცშეს საქმე არ არის სახელმძღვანელო წიგნების შედგენა, დაწუნება ან მოწონება სწავლის ამა თუ იმ მეთოდისა; ჩვენ მხოლოდ იმას უნდა მივუგდოთ ყური, თუ რა მიზანს უსახავდა იგი აღმზრდელს; არ უნდა გვეშინოდეს მისი მკაცრი მსჯელობისა, ცალმხრივობისა, არსებულის უსამართლო კრიტიკისა. ნიცშე გრძნობდა, რომ იგი სკოლასა და პედაგოგთა მეტად სასტიკად ეპყრობოდა; თუმცა შემდეგ კი გამოსთქვა ის აზრი, რომ სკოლის დაქვეითების მიზეზი საზოგადოებაა, რადგანაც სკოლა მის ინტერესებს და მოთხოვნილებას ემსახურება; საზოგადოება კი მხოლოდ უტილიტალური მოტივებით და წუთიერი ინტერესებით ხელმძღვანელობს, მას არ შეუძლიან შეიყვაროს აბსოლუტური და სამარადისო.

როდესაც საზოგადოება ლაპარაკობს სასკოლო რეფორმაზე, მას მხოლოდ რეალური, პრაქტიკული ინტერესები აქვს მხედველობაში და არა კაცობრიობის დიადი იდეალი; საზოგადოების ის მოთხოვნილებაა კი, რომ სკოლამ ზნეობრივად იმოქმედოს მოზარდ თაობაზე, ზომიერი ფილანტროპიზმით და ევდემონიზმით არის განუდენთილი. ნიცშეს მსოფლ-მხედველობა კი სწორედ ამ ევდემონიზმის წინააღმდეგია. „მე საქმეს ვეძებ და არა ბედნიერებას“, ამბობს ზარატუსტრა. „განა მე უპატიოსნო მოთამაშე ვარ?!“ კითხულობს აღშფოთებული ზარატუსტრა, როდესაც მას ბედი სრულიად მოულოდნელად ხელთ უგდებს საჩუქარს. „სიკეთე მხოლოდ სიკეთეა, მე იგი მხოლოდ იმიტომ მიყვარს, რომ სიკეთეა და არა იმიტომ, რომ იგი ჩემს ან და ხალხის ამ ქვეყნიურ ბედნიერებას აორკეცებს“. ნიცშეს სურს გაუღვიძოს მომავალ თაობას სიყვარული სამარადისო და აბსოლუტურ ღირებულებისადმი და შეაძულოს ამ ქვეყნიური ბედნიერება. მაგრამ უტილიტალური სული ძვალრბილში გასჯდომია ხალხს. იმის მაგივრად, რომ განათლება ხალხს მოეველინოს, როგორც განსხივონებული ღმერთ ქალა, იგი საზოგადოების გამხრწნელ გავლენის წყალობით ტლანქ მოსამსახურედ ქცეულა; საზოგადოებას სურს, რომ განათლებამ რაიმე საგრძნობელი, კონკრეტული სარგებლობა მოუტანოს ადამიანს, შექმნას მოხელეები, რომელნიც თავიანთ თანამდებობას პირნათლად აასრულებენ. იქ, საცა ცხოვრება საკმარისს მასალას არ იძლევა, ყრმათა გონებაზე უნდა მოქმედებდეს დიდბუნებოვან ადამიანთა მაგალითი, რომელთა ცხოვრებაც საფუძვლიანად უნდა ისწავლებოდეს.

— როდესაც ყრმა, ამბობს ნიცშე,

გაეცნობა დიდ პიროვნებათა ცხოვრებას, ნაწარმოებს, საქმეს და მთელის თავისი არსებით შეიყვარებს მას, მაშინ ეს ყრმა ხდება კულტურის თანამოაზრე. გენიის სიყვარული, კულტი გენიალურ პიროვნებისა შეადგენს საძირკველს ნიცშეს კულტურულ-პედაგოგიურ აზრებისას. აქაც მის გატაცებული, ძლიერი პიროვნება მიდის უკიდურესობამდის. ჩვენს ღრმში, როდესაც დემოკრატიზმს ღრმად აქვს ფესვები გადგმული, როდესაც გენიალურ პიროვნებას ისტორიულ მსვლელობაში უკანასკნელი ალაგი აქვს მიჩნეული, ასეთი თავყვანისცემა გენიისა შეიძლება ადამიანს ანახრონიზმადაც ეჩვენოს. ვსთქვათ ყალბია ნიცშეს შეხედულება პიროვნების შესახებ: ვითომც მიზანი და უმაღლესი სანქცია კულტურისა დიად პიროვნებათა წარმოშობაში მდგომარეობდეს და ხალხი იმდენად არის ყურადღების ღირსი, რამდენადაც იგი მასალას წარმოადგენს გენიის შემოქმედებისათვის; მაინც მისი კულტი გენიისა მეტად ძვირფასი და პროგრესიულია აღზრდისათვის; უნდა გვახსოვდეს, რომ ნიცშე ფილოლოგი, მხატვარი და ლირიკი მუდამ ჩამოშორებული იყო პოლიტიკურ და სოციალურ ცხოვრებას; ცხოვრების ამ მხარეს ცუდად იცნობდა, სკეპტიკურად უყურებდა მას და არა სწამდა სოციალური პროგრესი. ის სულ სხვა, ახალ ცხოვრებაზე ოცნებობდა, მთელის თავისი არსებით პროტესტს უცხადებდა თანამედროვე წესწყობილებას და რადგანაც თვისი მიზნის და ლტოლვილების განხორციელებისათვის სოციალურ პროგრესში ვერავითარ ნუგეშს ვერა ხედავდა, ამიტომაც შექმნა „გენიოსი“, ტრაგიკული გმირი, „დიონისი“, „ზეაკაცი“ და ამ „ზეაკაცის“ შექმნა ნიცშეს აზრით უნდა ყოფილიყო

მიზანი კულტურულ-პედაგოგიურ მუშაობისა. აი ამ მუშაობისათვის უზნობდა იგი ყველას, იწვევდა „იქითა ნაპირს“ შორეულ ზღვისაკენ, „საცა კაცობრიობას ჯერ კიდევ ბევრი აღმოუჩენელი კუნძული დარჩენია“. „მე ვხედავ რაღასაც, რაც ჩემზე უკეთესია; მოდიოთ, გამიადვილეთ მასთან მისვლა, მე კი ჩემის მხრივ მას აღმოუჩენ შველას, ვინც ჩემსავით იტანჯვის, ჩემსავით გრძნობს; მაშინ და მხოლოდ მაშინ კვლავ მოგვევლინება ადამიანი, აღვსილი უსაზღვრო სიყვარულით, ყოვლის მცოდნე და მხილველი; იგი იქნება მსაჯული და დამფასებელი ყოველივე არსებულისა.“ როგორც ვხედავთ ნიცშეს კულტი გენიალურ პიროვნებისა რაიმე განსაზღვრულ ისტორიულ-ფილოსოფიურ მოსაზრებიდან კი არ გამომდინარეობს, არამედ ოცნებიდან ზეკაცზე შეიძლება არ განვიზიაროთ ნიცშეს თეორიული შეხედულება ისტორიის შესახებ, მაგრამ არ შეგვიძლიან არ თანაუგრძნოთ მის ოცნებას ზე კაცზე. მართლაც და გენიალურ პიროვნებაში შეგვიძლიან ვპოვოთ საუკეთესო მასწავლებელი და აღმზრდელი. მართალია, ღრმა და უსაზღვრო სიყვარული ერთი ადამიანისა მუდამ ცალმხრივი და უსამართლოა სხვების წინაშე, მაგრამ ღრმა სიყვარული, ნიცშეს სიტყვით, მუდამ უსამართლოა. უფრო ძვირფასი საქმე საყვარელი ადამიანისა ძლიერ გვიყვარს; ვერც ერთი მხატვარი, — ამბობს ნიცშე, ვერ შეჭქმნიდა სურათს, ვერც ერთი მეომარი ვერ გაიმარჯვებდა ბრძოლაში და ვერც ერთი ხალხი ვერ მოიპოვებდა თავისუფლებას, რომ მათ თავიანთ საქმე უსაზღვრო სიყვარულით არა ჰყვარებოდათ. ადამიანს თავისი საქმე უფრო ძლიერად უყვარს, ვიდრე ის ამისი ღირსია, და სწორედ ის საქმეა უმშვენეირესი,

რომელიც წმინდა სიყვარულის ნიადაგზე აღმოცენდება. აი სწორედ ამ წმინდა სიყვარულით უყვარდა ნიცშეს შოპენჰაუერი, რომელსაც უწოდებდა თვის აღმზრდელს და მასწავლებელს. ნიცშეს დამოკიდებულება შოპენჰაუერთან ნათლად გვისურათებს მის შეხედულებას საზოგადოდ სწავლა-აღზრდის შესახებ და ამიტომაც ამაზე უფრო დიდხანს შევიგრძობით. ნიცშე ამბობს, რომ ყველაზე დიდი ბედნიერება, რომელიც მან მთელს თავის სიცოცხლეში განიცადა ის არის, რომ თვის მასწავლებელთა შორის მას შეეძლო დაესახელებინა შოპენჰაუერიც. ნიცშესათვის უმთავრესი მნიშვნელობა შოპენჰაუერის სწავლას კი არა ჰქონდა, არამედ ძალას, სიმტკიცეს და სიმართლეს მთელის მისის პიროვნებისას. „თავდაპირველად, — ამბობს ნიცშე, — გვიყვარს ფილოსოფოსი, გვწამს თვითეული მისი სიტყვა. შემდეგ ვამბობთ: დეე ხერხი, რომლითაც იგი თვის დებულებებს ამტკიცებს, სწორე არ არის, სამაგიეროთ თვით დებულებაა სწორე. ბოლოს კი ასე ვმსჯელობთ: ჩვენთვის მნიშვნელობა არა აქვს იმას, თუ რას გვამცნევს მეცნიერი თავისი სწავლით, ჩვენთვის უმთავრესია მისი ბუნების შინაარსი, რომელსაც მეტი მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე ასს ფილოსოფიურ სისტემას ერთად. რასაც ის გასწავლის, შეიძლება მართალიც არ იყოს, სამაგიეროდ მთელი მისი არსებაა მართალი და ესეც საკმარისია. თვით ფილოსოფოსში არის რაღაც, რაც არც ერთ ფილოსოფიაში არ მოიძებნება: მასში არის წყარო მრავალი ფილოსოფიისა, დიადი პიროვნება. მაშასადამე ნიცშესათვის უმთავრესი შოპენჰაუერის სწავლა კი არ არის, არამედ მისი გენიალური პიროვნება, მისი დამოკიდებულება ცხოვრებასთან, ცხოვრების პრობ-

ღემებთან, გაბედულება და სიპატიოსნე მისი აზროვნებისა. ნიცშე ამბობს, რომ შოპენჰაუერმა მას ასწავლა სიპატიოსნე, „თვისი ცხოვრების სიმართლის“ განხორციელებისათვის ბრძოლა; ეს კი ყველაზე ძვირფასია, რასაც მასწავლებელი ასწავლის თავის მოწაფეს. მაგრამ, როგორ უნდა ჰპოვოს ადამიანი „თვისი ცხოვრების სიმართლე“,თვისი მოწოდება, დანიშნულება, კითხულობს ნიცშე. ამის საუკეთესო საშუალება შემდეგია: — მიმოიხედე — ეუბნება ნიცშე თავისი თავის და თავისი დანიშნულების მაძებარს, გადახედე შენს ცხოვრებას და გამოარკვიე, რა უფრო გიყვარდა აქამდის, რა აღფრთოვანებდა შენს სულს, რა ხდიდა მას ბედნიერად. ამ საქმეში კი შეუძლიან დაგეხმაროს შენი აღმზრდელი და ხელმძღვანელი. თუ ის შენი მეგობარია, გადაგიშლის შენის არსების შინაარსს, შენს სულს; გადაგიშლის მას, რაც უიმისოთ შენთვის შეუმჩნეველი დარჩებოდა. ამ შემთხვევაში შენი აღმზრდელი იქნება შენი განმათავისუფლებელი. როგორც ერთ ერთი თავისი „განმათავისუფლებელი“ ნიცშეს უყვარდა შოპენჰაუერი. მან ყველაზედ ძლიერ განაღვიძა ნიცშეში სურვილი დარჩენილიყო ის, რაც იყო. გამოჩენილი მწერლები და მეცნიერნი თვითეულ ადამიანის ცხოვრებას განუმეორებელ სასწაულად სთვლიან. ისინი თვალ-წინ გვიშლიან ადამიანის ბუნებას მთელის თავისი თვისებებით და გვიჩვენებენ მის სილამაზეს; ისინი გვიშლიან მოულოდნელს და მარად ახალს ინტერესს, რომელიც მის არსებაშიაც ისევა ჩაქსოვილი როგორც ბუნების სხვა მოვლენებში. ამ გამოჩენილ მეცნიერთ სძულთ არა ადამიანი, არამედ მისი სიზარმაცე, რადგანაც მხოლოდ სიზარმაცე ზღის ადამიანს უპიროვნოდ.

ადამიანს თუ უნდა ადამიანად დარჩეს, უპიროვნეს ყოვლისა უნდა უკუ აგდოს სიზარმაცე და ყური მიუგდოს თავისი სინდისის ხმას. „იყავი ის, რაც ხარ! — ამბობს ნიცშე, — რასაც ეხლა ფიქრობ და აკეთებ, რისაკენაც მიისწრაფი — ეგ ჯერ შენ არა ხარ“. ნიცშეს სურვილი იყო, ყრმას დამოკიდებულება ჰქონოდა იმ ადამიანთან, რომელიც სიმართლისა და პატიოსნების განსახიერება იქნებოდა. ამ გვარი პირნი მოიპოვებიან არა „გამოჩენილ ადამიანთა შორისაც. ყველაზე ძვირფასი, რასაც ხანდისხან სკოლა იძლევა, არის მეგობრული განწყობილება საყვარელ მასწავლებელთან, რომელიც დაჯილდოვებულია სპეტაკი სულით და მთლიანი პიროვნებით, ნიცშე ამისთანა პიროვნებისთვის დარდობდა, მას ეძიებდა და იგი შოპენჰაუერში ჰპოვა; მის სიზარულს საზღვარი არა ჰქონდა. „როდესაც შოპენჰაუერის თხზულების პიროველი გვერდი წავიკითხე, — ამბობს ნიცშე — იმავე წუთს ჩემში დაიბადა უღრმესი ნდობა მისდამი; იგი ისე მესმოდა, თითქოს ყოველივე სიტყვა სპეციალურად ჩემთვის იყო დაწერილი, თითქოსთვისი ნაწერით სცდილობდა ჩემი სული ნათელ ეყო.

— არიან მწერლები — ამბობს ნიცშე — რომელნიც არავითარ ნდობას არ იწვევენ, იმიტომ რომ თავიანთი აზრის ღრმა რწმენა თვითონაც არა აქვთ, — მათ უნდათ მხოლოდ შთაბეჭდილება მოახდინონ, ლამაზი სიტყვებით მკითხველნი დააბრმავონ. შოპენჰაუერი კი შთაბეჭდილებაზე არასოდეს ფიქრობდა, ის თითქოს თავისთვის სწერდა. შოპენჰაუერი თითქოს თავის თავთან ბაასობს, ან არა და იგი მიაგავს მამას, რომელიც შვილს დარიგებას აძლევს. სიმშვიდე და ძალა, რომელიც ავტორის სიტყვებში ისმის, ჰხიბლავს ადა-

მიანს, ჩვენ თითქოს დაბურულს ტყეში მივდივართ, საცა წმინდა ჰაერს მთელის ჩვენის არსებით ვსუნთქავთ და ადამიანს იცავს გრძნობა უსახდგრო ბედნიერებისა“.

წრფელის გულის გარდა ნიცუმე შოპენჰაუერის თვისებათა შორის აღნიშნავს აგრეთვე სიმხიარულეს და სიმხნევეს. როდესაც ჭეშმარიტი მოაზროვნე—ამბობს ნიცუმე, რასმე გამოსთქვამს, იქნება ეს უღრმესი აზრი, ხუმრობა, აღტაცება თუ ზიზღი, იგი ყოველთვის გვამხიარულებს და გვაფრთოვანებს. იმის სახეზე ვერ ვხედავთ დაღვრემილობას, ხელებიც არ უკანკალებს, თვალები ბუნდით არა აქვს მოცული, იგი მარტივად და ღრმა რწმენით, ძლიერად და წრფელის აღფრთოვანებით ლაპარაკობს, ხანდისხან მის ხმაში მკვახე, მძაფრი კილოც მოისმის, მაგრამ მისი ხმა, ყოველ შემთხვევაში, არის ხმა გამარჯვებული ადამიანისა. და აი ეს სურათი ძლევა მოსილი ღმერთისა და მისგნით დამარცხებულ არსებათა, იწვევს ადამიანში ღრმასა და წმინდა სიამოვნებას. შოპენჰაუერში ნიცუმემ ჰპოვა ის აღმზრდელი, რომელსაც დიდხანს ეძებდა. მაგრამ ამასთანავე დასძინს, რომ იგი მხოლოდ შოპენჰაუერის წიგნებს იცნობდა, წიგნები კი მას ყოველივეს არ აძლევენ. მას უნდოდა წიგნის გარეშე გაეცნო, ეხილა ცოცხალი სახე ადამიანისა, ვისი დიადი ნაწარმოებიც ხელში ეჭირა. ნიცუმეს სურდა ყოფილიყო არა მარტო მკითხველი, არამედ შოპენჰაუერის შვილი, მისი შეგირდი. აქ ჩვენ შევეჩეთ ფრიალ საყურადღებო კითხვას: **ადამიანს უნდა სურდეს შეგირდად ყოფნა.** მაშასადამე ვინც სულიერ მეგობრობას გრძნობს ამხანაგ-მასწავლებელთან, მხოლოდ მას შეუძლიან მიიღოს ჭეშმარიტი განათლება; არა კმარა ადამიანი იყოს

მხოლოდ მკითხველი და თაყვანის მცემელი, ძლიერ ცოტაა მხოლოდ გატაცება. ადამიანი შეპყრობილი უნდა იყვეს იმ მელონქოლით და სევდით, რომელზედაც ლაპარაკობს ნიცუმე, იგი უნდა იტანჯებოდეს და სწუხდეს თავისი ნაკლულევალებისთვის, რომ მას ნუგეზად და მხსნელად მოეგლინოს მეგობარი-მასწავლებელი. ასეთი სევდა და უკმაყოფილება თავისი თავისა არის საძირკველი კულტურისა. ამ გვარად თავისუფლება, რომელსაც ნიცუმე ჰქადაგებს, არ არის განთავისუფლება მოვალეობისაგან, შრომისაგან, ეს არის მხოლოდ განთავისუფლება შრომის ხელ-შემშლელ პირობებისაგან. ნიცუმე იმას კი არა კითხულობს, თუ რისაგან განთავისუფლდი, არამედ იმას, თუ რისთვის, რა მიზნისათვის, რა საქმისთვის განთავისუფლდი. „ზიზღსა ვგრძნობ—ამბობს ნიცუმე—იმ ადამიანისადმი, რომელიც, ნიკით დაჯილდოვებული, არ განიცდის სევდას თავის „გენისთვის“, არ მიისწრაფის სრულყოფისაკენ; ვგრძნობ, რომ ამისთანა ადამიანი, იქნება იგი მხატვარი, მეცნიერი თუ ჩვეულებრივი განათლებული პირი, მთელის თავისი სულიერი სალაროთი ხელს ვერ შეუწყობს კულტურის დამყარებას, იგი ცხოვრებას ვერ შეჰქმნის, მას შეუძლიან მხოლოდ დასტუბეს და ისარგებლოს ცხოვრებით.

ესლა წარმოვიდგინოთ ის ყმაწვილი კაცი, მათი რიცხვი კი მცირე არ არის ჩვენს საზოგადოებაში, რომელიც თავის თავს ნაცუმეს თაყვანის მცემლად, მომხრედ და მის შეგირდად აღიარებს, მაგრამ იმავე ნიცუმეს პატივსაცემლად არავითარ მოვალეობას არ იღებს კისრად, იგი სცდილობს მხოლოდ ნიცუმეს თხზულებიდან ამოღებულ ციტატებით დაჰფაროს თავისი უშიანარსობა. ეს არ არის დიდი მასწავ-

ლებლის—ზარატუსტრას შვილი, შევირ-
 დი, იგი მხოლოდ ზარატუსტრას მაიმუ-
 ნია, რომელსაც მხოლოდ ზარალი მოაქვს
 მაშინაც კი, როდესაც „სიმართლეს“
 ლაპარაკობს. გენის სიყვარულის გასა-
 ღვივებლად სკოლა არაფერს აკეთებს.
 ამ შემთხვევაში დიდი სარგებლობა შეეძ-
 ლო მოეტანა ისტორიის წესიერად სწავ-
 ლებას.

ვინც კი თვალყურს ადევნებს სკოლის
 რეფორმებს, ეცოდინება, რომ ამ ბოლო
 დროს ისტორიის სწავლებაში ცვლილება
 მოხდა. დაიწყებას მიეცა ძველებური
 ხერხი, მეთოდი ისტორიის სწავლებისა,
 როდესაც უმთავრესი ალავი სახელმწიფო
 მოღვაწეთა და ისტორიულ გამოჩენილ
 პირთა აღწერას ექირა, როდესაც მთელს
 საათებს ანდომებდნენ ომების, კონგრე-
 სების და სხვა და სხვა ეფექტიურ ამბავ-
 თა მოთხრობას. „ანეგდოტური“ გადმო-
 ცემა ისტორიისა თითქმის აღარსადა
 გვხვდება. ამის მაგივრად დამყარდა მეც-
 ნიერული თვალსაზრისი. ეხლა ისტორიას
 უყურებენ, როგორც მეცნიერებას საზო-
 გადოებაზე, რომელიც თვალწინ გვიშლის
 სოციალურ ევოლუციის კანონებს; ძველე-
 ბური ანეგდოტების მაგივრად ეხლა მო-
 უთხრობენ სხვა და სხვა დროის საზოგა-
 დოებრივ ფორმებზე, ახასიათებენ უმთავ-
 რეს სოციოლოგიურ ტიპებს, ავვიწერენ
 სამეურნეო ცხოვრების ფორმათა ცვლი-
 ლებას, საზოგადოებრივ კლასთა და მათ
 ბრძოლას, მიზეზს და შედეგს სოციალურ
 განხეთქილებისას, ცალკე პირნი, გამოჩე-
 ნილნი მოღვაწენი იმდენად არიან საინ-
 ტერესონი, რამდენათაც გამოხატავენ სო-
 ციალურ ცხოვრების სხვა და სხვა ფაზისს,
 საზოგადოებრივ ჯგუფთა გაჭირვებას,
 იდეალს. თავიანთ თავად კი ეს პირნი
 განსაკუთრებულ ღირებულებას არ წარ-

მოადგენენ. კოლუმბის, ლუტერის ან და
 ნაპოლეონის ბიოგრაფიის დაწვრილებით
 განხილვა, როგორც თავის თავად საინ-
 ტერესონი, როგორც პსიხოლოგიურ
 მხატვრულ პრობლემისა, უარყოფილია.
 ნიცშე ხშირად უთითებს შეცდომაზე
 იმ მეცნიერ-მასწავლებელთ, რომელ-
 ნიც მეცნიერული კილოთი ესაუბრებიან
 თავიანთ მოწაფეებს. ნამდვილი, მეცნიე-
 რული ინტერესი ყრმას გვიან უფითარ-
 დება. 14, 15 წელში, მაგალითად, ბი-
 ჰებს ძლიერ ნაკლებ აინტერესებთ, პრობ-
 ლემა ფეოდალიზმის აღმოცენებისა ან და
 პაპის უფლების დაცემისა.

მემუარაი, წერილი, დღიური რომელიმე
 გამოჩენილ სახელმწიფო მოღვაწისა უფრო
 მეტს ყურადღებას იპყრობს მოწაფისას.
 ყოველგვარ სწავლებას მხედველობაში უნ-
 დაჰქონდეს ბავშვის ინტერესი საგნისადმი;
 ამას გარდა, ყოველივე მეცნიერულ ახ-
 სნას და განმარტებას ბავშვი მხოლოდ
 მაშინ შეითვისებს, როდესაც იგი დაფუ-
 ძნებული იქნება ისტორიულ პირთა ცხო-
 ვრების გაცნობაზე. ნიცშეს არ მოსწონს
 ის ყრმა, რომელიც გულ-გრილად შეჰყუ-
 რებს ისტორიულ მოვლენებს და „მეც-
 ნიერული“ კილოთი მსჯელობს მასზე;
 ნიცშეს სურვილია, ყრმას იმდენი ცოდნა
 მიეცეს, რამდენსაც მისი „პლასტიური
 ღონე“ მოერევა, ე. ი. იმდენი, რამდენ-
 საც მისი არსება შეიგუებს სულიერ-ზნე-
 ობრივად ძლიერ პიროვნების შექმნის-
 თვის. სხვა ყოველივე „მაცდურისაგან
 არს“. ნიცშემ წინასიტყვაობა თავისი თხზუ-
 ლებისა „ისტორიის სარგებლობა და
 უსარგებლობა ცხოვრებისათვის“ გიოტეს
 სიტყვებით დაიწყო: „მძულს ყოველივე,
 რაც ჩემს ცოდნას ამრავლებს და ცხოვ-
 რებაში სამოქმედო უნარს კი არა მძენს“. ნიცშეს აზრით, ისტორიის სამ გვარად

შეუძლიან ემსახუროს განათლებას, კულტურას და ცხოვრებას. ადამიანი ისტორიით სარგებლობს, როგორც მომავლის შემქმნელი, როგორც წარსულის შემნახველი და როგორც თავისუფლების მოტრფიალე. ადამიანის ამ სამს მოთხოვნილებას უპასუხებს სამ გვარი ისტორია, რომელთაც ნიცე შემდეგს სახელებს უწოდებს: მონუმენტალურს, ანტიკვარულს და კრიტიკულს. ისტორია ემსახურება ადამიანს, რომელიც იბრძვის და საჭიროებს მასწავლებელს, დამრიგებელს, მანუგეშებელს, რომ სულით არ დაეცეს და უკიდურესი ზიზღი არ იგრძნოს სუსტ, ურწმუნო, პატარა ადამიანებისადმი.

რადგანაც იგი თანამედროვეთა შორის ვერ ჰპოვლობს შესაფერ პირთ, ამიტომ მომქმედმა პირმა დრო გამოშვებით თვალი უნდა გადაავლოს დიად წარსულს, რომ თავისუფლად ამოისუნთქოს. დიდებული წარსულის ცქერით მას ენერჯია ემატება, ის ხედავს პირთ, რომელნიც იბრძოდნენ, იტანჯვოდნენ ისევე, როგორც თვითონ და მათი გმირული მოქმედება მას ძალ-ღონეს ჰმატებს. ისტორია მას ამცნევს, რომ ქვეყნიერებაზე მრავალი, დიადი საქმე გაკეთებულა, რომ მათი შესრულება შესაძლებელი ყოფილა და მაშასადამე მომავალშიაც მათი გამეორება ფუჭი ოცნება არ არის; მაგალითებით წახალისებული, ის უფრო თავისუფლად მიდის წინ. მაგრამ ისტორიის „მონუმენტალურ“ ხერხს ერთგვარი ხიფათი სდევს, იქამდის, ვიდრე ისტორიის დიადი გაკვეთილებით ისარგებლებენ ძლიერი პირნი და წარსული გადმოცემული იქნება, როგორც ბაძვის ღირსი, იქამდის მას დამახინჯება მოელის; იგი პოეტურ ნაწარმოებს უფრო ემსგავსება და ზოგიერთა მოვლენას სასწაულის ელფერი

ედება. მონუმენტალურ ისტორიის თანამედროვენი მცემლები ხშირად უსამართლონი არიან თანამედროვეთა წინაშე. ისინი თანამედროვეთა სცემენ კლასიკურ ხელოვნებას, მის წარმომადგენლების წინაშე მუხლს იდრეკენ და სრულიად უარპყოფენ თანამედროვე ხელოვნებას. მონუმენტალური ისტორია მათ ხელს უშლის ღირსეულად დაათვალიან თანამედროვე ხელოვნება. მაგრამ ეს ხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ამ მეთოდით სარგებლობენ კაცუნები, სუსტი პიროვნებანი, რომელნიც აწმყოთი არა ცხოვრობენ და არც ესმით მისი მოთხოვნილებანი.

ანტიკვარულ ისტორიის შესახებ ნიცე შემდეგს ამბობს. ისტორია საჭიროა არა მარტო საქმის ადამიანისათვის, არამედ იმისთვისაც, ვინც ღრმა პატივისცემით ეპყრობა წარსულს, რომელიც მოწიწებით და სიყვარულით იცქირება იქით, საიდანაც იგი წარმოიშობა, საიდანაც მოვიდა. იგი ფრთხილად ინახავს ძველი დროის ნაშთებს, მამა-პაპის ხელში ნამყოფი ნივთეულობა მის თვალში სრულიად ახალ ღირსებას იძენს; სრულიად უმნიშვნელო, დაძველებული ნივთი მისთვის მეტად ძვირფასი და სანუკვარია, რადგანაც საყვარელი არსების სული ტრიალებს ამ ნივთში. მისი ქალაქის ისტორია არ ის აგრეოვე მისი საკუთარი ისტორია, აქ მისთვის ყოველივე ნაცნობი და ძვირფასია; ქალაქის გაღივანი, სახალხო დღესასწაულები, — ყოველივე ეს მისი სიყმაწვილის დღიურია; ყოველივე ამაში იგი ჰპოვებს თვის ძალას, სიმპატიას, სიხარულს, თვის შეცდომასაც კი. ბინდით მოკულს შორეულ საუკუნოებში იგი თავის ხალხის სულს გრძნობს, როგორც საკუთარს და სალამს უძღვნის მას. წარსული კარგად ესმის მას,

არჩევს წაშლილ კვალს, ინსტინქტით გებულობს დაძახინჯებულ ნაწერებს.

სწორედ ამასვე გრძნობდა გიოტე, ამბობს ნიცშე, როდესაც იგი შტრასბურგის ტაძრის წინაშე იდგა; მრავალ გრძნობებს შეეპყრო მთელი მისი არსება. უცბად ისტორიის ბუნდოვანი ფარდა ჩამოწყდა და გიოტემ პირველად იხილა აქ გერმანული სულის ქმნილება, „ქმნილება ძლიერი, თავისებური“. იგივე სული ხელმძღვანელობდა აღორძინების ხანის იტალიელებს, ამავე სულმა გააღვიძა მათ პოეტებში ანთიუჩი, იტალიური გენია და «კვლავ ტკბილად ააჟღერა მიძინებული ჩანგი».

მაგრამ „ანთიკვარული“ ხერხით ისტორიის გადაცემა არ გამოდგება, თუ ადამიანს თავისი დროის მიმდინარეობა არ ესმის. ანთიკვარული მიმართულება ადამიანს მეტად ვიწრო ფარგლით ზღუდავს; ხშირად სრულიად უყურადღებოთ სტოვეებს მოვლენების მთელს რიგს; ყოველივე მოვლენას იგი ცალკე სინჯავს; მას არ შეუძლიან თვალი მიმოავლოს ისტორიას, როგორც მთლიანს ერთეულს, ღრმა პატივსა სცემს წარსულს და უყურადღებოდ სტოვეებს აწმყოს. ამიტომ თუ არ უნდა ადამიანს თანამედროვე ცხოვრების გარეშე დარჩენა, საჭიროა აგრეთვე კრიტიკული ხერხი.

ადამიანს უნდა შესწევდეს იმდენი ღონე, რომ დაამსხვრიოს ზოგიერთა მოვლენა, წარსულის ნაშთი, რომელიც მას ხელს უშლის მუშაობაში. როცა იგი ნათლად ხედავს ზოგიერთა მოვლენათა უსამართლოებას, მაგ. უპირატესობას ერთის კლასისას, წოდებისას, მან უნდა კრიტიკულის თვალით გადახედოს ამ მოვლენის წარსულს და ეცადოს მის მოსპობას. ადამიანი დაკავშირებული უნდა იყოს თანა-

მედროვე ცხოვრებასთან, ხალხთან, რომ სწორე გზით იაროს. მაშინ იგი ზემოთ ნახსენებს სამივე ხერხს სწორედ მოიხმარს. მაშინ აღფრთოვანებული დიად-წარსულით და ძლიერი ისტორიული პირებით იგი არ გახდება რომანტიკი, ფანტაზიას არ დაემორჩილება. სიყვარული წარსულისადმი მას რეტროგრადად არ აქცევს. თავისუფალი კრიტიკის სიყვარული მას უსამართლოებას არ ჩაადენინებს თავის მოწინააღმდეგეების წინაშე. თვით მისი ბრძოლა იქნება კულტურული და ჰუმანიური. მაგრამ საუბედუროდ ისტორიის მასწავლებელთა შორის „თეორიის მოტოფიალეთა“ რიცხვი სჭარბობს. როგორი მშრალი და მოსაწყენია, რასაც ესენი წმინდა მეცნიერების სახელით აწვდიან მოზარდ თაობას. მოზარდი კი გატაცებულია ადამიანთა მოქმედებით. ადამიანი-სათვის ყველაზე ძვირფასი და საჭიროა თვით ადამიანი. არაფერსა აქვს ისეთი ღრმა განმანათლებელი მნიშვნელობა, როგორც ადამიანს და მის სულიერ ცხოვრებას. როდესაც მეცნიერული კილო სჭარბობს აღზრდის სხვა ფაქტორებს, მაშინ ახალგაზრდობას ესპობა საშუალება თვალ-ყური ადევნოს ცხოვრებას; ამ შემთხვევაში მათ არ უვითარდებათ ადამიანისადმი სიყვარული, პირ-იქით იგი ჰქრება. მხოლოდ სიყვარულით შექმნილი ილიუზიებით შეიძლება ნამდვილი ადამიანური ცხოვრება. ყოველისფრის მეცნიერული ახხნა, ყოველივე მოვლენის და გრძნობის ნაწილ-ნაწილ განხილვა აქარწყლებს იმ სულის აღმაფრთოვანებელილუზიებს, ურომლისოდაც ცხოვრება შეუძლებელია.

გიოტე ამბობს, რომ როდესაც იგი ცნობილ თხზულებას „Systeme da la nature“-ს გაეცნო, მან თავისი ანტირელიგი-

ური მიმართულებით, ცივი რაციონალიზ-
მით და ყოველისფერის უარყოფით, რაც
კი წმინდა მეცნიერების გარეშე იმყოფე-
ბა, საშინელი შთაბეჭდილება მოახდინა.
იგი ჟრუანტელს ჰგვრიდა, როგორც მო-
ჩვენება. ნიცუმე ამბობს, რომ ის, ვინც
მხოლოდ მეცნიერული ცოდნით არის
აღჭურვილი და სიყვარულით კი ღარიბია,
საბრალოა; იგი მალე ადამიანის სახეს
დაჰკარგავს. სიყვარულის გასაღვივებლად
და ადამიანის სულის გასაგებად ხელოვნე-
ბა უფრო მეტს იძლევა, ვიდრე მეცნიე-
რება.

გადაჭარბებული მეცნიერული კილო
ნიცუმეს აზრით ზიანს აძლევს მოზარდ
თაობას, რადგანაც მას დროს არ უტო-
ვებს ინსტინქტის, ნების და გრძნობების
გასავითარებლად. უმთავრესი მიზეზი, ყვე-
ლაზე ძლიერი სტიმული ჩვენის მოქმედე-
ბისა უნდა ვეძიოთ არა ჩვენს „მეცნიე-
რულ რწმენაში“, არამედ ინსტინქტში,
გრძნობაში.

ჩვენი აზრი, ამბობს ნიცუმე, ჩვენი მეც-
ნიერული რწმენანი მხოლოდ აჩრდილნი
არიან ჩვენის გრძნობებისა, ამიტომაც
ისინი ყოველთვის უფრო უფერული იქ-
ნება, ვიდრე თვით გრძნობა. ჩვენს
არსებაში არის რაღაც, რაც არავითარ
გამოკვლევას არ ემორჩილება; წინას-
წარ უკვე პასუხია მიცემული სხვა და სხვა
კითხვებზე; ყოველივე კარდინალურ პრობ-
ლემის შესახებ ისმის: ეს „მე“ ვარ. თუ
ამ „მე“-ს არ უნდა, მაშინ ვერავითარი
მეცნიერული რწმენანი ვერ დაგვატანენ
ძალას, და თუ ჩვენი ინსტინქტი სუსტია,
გრძნობა ბუნდოვანი, ნება სუსტია, მაშინ
არავითარ ცოდნას არა აქვს ფასი, ჩვენი
პიროვნებაც სუსტია და უფერულია.

ნიცუმეს მთელის თავისი არსებითა სძულს
ფილისტერი და მისი დამოკიდებულება

ხელოვნებასთან. ნიცუმეს აზრით იგი მხო-
ლოდ „ლოკავს“ ხელოვნებას, მისთვის
უმთავრესი სიამოვნებაა, სანტიმენტალუ-
რი გრძნობა, „ესთეთიური გრძნობა“
მას არ აფრთოვანებს, იგი არა სძენს
სულიერ სიმდიდრეს, მუსიკა მას ტკბილს
თვლემას ჰგვრის. მუსიკა მას იმგვარივე
სიამოვნებას ჰგვრის, როგორსაც კარგი
სიგარის მოწვევა ან და გემრიელი ღვინო.

ხელოვნება ნიცუმეს აზრით ერთი უმთავ-
რესი საშუალებაა ადამიანის სულის გასა-
გებად; იგი ადამიანის ბუნებას ამაღლებს.
უმთავრესი სიამოვნება კი არ არის, რო-
მელსაც ხელოვნება იძლევა, არამედ ის
განცდანი, რომელთაც განიცდიდა მხატ-
ვარი.

ახლა ყური დავუგდოთ ნიცუმეს აზრს
თეატრის და მუსიკის შესახებ.

— ცხოვრებაში, ამბობს იგი, ყოველი-
ვე ერთმანეთზეა გადაკვანძული. გაუმჯო-
ბესება ერთის დარგისა უეჭველად იმოქმე-
დებს სხვა დარგებზედაც. მაგ. თეატრის
რეფორმა გემოვნებას განავითარებს, ზნეო-
ბას გაათავიჯებს, აღზრდაზე და ადა-
მიანთა დამოკიდებულებაზე იმოქმედებს.
მუსიკის აღმზრდელიობით მნიშვნელო-
ბას ყველაზე მალა აყენებს, რად-
განაც მუსიკალური ემოცია უფრო
სტეკიურ-ორგანიულია სხვა დანარჩენ
მხატვრულ ემოციებზე. იგი უფრო უახ-
ლოვდება ჩვენს ბუნებრივს ინსტიქტებს
და ძლიერად მოქმედობს მათ გაღვივებაზე,
განვითარებაზე. ჩვენ ვხედავთ, განაგრძობს
ნიცუმე, რომ ადამიანის მეტყველება ღა-
რიბია; უწინ ერთი გამოსთქვამდა ადამი-
ანი თავისს გრძნობებს, ვნებათა ღელვას,
მაგრამ ჟამთა ვითარების გამო მან იცვა-
ლა თავისი ხასიათი, დანიშნულება და
ამ ხანად იგი მხოლოდ აზრთა და არა

ადამიანის სულის გამოხატველია. ადამიანს არ შეუძლიან სულიერი განცდანი ერთ განუზიაროს თავის მოძმეს, ხშირად გრძნობანი გამოუთქმელი რჩება, და აი მუსიკა გამოსთქვამს იმას, რასაც ენა ვერ იტყვის. მუსიკა არა თუ მარტო გრძნობებს გამოსთქვამს, არამედ აპათიონებს, ავითარებს, აღრმავებს ამ გრძნობებს.

თავის აზრების განხორციელებას ნიციშე მოელოდა შეგნებული, იდეალურ ახალ-

გაზრდობისაგან.—მძაგს აწმყოს შეილი, რომლისაკენაც ასე მიისწრაფოდა ჩემი გული, ამბობს ზარატუსტრა, დევნილი ვარ ჩემის მშობლების ქვეყნიდან. მიყვარს სამშობლო ჩემი შეილებისა, სამშობლო ჯერედ უცნობი, შორეულ ზღვაში გადაშლილი. იქითკენ მივაფრიალებ ჩემს იალქნებს, მას ვეძებ, მისკენ მივისწრაფი. მომავლით მინდა აწმყოს გამოსყიდვა“.

6. ბ—ძე.

ბუნება და სამკურნალო მეცნიერება

ჰიგიენა

(წერილი მეოთხე)
ტყე და მისი ჰაერი

თ ა ვ ი III

ამ წელს მასში, საფრანგეთის თაოსნობით ჰარიზში მოხდა საერთაშორისო მეორე კონგრესი ტყის მოვლისა და მფარველობის შესახებ *).

ჰერ განვიღო საუკუნოს 80-ცანი წლებში გამჩენილი მეცნიერი ღესშია ამტკიცებდა, რომ ევროპაში ჰვა გამოიცვალა, საშინელი გვაღა—ჰანანაქება განშირდა, ხოლო გვაღვას უფველთვის თანასდგეს უეცარი ქარიშხალი და კოკაპირული წვიმა ნიავღვრებო. ამის მიზეზი-კი სულ ის არის, რომ ამერიკაში დიდ ძალი ტყეები განესესო. წინეთ თურმე ამერიკის უზარ-მასარი ტყეები იმაგრებდენ ციკლონებს, იფარავდენ ევროპას მექსიკის ზღვის უურედან წამოსულ საშინელ ქარტენი-

ღებისაგან, ხსლა კი ევროპა თურმე განსადღელ-შია.

ასა სად ამერიკა და სად ევროპა, მაგრამ წლეგანდელ კონგრესზედაც საფრანგეთის მეცნიერთა შორის ძრეულ ბევრმა დაუჭირა მხარი ღესშიოს თეორიას. იმ უეჭველ აზრს დაადგინენ, რომ როცა რომელიმე ქვეყანაში ტყეს ანადგურებენ და ავასაკურად სჩესავენ, იქაური მთა-ბარის მოტიტვლება უეჭველად გაუღენას იქონიებს ხოლმე სხვა ქვეყნების ჰვაზედაცაო. აი ამ მიზეზის გამო ტყის საკითხი გაჭხადეს მსოფლიო საკითხათ—ტყის რაციონალურად მოვლა და მონმარება საერთაშორისო კანონით სავადდებულა უნდა განდეს უველა სსხელმწიფოას და სსლხისათვის.

მიწის მრეწველობის მინისტრი კლემენტადი, საფრანგეთის მთავრობის სსხელით სიამოვნებით მიეგება კონგრესის წევრთ და თავის სიტუვაში მჭერმეტყველად დამტკიცა ის სსჭირება, რომ რაციონალურად ტყის

*) პირველი კონგრესი ტყის შესახებ საფრანგეთის თაოსნობითვე მოხდა იმავე პარიზში 1900 წ.

მოქმედა, მისი მოვლა და მოხმარება უკვე ქვეყნებისთვის სავალდებულო კანონად განდეს.

კლემენტალმა გაახსენა კონგრესს სიტუაციები კოლუმბიას და გულისხმიად განაცხადა, რომ მთელს კაცობრიობას დაეხმება მოქალაქე, თუ რომ ტუეები მოისხმება და თუ ეს ჯერ კონიერა ზომები არ მივიღეთ.

მინისტრს მარტო ის როდი ჰქონდა მხედველობაში, რომ ტუის განადგურებას თან მოსდევს ჰაერის შეცვლა, მდინარეთა დამრბობა და სხვ. ათასი უბედურება. კლემენტალი ზიარდაზირ კკონომიურ საკითხს შეესა—ესხანდელ ინდუსტრიას არ ჰყოფინის ხე-ტუე და უოველ გვარი ხის მასალა და თუ ეს ჯერ არაფერი ვიზრუნეთ, ცხადია მომავალში რასაც უნდა მოველოდეთ...

კონგრესზე უკვლახი იმ აზრს დაადგინა, რომ ახლავუ უოველმა სხეელმწიფომ თვითონვე (მთავრობამ) უნდა იკისროს ტუის მთავრელობა, მოქმედა, გამრავლება, რისთვისაც, ეს ჯერ უნდა გადაიდოს საჭირო ფული ტუეების და იმ ადგილების შესასუიდათ, საც უწინ ტუე ხშირი იუა და ადამიანის უდაერებამ განება, ამოგდა. კერძო ზირი ვერ შესძლებს და ვერც მოუცდას ტუის გაზდასა.

საფრანგეთში, სხეელმწიფო შემნახველი კასსები დიდი ხნია დავალებულნი არიან თავის საკუთარ თახიდან (1/10) ერთი მეათედი უოველ წლივ გადასდონ ტუის სასუიდელად. დესაც საფრანგეთის რესპუბლიკამ უკვე დააკანხა ტუის საქმისთვის უოველ წლივ ერთი მილიონი ფრანკი გადაიდოს. გარდა ამისა სხეელმწიფომ საკუთრებად უნდა შეიძინოს უზარ-მზარნი D'Eu.

კონგრესი უფრო ფრანგული იუა, 800 წევრი დაესწრა და ამათში თითქმის უკვლახი საფრანგეთის შეიღნი იუნენ, სხვა ქვეყნებიდან მხოლოდ 40 ერა—მეტო ნაწილი სახელმწიფოთა წარმომადგენლნი იუნენ.

კონგრესზე დიდად ისახელა თავი არგენტინის

ნის ახლგაზდა რესპუბლიკამ. რაც დესკონგრესზე ითქვა, იმათ დიდისხნია თურმე საქმეთ უქცევათ: 1) ტუის დასდავად სასტიკი კანონები გამოუცია, 2) სდაც კი უწინ ტუე უოფილა უკვლახ ხელ ახლად გაუმენებით. 3) გაუმართავსთ მრავალ ადაგას უზარ-მზარნი ნაციონალური (სახაზინო) ზარკები, სდაც საგანგებოდ მოამქეს არამც თუ ადგილობრივი, სხვა ქვეყნებიდანაც გადმონერგეს საუკეთესო ჯიშის ხეები, მრეწველობაში დიდად საჭირონი და სასარგებლნი.—მთლად რესპუბლიკაში რაც ტუეების თვით მთავრობაა მზრუნველი, უურის მგლებელი და სხვ. და სხვ.

მომსენებლად იუა დირექტორი ბუნოს—არესის ბოტანიკურ ბაღისა, მოთავე და არგანიზატორი არგენტინის ნაციონალურ ზარკებისა (დაცულ ტუეებისა), ჯერ საკვეთრად მიახნდათ, რომ საფრანგეთის გარდა სხვა ქვეყნებსაც, სხვა ერებსაც წინ გაუსწროთ ტუის საკითხში, მაგრამ ბოლოს აღმოჩნდა, რომ ეს მომსენებელი თვით ენერგიული მოღვაწე ტუის საქმეში, საფრანგეთის შვილი იუა M-r Chays (მისტერი თასისი).

საინტერესო სტატისტიკური ცნობები გამოიკვია კონგრესზე: მთელს ევროპის ტუებს უჭირავს 3.150.000 ოთხ-კუთხი კილომეტრი *), ამერიკის ტუებს 6.470,000, აზიისას 3,860,000, აფრიკისას 2.290,000 და ავსტრალიისას 944,000.

ამ გვარად აღმოჩნდა, რომ მთელ დედამიწის ზურგზე ტუე უზარ-მზარ ხმელეთს ჰყოფავს, ახა ნაკლებ 16,700,000 ოთხ-კუთხი კილომეტრს მოკლანს ანუ, მოკლედ რა ვსთქვათ, ხმელეთის ერთი მეგრედი (1/8) უჭირავს.

ამასთანავე კონგრესზე გამოიკვია იგივე, რაც ხვენ უკვე გვქონდა ზირველ წერილში ნათქვამი, ესე იგი, მეცნიერებამ ერთხელ კი-

*) კილომეტრი—ათასი ადლია. ამასთანავე რუსეთის ტუებს უჭირავთ 40 0/10

დეკლარაციას, დააკანონეს, რომ 1) ტყე უზარმაზარ როლს თამაშობს ბუნებაში, დედამიწის, მსოფლიოს ეკონომიაში — ცხოველთა და კაცთა ცხოვრებაში. 2) დიდ-დიდი ტყეები ჭაკას ზომიერად ნოტიოდ ინახვენ. სითბოსიცივეს თანაბრად ანაწილებენ, წვიმა და თოვლი თავის დროს და ზომიერად მოდის და სხვ. 3) ხის ფოთლები და ტოტები წვიმის წყალს აჩერებენ და ვიდრე მთასწრებდეს მიწაზე დასვლას, ჭაქრშივე ორთქლად ჭებენ. ხოლო რამაც მთასწრო ზედაგზე დაკემა (წვიმის წყალმა) ტყის ზედაგზე სპონგივით (დრუბელივით) ხარბად სვამს, გულში ინახავს, თუმცა აქედანაც ადვილად ორთქლდება, მაგრამ ხეების და ბუჩქების ძირკვების წყალბოთ ნაწვიმარი წყალი მაინც დრმად ჩადის ნიადაგში (10—14 ადლის სიღრმეთ). ტყის ნიადაგში ამ გვარად გროვდება აუარებელი წყალი, სადაც წყაროთა საკუჭნაეობი იმართება, თვით ტყის და მისი ზედაგზის საფარველის ქვეშ, იქიდან მერე სადმე ფერდობზე წყაროს ნაკადული ამხეთქს და საამურად სჩქეფს უინულოვით ცივო წყალი.

4) ტყეში თოვლი ისე ერთბაშად არა დნება, როგორც სხვა უტყეო მთაზე ანუ მინდორზე, ამიტომაც ტყე მთა ადგილს და მდინარეთა სათავეებში წყალს ნაკადულ-მდინარეებში თანდათანობით უმატებს, ამრავლებს, ადიდებს. ტიტველა, უტყეო მთებიდან კი უეცრივ დიობრის ხოლმე წვიმისა და თოვლის წყალი — მთის ფერდობ-კალთებს ჩამორეცხავს, ჩამაშობრებს ხოლმე სახნავ-სათესისთვის საჭირო ზედაგზე, ნუფოფიერ მოშავო მიწას და მას მერე ნიადაგრების ჩამოზიდული ქვა, რიუე და ლამი წალკავს ხოლმე ბრად მინდვრის ნათესებს. 5) მდინარე წყალი და მისი ტოტები უტყეოდ სათავეშივე ძალე კლბეულბოს და შუა წელშივე შრება, კალაპოტი რიუე ხდება.

დეეს მეცნიერება და საფრანგეთის დიდებული დროშა ლამობს კაცობრიობას

ტყე შესწინოს და მით გადაარჩინოს დაღუპვისაგან, მოსპობისაგან.

თ ა ზ ი V

მთელს საქართველოს ტყე ამშვენებს, აკვლევებს; ტყე უხარებს გულს, ტყე აცხოვრებს; ჭაქრს უწმენდს, წყალს უნახავს, ჭაგასა ქმნის; ტყე ათბობს, ტყე აგრილებს — სიტყე-სიცივეს ახელებს, ხოლო სადაც ტიტველა მთებს და ხრიაკ ადგილებს ხედავთ, ეგ სულ კაცის უგუნურებაა, მისმა დაუნდობელმა ხელმა ვახეს, ვახანავა, ამოკლდა.

თვით ადგილ მდებარეობაც ამ ტურთა ქვეყნისა მართლაც რა საგანგებოდ არი შექმნილი ჯან-მრთელბობის ხელის შესაწყობად. ხვენი ქვეყნის ტომოვრათია, მისი გოელგოიური შენობა შესანიშნავად გაცივებულა „დასრულებულა“. კავკასიონის მთავარ მთავრეხილის სამხრეთი მხარე, მისი გვერდა-ფერდობი კალთები და ტოტები მთლად დადარულია ხეუმდინარეებით. უმთავრესი ხეობა ბასეინები არიან რიონისა და ჰატანა კავკასიონის მთებიდან გამომდინარე ჭარონის და მტკვრის ხეობა-ბასეინები. *) აქ ხეებსა და ხეებს შუა აღმართულან მთანი და ბორცვნი, რომელთა რელიეფზე, ტყიან მთის ფერდობ-კალთებზე, გაშენებულა სოფლების მეტი ნაწილი. მხოლოდ შემდეგში, ზოლიტიკური სიძრიელის დროს თუ ხალხის გამრავლების და უადგილობის გამო, ზოგნი ძირს ბარად ჩამოსულან და ადარც თუ ჭაობიანი ადგილები დაუწუნიათ — „არ ცოდნა, არ ცოდვა“.

დასავლეთ საქართველოში სოფელი სურათით გაფანტულია. ვეკლას თავისი საკუთარი წალკოტი და ვრცელი კარ-მიადამო აქვს.

*) დასავლეთ საქართველოში თავის მშენიერებით განთქმულნი არიან ხეობანი: ბზიბის, კოდორის, ინგურის, ცხენის წყალის და რიონისა.

მეტადრე ზემო იმერეთი და რაჭა მშენიერ ჭიგიენურ ზირობებში სცხოვრობს მთის გვერდა-კალთებზე. ზოგან ადგილებზე მზის უუღროზე გაშენებულან. დიდი ლიანების ხეობასაც სულ მარჯვნივ მზის გულის, მთის ფერდობზე აჭყოლია სოფლები ვიდრე რაკა-კოშკამდე. კასეთში გომბორის მთა (ცივი გომბორი) აღაზანს და ივრის შორის გაწოლილი, რაიკე მხრივ დაღარულია დეღე-ხეკებით. ამით შორის აღმართულ მთა-გორაკებზე, სერებზე, ტყის პირად კაზწიად გაშენებულან თავმომწონე სოფლები ბად-ვენასებში შთანთქმულნი. თბილისიდან აყოლებს ვიდრე გოლა არტანამდე მთლად მტკვრის ხეობა—ბასეინი საუცხოო ჭიგიენურ ზირობებში სცხოვრობს. იგივე ითქმის ჭოროხის ხეობაზე. დიდ წვიმა-ნიადვრისდროს ეს სოფლები საგანგებოდ ირეცხება და ნარეცხი უწმინდურება მოვარდნილ ხეებს ვაკეზე ჩააქვთ, დიდ მდინარეებს აძლევენ. *) ეჭ! თქვენ ის ბრძანეთ, რომ ცოდნა არა გვაქვს, თორემ თვით ბუნება ყოვლის ფრით ხელს გვიწოდებს, სამთხიურ ცხოვრებაზე გვითითებს.

ვინ ჩამოსთვლის, რამდენი მაგალითი ყოფილას: ხაშშიან და ჭაობიან ადგილებში როცა ტყე გაუშენებიათ, ჭიკრიც გამოცვლილას, ციებ-ცხელება მოსპობილას, აქ ცხოვრება სადი და სასარგებლო შექმნილას.

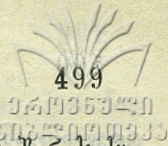
ევროპაში და ინდოეთში რამდენჯერმე მოხდა, რომ ტყემ ხალხი დაიხსნა გამოვიწვარებულ ხორველისაგან.—მთაში და ტყეში ეს საშინელი მარული ჭირი ძნელად იკიდებს ფეხს,—ტყის მყავე ზეადაგი ბაქტერიებისთვის მავნებელი აღმოჩნდა, მეცნიერებაში მრავალი მაგალითია აღნიშნული: ტყიან ქვეყნებში, სადაც ხორველას თავის დღეში ახლოც არ გაუვლია,

როცა კი ეს ტყე გაუხეხიად, მოუსრულდა, მას შემდეგ ხორველაც ხშირი სტუმარი გამხდარა. ამ გვარადვე სამხრეთ ამერიკაში ყვითელი ციებ-ცხელება ხალხს უფრო იქ მუსრავს, სადაც ტყეს უდიერად მოექრნენ, გაანანაკეს და ძირიან ფესვიან ამოაგდეს.

ამიტომაც გამოჩენილი ჭიგიენისტი პროფესორები და მეცნიერი დოქტორები (ექიმები) მედგრად ებრძვიან ხალხთა უმეცრებას და დაუინებოთ ქადაგებენ, რომ ტყე არამც თუ ვინმემ განადგუროს, პირიქით, სადაც კი ტყე აღარ არის, იქაც განკებ დათესონ, გააშენონ, რათა ტყის ზრდამ ზეადაგი გააჯანსაღოს და მით ხალხმა ტყის უმწიკველო ჭიკრით ისუნთქოს, ათას გვარი ჭირი და მავნე თავიდაცნი აიცლიფოს—დედგრძელ და ბედნიერ იყოს მთელის ოჯახობით, ჯალაბობით.

სადაც სამართალი და სინილისია ქართველები ტყეს არ კი უნდა ანადგურებინდნენ, უნდა ზედ ღოცულადნენ, აღმერთებდნენ! აბა კარგად დაავიწროთ საქართველოს ისტორიას, მის ცხოვრება ვითარებას. თუ დღეს ქართველი კრი კიდევ უნდა იხსენიება—ტყეს უნდა გუმადლოდეთ. ყოველ განსცდელის დროს ქართველ ხალხისთვის ტყე იყო მხსნელი და მოვარველი. ხმაღ ამოღებულე მტერი, გაცოფებულე მოზღვავედობდა თუ არა, ხალხი ტყეს მიაშურებდა, იხიზნებდა, ტყე გვიფარავდა ოჯახს რომ ტყეს შუაფარებდა, მერე კი პარტიზანულად ეამებოდა მტერს და საშინლად ამარცხებდა. მძინვარე რამ ჭირი მოედებოდა სოფლებს, ტყეში გავრბოდით, ტყე გვიხსნიდა ხოლმე განადგურება—მურსსაგან; დიდი შიმშილობა ჩამოვარდებოდა და, დრონდ თებერვლამდე როგორმე გაგვეძლო და მერე კი ტყეს მივატანდით, როგორც ბაღლი დედის შკერდს, დედის ძუძუს—ტყე გვაჭმევდა, ტყე გვასმევდა, საჩხო საბადებელს გვაძლეოდა, ვიგებებოდით ჩვენც და ჩვენი შინაური საქონელი, პირუტყვიც.

*) საბრალონი არიან მხოლოდ ზღვის პირა და მდინარეთა ბოლოებში მდებარე სოფლები. ამით შესახებ ბევრგან გვითქვამს.

მართლაც კი ამ დაღმცვილ საქართველოს ტყეში, ერთ გამოცხვარ ჰურს კი ნუ მოიკითხავ და დანარჩენი, რა გინდა სულა და გულა, რომ ჩვენს ტყეში არ მოიხვედრეს. ხალხის შიშლი ვარ და ცხოვლად დამახსოვდა—გახეთში გოგო-ბიჭობა რა გაზაფხულზე დავგროვდებოდით კალათებით და ტყეს რა უივილი-ხივილით, კივილით შევესოვდით. აწაკელი, სვინტრი, სატაცური, ღანძილი, ბაღბა, ჭინჭარი, მხალი, ქამა და ნიუვა სოკო, სურნელი მარწყვი და კიდევ რა ვიცი რა არ ახარებდა ჩვენს გულს.

ახლა ხილი ბრძანეთ. გურჯაანიდან დედა ხშირად მგზავნიდა დიდუდასთან ჩემს სამშობლო სოფელში **ზიარში**. გზა ტყით მისდევდა, ტყე უნდა გამოვლო და, რაღაც 7—10 ვერსის მანძილს მთელი დღე უნდებოდა. თვალს იტაცებდა შინდი, ტყეშალი, ზღმარტლი, კუნელი, ყურძენი (კრიკინა და მასზედ უტბესიც), წიფელი, ყოფო, მყვალი, ზანტა, მყვალა, თხილი, კაკალი, ბაღდოჯი, თაფლი, (მაყვლის ტრტებში იცის) და ათასი რამ სხვა. მხოლოდ ჯვარი მომდიოდა, რომ იმერეთის ტყეებში წაბლიც იცისო (რაჭველი შეზვრები შეტეოდენ ხელმე) და კახეთში კი არაო.

განვიღმა ხორველობამ (1892 წ.) ერთხელ კიდევ აშკარად დავვიმტკიცა, რა დიდი მნიშვნელობაც აქვს ტყეს და მადლობედ ხშირს ვენახებსა და ბაღებში გაშენებულ სოფლებს. ზემოდ დასახელებული საშინელი ჭირი (ხორველა) მთასა და ტყეში სოფლებს ახ სრულებით არ მიჰკარებია, ახ ძრეულ მდირედ შეუხ და ისიც იმიტომ, რომ სამუშაოდ ქალაქებში წასული სოფლელები შინ გამოიქცნენ, ჭირს გამოურბოდნენ და მთაში თან აჭკანდათ. აკრთვე, როცა დაბლობში, მჭიდროდ დასახლებულ სოფლებში, ხორველა გავრცელდა, იმავე 1892 წ. ხალხი მაშინათვე

ტყეში გაიხიზნა და მით გადურჩა ჭირის საშინელს კლანჭებს.

რომელი ერთი ვსთქვათ. თვითონ ქართველ ხალხს დღესაც ძრეულ კარვად ესმის ტყის მრავალ გვარი მნიშვნელობა (ინსტიქტიურად მაინც). 1877—78 წლ. რუს-ოსმალის ომის დროს თითქმის მთელი კახეთი გამობრძოდა ტყეში ახიკებდა გახიზნას ლეკების შიშით. ასეთივე ამბავი მოხდა 1904—5 წლებში ხალხის მოძრაობის დროს, რომელშიაც ლეკები მონაწილეობას არ იღებდნენ და კახელებს კი მათი ეშინოდათ—ავიკლუებო.

ამდენი მაგალითებიდან აშკარად ვხედავთ რა დიდი, მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს ტყეს ჩვენი ჯანმრთელობისთვის, დღეგრძელობისთვის და კეთილდღეობისთვის. ყველა, ყველა და ქართველებისთვის კი, ვიმეორებთ, ტყე ნამდვილი დედის ძუძუ და საფარველია.

მამსადამე რაშდენად უგუნურად იტყვიან ის ჩვენი ზოგიერთა შეპამელები, როდესაც ჩვენს კეთილმეოფელს, მეფარველ ანგელობს **ტყეს** უდიერად, ბარბაროსულად ეტყვიან. ჩვენის ხელითვე ვუსწობთ და ვისწობთ სიცოცხლეს. ორიოდე ტყის ზატრანიც ვიცით იმისთანა, რომელიც ხვალანდელ დღისთვის სულაც არა ფიქრობს და მტაცებლის სიხარბით რამდენიმე მანეთისთვის შეუბრალელებად აჩუხინებს, ახადგურებს ჩვენს სიამაყეს, საქართველოს ბუნებრივი სიმდიდრეს და მის ტურფა მშვენებას.

სიმართლე გავაულებს ვსთქვად, რომ არც თუ ჩვენს წინაპრებს სცოდნიათ ტყის გონივრული მოვლა, მოხმარება, გაფრთხილება.

მცხეთის ახლა აბა სადღაა ის უტყეხელი ტყე, განუკლავნი **ტევრნი**, სადაც წარმართის მირიან მეფეს ნადირის დევნაში გზა აკრია, მზე დაუხეულდა და ნინოს დემართს ეგვადრებოდა: მიწამებობს, თუ რომ მიხსნი ამ განსა-

ცდელისკანაო. *). სადაც ის ტყე თბილის-სა და მისს გარშემო, სადაც მეფე ვახტანგ გორგასალის ქორ მეძებრებით ნადირობის დროს ქორი თუ შავარდენი ხოხობს თან გადაჭყვა, დაეკარგა, მეტე ტყეში იზოვნა ცხელი წყაროები, სადაც შავარდენი დაჭერილ ხობიანად შიგ ჩახარშულიყო.

ახ კი რა საჭიროა ისტორიის სიღრმეში ფაქტების ძიება. ჩვენს თავაღწინ, სულ რაღაც 30 წელიწადში განადგურეს ქართველებმა მშვენიერი ტყე, ძვირფასი მუხნარი, რკინის გზის გარშემო მდებარე, ქარელიდან გაყოფილ ვიდრე საშუაშდე. ჩვენი თავადები დღესაც, უოველ წლივ აჩენიებენ ოსებს ზურგებულ ტყეს საციციანოში და სამხაბლოში. რაგორც შითხრეს აღარც ჯავახელებს დაუკლიათ სადამდინაც კი ხელი მიუწვდებოდათ. საციციანოში ჯავახეთის მხრიდან სულ გაუჩანაგებიათ მშვენიერი ფიჭვნარი. **). — ვსთქვათ ახოს გატეხა მიწის საჭიროებით იყო გამოწვეული — ხალხი გამრავლდა, მიწა დაძვირდა ბაღი — ბოსტანი — ვენახი, სახნავ-სათესი ეჭირვება, მაგრამ რამდენი მაგალითი ვიცი იმისა, რომ სრულებით უმიზეზოდ, უაზროდ, მხოლოდ რამდენიმე მანეთის გულისთვის მხეცურად ანადგურებინებენ ტყეს.

ჩვენ იმას კი არ ვქადაგებთ, ბატონებო, რომ ტყე მართლაც და ხატივით ავიუდლოთ და ზედ ვიღოცოთ, შირ იქით ზატრანმა უკვლეად უხდა ტყით ისარგებლოს, შოიხ-მაროს. მაგრამ მოხმარებაც არის და მოხმარებაც.

აიღეთ მაგალითი, რაგორ უფლებობენ, რა-

*) „ღმერთო ნინასო განმინათლე ბნელი, უკეთუ ხარ ჭეშმარიტი ღმერთი, და აღგიარო შენ“.

**) ჯერ განადგურეს საუკუნოებით ნაზარდი მშვენიერი ფიჭვის ხეები და ახლა საციციანოში აღარ მიდიან ჯავახელები. ახლა ბორჯომის ტყეს მიმართეს. მაგრამ იქ ფიჭვის ხეს არც კი ასუნებინებენ.

გორ უკლიან ბორჯომის ტყეს (კიდეც სწრაფან *), კიდეც სარგებლობენ — ათასი თუმენი შემოაქვს ზატრანის საკუთილდლოთ, სადღეგრძელოდ. —

ტყემ უხდა მოგვცეს საჭირო შუშა-ფიხი, ათას გვარი მასალა, ხე-ტყე, ფიცარი და სხვ. უხდა ჩვენც ვისარგებლოთ და სხვებსაც მიუვიდოთ. მოსაჭრელი მოიჭრება, ტყე გაიწმინდება, ხეები ერთმანეთს ზრდაში აღარ დაუშლიან, ვინც დარჩება მზე და წყალი მეტი შეჩება, მეტს იღეგრძელებს. ხოლო შირადებით ტყის მტრულად განაცრვა, მთელი ტყის განადგურება, ბარბაროსობაზე ათასჯერ უარესია, მხეცური მტაცებლობა. **)

უხდა მოგასხენოდ, რომ მთელს კავკასიაში რაც რომ მიდიონები უნხო ხალხის ხელში ტრიალებს, ამ მიდიონებს რომ მთელი საქართველოს ტყე შევადაროდ, შევაფასოდ, ჯაშში გამოვა, რომ ქართველებისათა მდიდარი მთელს კავკასიაში არა ხალხი არ იქნება. მხოლოდ ის არი, რომ დაუდევრობა გვღუზავს — „ჩემს მეტე ქვა-ქვაზედაც ნუ ყოფილად!“ „დევენდელი კვერცხი მიჩვენია ხვალინდელ ქათამსა“ და სხვ.

მაგრამ ერთი სასიამოვნო ამბავი უხდა გა-

*) მხოლოდ კი ფიჭვის და ნაძვის მოჭრის ნებას არავის აძლევენ. ყველა ხეები დათვლილები აქვსთ, საგანგებოდ ზრდიან და თუ მეტრეველები ნებას აძლევენ ფიჭვის მოჭრას, იმისთანა ადგილს მიუთითებენ ხოლმე, რომ ეშმაკიც კი კისერს მოიტეხს იმ ღრანტეებში.

**) ჩემს რუსეთში ყოფნის დროს ერთს მემამულეს ვეწვიე ზანფულში, დიდი ტყე ჰქონდა სოფლის ახლო ათ ნაჭრად (ნაწილად) გაყოფილი № 1—10. შუშა ფიჩხისთვის ყოველ წლივ აჭრევინებდა, ჰყიდდა რიგ-რიგზე. წელს რო № 1 მოაჭრევინებდა, მეორე წელს № 2 და ასე რიგით მიჰყევბოდა, ასე რო № 1 ათი წლის შემდეგ გაიციემა იჯარით. ათი წლის ხე კი რაღა თქმა უხდა იმდენად სხვილია, რომ შუშად გამოდგება.

ნუხიარო შკითხუელს. ზუგდიდის მახრამი, ურტას მთაზე, მთელ მის სამხრეთ კალთაზე დაფნის ტყეა ატეხილი — 300 დესეტინა მეტი ადგილი უჭირავს. აქ დიდი ადებ-მიცემობაა განარსული — აუარებელ დაფნის ფოთოლს ჭეიდან და მთელი რუსეთის ბაზრები სავსეა ზუგდიდურ დაფნით. — სამწუხაროდ წარმება ჯერაც პრემიტიულია. ხალხმა ჯერ არ იცის ხელი, როგორ განხმოს ფოთოლი, რომ ფერიც შეინახოს და სურნელობაც. — უწეს-რიგოდ ამტვრევენ შტაებს, ტატებს,

ზოგჯერაც ხალხებს დაფნებს ძირისადა სჭრის; გასახმობად აქვე ჭურის დედამიწასეა. მზე ფერს უკარგავს; წვიმა და სინტოე აბებს, სურნელება ეკარგება და სხვ. აი ესეც ნამუში ქართულ დაუღვევობის! სად არიან ინსტრუქტორები!? რატომ არ ასწავლიან ხალხს რაციონალურ მფლავ-მომუშეებს, მოკრეფა — განხმობას და ადებ მიცემობის უკეთესად მოწყობას.

ილ. აღმაზრშვილი.

(დასასრული იქნება)

ოჯახი პირველი სკოლა ბავშვისათვის

დწინდელს ცხოვრებაში, მის მიმე პირობებთან საბრძოლოვლად, საჭიროა კაცი აღჭურვილი იყვეს დიდი ცოდნით, შესწევდეს ჯანმრთელობა, ჰქონდეს შრომის-მოყვარეობა, შეგნება თავის მოვალეობისა; საჭიროა იყვეს განვითარებული და გამაგრებული ზნეობრივად.

ყოველივე ადამიანის კეთილი ცხოვრებისთვის ყველა მაღალი ზნეობრივი თვისებანი ჩაისახებიან ნორმალურ ოჯახში, ვითარდებიან სალი ოჯახის კერასთან. კარგი ოჯახი თავისი დაუცხრომელის ზრუნვით, მუდმივი ყურადღებით ამაგრებს ბავშვს ფიზიკურათ, და სდებს მასში მტკიცე საფუძველს გონებრივის, ზნეობრივის და ესთეთიური განვითარებისთვის. მთელი მომავალი ბავშვისა, ესე იგი, ადამიანისა, არის დამოკიდებული ოჯახზე. ოჯახი არის პირველი სკოლა ბავშვებისთვის, და მისი გავლენა, კარგი იქნება იგი, თუ ცუდი, დაასვამს ხოლმე კვალს მთელს ადამიანის ცხოვრებაზე.

სწორე აღზრდასთან ოჯახში მყარდება

ზნეობრივი წესები, მტკიცდება ხასიათი, ვითარდება ნება, და საზოგადოდ, შემუშავდება ის თვისებანი ადამიანისა, რომელნიც რჩებიან მთელი სიცოცხლის განმავლობაში.

სწორე განვითარება გონებისა, ხასიათისა და ნებისა ბავშვს ზნეობრივ ღონიერად და მომთმენად ჰხდის. იმ მიზნით, რომ ყოველივე საჭირო ცხოვრებისთვის განმტკიცდეს ადამიანში და მიიღოს ნორმალური მიმდინარეობა, საჭიროა აღზრდა ბავშვისა პირველი დღეებიდანვე მისი ქვეყნად გაჩენისა. ცნობიერება ბავშვში იღვიძებს ძალიან ადრე. პაწაწა და სრულიად უმწყო ბავშვს მშვენიერად ესმის, როდესაც იყვანენ ხელში ან აწვენენ აკვანში. ტირილით აცხადებს ის თავის უკმაყოფილებას და მით აჩვენებს, რომ ხელში ჭერა უფრო ესიამოვნება მას. უღიმის თავის მახლობლებს, სიამოვნებით მიდის მათთან და ერიდება უცხოებს. თუმცა არ იცის ჯერ ლაპარაკი, მაგრამ კარ-

გად ესმის, რა აქვს მას ნება დართული და რა—აკრძალული.

პირველ დღეებიდანვე უნდა უცქეროდეთ ბავშვს, როგორც მომავალს მოღვაწეს საზოგადოებისას და კაცობრიობისას. პირველი დღეებიდანვე უნდა მივისწრაფოდეთ აღნიშნულ მიზნისაკენ და არ გვავიწყდებოდეს მომავალი ბედნიერება ბავშვისა. ეს განხორციელდება მხოლოდ წესიერის აღზრდით და ბავშვისადმი გონივრულის მოქცევით. რა თქმა უნდა, დიდი, მაგარი ხასიათის პატრონი უნდა იყვეს ადამიანი, რომ ნამეტანი ალერსიანი მოქცევით ბავშვი თავს არ გაიყვანოს; ეს საჭიროა თვით ბავშვისთვისვე. ბავშვები პატარაობიდანვე გრძნობენ თავიანთ ალერსის ძალას, და შეისყიდნიან ხოლმე ამითი არამცთუ სუსტ, მოსიყვარულე დედ-მამას, არამედ გამოცდილ პედაგოგებსაც. თუ მშობლებმა და მანლობლებმა შეაჩვიეს ბავშვი ყველა მისი სურვილების შესრულებას, — შემდეგ ერთი უარითაც აძნელებენ გზას აღნიშნულ მაღალ მიზნისაკენ, ურევვენ აზრებს პატარა ბავშვის თავში. ბავშვს სრულებით არ ესმის, რატომ ჰქონდა გუშინ მის ალერსს გასაუვალი და დღეს-კი არა. მას ებადება კითხვები. ბავშვი ამითი, მომეტებულ ნაწილად, რჩება გაბრაზებული უსამართლობის შემეცნებით. ამას შემოაქვს მეტი არევ-დარევა ბავშვის გონებაში და გაუგებრობა უფროსების მოქმედებისა.

ბავშვის ყველა სურვილების ასრულება ავითარებს მასში თვითნებობას, კერპობას, — ხოლო შემდეგში — მოუთმენლობას, ჟინიანობას და უკმაყოფილებას.

პირველი დროიდანვე განებივრებული ბავშვი არის მტანჯველი ოჯახისა. თავისი ჟინიანობით და მოთხოვნით იგი მუდამ დღე აძნელებს აღზრდის საქმეს. ოჯახიც და ბავშვიც მაშინ ანგარიშს უწყვენ იმ

სისუსტეს, რომელიც ჩადენილ ბავშვშია. წაწა არსების მიმართ. ამ ხანში ჩადენილმა უყურადღებობამ გააჩინა ბავშვში მრავალი ნაკლულევიანება, რომლის წინააღმდეგაც საჭიროა ბრძოლა და მოსპობა. ეს-კი მოითხოვს ტყუილ-უბრალოდ დახარჯვას დიდ-ძალი ენერჯისას, როგორც ოჯახისა, ეგრეთვე ბავშვის მხრიდანაც.

ძალიან საშიშარია — ბავშვი გახადონ სათამაშოდ ან გასართობად. ზოგჯერ დიდებს ეცინებათ, როდესაც ბავშვი ყვირილით თხოულობს რასმე. ზოგჯერ კიდევ დიდები აჯავრებენ პაწაწას იმიტომ, რომ დასცინონ იმის მიხვრა-მოხვრას, უცქირონ, როგორ გადავა ბავშვი ღიმილიდგან ტირილზე. ბევრჯელ იცინიან დიდები, როდესაც აძლევენ ბავშვს ან სათამაშოს, ან ხილს, და როდესაც ბავშვი წასწვდება გამოსართმევად, — უკან წაიღებენ და სხვას გადასცემენ. ამის რამდენჯერმე განხეორებით ბავშვი ტირილამდის მიჰყავთ, და შემდეგ ანუგეშებენ. ასეთი მოქცევა სჩაგრავს, აანჩხლებს და აფუჭებს ბავშვს. დიდები ერთობიან, ხოლო ბავშვი დაჟინებით თხოულობს სასურველ საგანს და როდესაც მიიღებს, უფრო თამამდება. ასეთს ბავშვს მშობლები უმზადებენ ცუდ მომავალს, ხოლო თვითონ იმზადებენ მომეტებულ ტანჯვას და ზრუნვას. აღზრდლის გადასხვაფერება ძნელია, და მოითხოვს მეტს შრომას; თუ ბავშვს რაიმე ნაკლულევიანება განუვითარდა, ამის მოსპობა ყოველთვის შესაძლებელი არ არის.

როდესაც ოჯახი აყენებს ბავშვს ფიზიკურად და სულიერად სწორე ჰიგიენურ პირობებში, — ამითი აყენებს მას ნამდვილ გზაზე, რომ კარგის მაგალითებით მიიღონ წესიერი აღზრდა.

ცუდს და კარგ ხასიათებს ბავშვი იძენს

მაშინვე, როდესაც ის ჯერ ვერ არჩევს, რა არის კარგი და რა ცუდი. მშობლების მეცადინეობა უნდა მდგომარეობდეს იმაში, რომ მოაშორონ ბავშვს ცუდი გავლენა და მავნე მაგალითები; უმთავრესად კი, მშობლები უნდა სცდილობდნენ სასტიკად აღევნონ თვალ-ყური ყოველს თავიანთ საქციელს, ახსოვდეთ, რომ ყოველი მათი საქციელი, სიტყვა, მოქმედება, ერთი სიტყვით, ყოველი მათი მაგალითი ალიბეჭდება ბავშვის სულზე, რასაც შემდეგში გავლენა აქვს მის ხასიათზე და მომავალ ცხოვრებაზე. კარგი მაგალითი არის საუკეთესო ჩამოგონებელი ხასიათისა და ნათლად ვასაგები სკოლა ბავშვებისთვის. იგი შეუმჩნევლად, მაგრამ მტკიცედ შეათვისებს ბავშვს ყოველსავე იმას, რაც ამაღლებს კულტურულ ადამიანს.

ბავშვი პირველი წლების განმავლობაში ჯერ განვითარებული არ არის. არ შეუძლიან გაგება განყენებული საგნისა და სწავლობს მხოლოდ მაგალითით. ბავშვს საოცარი ნიჭი აქვს მიბაძვისა. დიდად სცდებიან ის მშობლები, რომლებიც ფიქრობენ, რომ ბავშვები ჯერ უგუნურები არიან, არაფერი არ ესმით, და ამ შეხედულობის მიხედვით ხდიან მათ მოწმებლად თავიანთის ცუდი ლაპარაკის ან საქციელისა. ყოველივე ნახული და გავონილი ბავშვის მიერ პირველად შეუგნებლად შედის მის მეხსიერებაში, შემდეგ მსგავს შემთხვევაში უფრო მტკიცდება და ნელ-ნელა გარდაიქცევა იმ შეხედულებად და იმ ჩვეულებად, რომლებიც ხელმძღვანელობას უწევენ შემდეგ ცხოვრებაში.

ოთხი-ხუთი წლიდან ბავშვში იღვიძება შეგნება თავის თავისა და მახლობლების მიმართ. უჩნდება შემეცნება სიმართლეზე და უსამართლობაზე, რაიც აიძულებს მას

რამდენადმე კრიტიკულად მოექცეს ყველაფერს. აი ამ დროს ოჯახი უნდა სცდილობდეს მისცეს მომავალ ადამიანს ის ნორმალური საფუძველი, ჩაჰყაროს ის საძირკველი, რომელზედაც აშენდება პიროვნება საზოგადოების მარგებელ წევრისა. ყოველთვის და განსაკუთრებით ამ დროიდან, ოჯახი უნდა ყურადღებით და დაფიქრებით ექცეოდეს ბავშვს და თავის თავს.

ბავშვები მშობლებში ხედავენ სისრულეს, და ამიტომ მათზე ძალიან ცუდად მოქმედობს ყოველივე უსამართლობა ოჯახისა. სიყვარული მშობლებისა, და განსაკუთრებით დედისა, აღვიძებს პირველად ბავშვის სულში საუკეთესო გრძნობებს, მთელი მომავალი ბავშვისა, და მაშასადამე, საზოგადოების და ხალხის წევრისა, იმყოფება მშობლების ხელში. რთული, პასუხისაგებელი საქმე ბავშვის აღზრდისა აწევს ოჯახს და განსაკუთრებით დედას. დედა ოჯახში უძღვება თავის მძიმე საქმეს შეუმჩნევლად, არ მოელის არც ქებას, არც მადლობას, ეძებს მხოლოდ ერთ მიზანს, ყველაზე უძვირფასესს—ბავშვების ბედნიერებას. დედა ჰქმნის ზნეობრივს ატმოსფერას, რომელშიაც შეუმჩნევლად შენდება საძირკველი მომავლისა. კარგი დედა თავის დაუღალავი ზრუნვით და გულმოდგინე ყურადღებით ჰქმნის ზნეობას ადამიანისას და ოჯახის კერის მყუდროებას. დედის გავლენას, კეთილი იქნება იგი, თუ ბოროტი, დიდი მნიშვნელობა აქვს კაცის მთელ ცხოვრებისთვის.

ბავშვების სიკეთის გულისთვის მშობლები სასტიკად უნდა აქცევდნენ ყურადღებას თავიანთ თავს, თავს უჭერდნენ თავიანთ სიმძაფრეს. თავ-დაჰკრილობა უფროსებისა კარგად მოქმედობს ბავშვზე; იგი თვითონაც ნელ-ნელა ეჩვევა თავდა-

ქერილობას, პირველად უფროსების მი-
ბადვის სურვილით, ხოლო შემდეგ, გადაქ-
ცეული ჩვეულებით.

მშობლები ხშირად მოითხოვენ ბავშვე-
ბისაგან ზრდილობას, თავდაქერილობას
და სხვა ამისთანა თვისებებს; თვითონ-კი
იმავე დროს ტლანქად ეპყრობიან სხვებს,
ჯავრობენ, ლელდებიან ბავშვების ჟინი-
ანობაზე, სჯიან მათ, რიგიანათ არც-კი
მოისმენენ საქმის ვითარებას. რამდენი
არეულ-დარეული აზრი იბადება ბავშვის
თავში, როდესაც უფროსების ბრძანებანი
არ ეთანხმებიან თვითონ მათ მოქმედებებს!
მშობლები ბავშვებს უშლიან ტყუილის
თქმას, და ხშირად თვითონ სტყუიან;
ბავშვებს უშლიან ჩხუბს, და იმავე დროს
თვითონვე მართავენ ერთმანეთში დავი-
დარებას. გაჯავრებული ადამიანები ჩხუბ-
ში ველარ იმაგრებენ თავს, იტყვიან ბევრს
კუდს და საწყენს, ამცირებენ ერთმანეთს,
სახელს იტეხავენ ბავშვის თვალში, აძლე-
ვენ მას კუდ შთაბეჭდილებას, რომლის
მონელებაც არ შეუძლიან მის ნაზსულს.
ამისთანა გარემოებანი კუდ კვალს სტო-
ვებენ ბავშვს სულზე, რის გამოთაც
მშობლები ჰკარგავენ თანდათან გავლენას.
მშობლების ხშირი ჩხუბი ხდის ოჯახის
კერას მძიმე ასატანად ბავშვებისთვის, და
სახლი აღარ ეჩვენება იმ იდეალურ მყუდ-
რო კუთხედ, სადაც შეიძლება თავის შე-
ფარება სხვების უსამართლოებისაგან.

თავდაუქერელ ოჯახში მოთხოვნა სრუ-
ლიად განსხვავდება მაგალითებისაგან. მუ-
დმივი დარიგებანი ველარ გაუგია ბავშვს.
ის ხედავს, რომ უნდა მოიქცეს არა ისე,
როგორც სხვები, და დაიხსომოს რაღაცა
წესები. თუნდაც უნდოდეს, ბავშვს არ
შეუძლიან დაინახოს ვეღა დარიგე-
ბა და მრავალგვარი წესები, იმიტომ რომ
მისი ტვინი ჯერ საკმარისად განვითარე-

ბული არ არის. ბავშვის გონებაში ხდება
არეგ-დარევა. ბავშვის აზრი მუდამ მუშა-
ობს. ეს სჩანს მისი დაუსრულებელი კით-
ხვებიდან. უწეს-რიგო გარემოება აძლუ-
ლებს მას დაფიქრდეს, და თავისებურად
იფილოსოფოს. კითხვები ერთი მეორეზე
ჩნდებიან მის თავში:

— მამა და დედა ჩხუბობენ და გვიყვი-
რიან ჩვენ; მე და ჩემ ძმას კი ეს აკრძა-
ლული გვაქვს, — რატომ? იმიტომ რომ
ჩვენ კიდევ პატარები ვართ; როდესაც
ჩვენც დიდები ვიქნებით, როგორც მამა,
მამინ ჩვენც შეგვეძლება ჩხუბი და ყვი-
რილი.

— გამზრდელი მიჯაგრდება და ჰყვირის
, მამაშორდი!; მე კი არ შემიძლიან ასე
ვუთხრა მას; მე მსჩაგრავენ და არ ვუყვარ-
ვარ.

უფროსების ულოლიკო საქციელისა გა-
მო, ბავშვს თანდათან ებადება აზრი,
რომ მას უსამართლოდ ექცევიან, და გან-
გებ სჩაგრავენ. ბავშვი თანდათან ბრახ-
დება, ბოროტდება. იმას სრულებით ერე-
ვა აზრები, ველარ გაუგია, რის გაკეთება
და თქმა შეიძლება, და რის არაა. ბავშვი
ხშირად იწყებს ანჩხლობას, აღარ ემორ-
ჩილება უფროსებს. თუმცა სრულებით
შეუგნებლად, მაგრამ ბავშვი თანდათან
უარჰყოფს ოჯახის პატივისცემას, და ამი-
თი იწვევს მკაცრ შენიშვნას უფროსები-
სას. სიმკაცრე არ ასწორებს, არამედ სჩა-
გრავს, აფუჭებს ხასიათს და შეურაცხოვს
თავმოყვარეობას.

იმ მიზნით, რომ აღიზარდოს კულტუ-
რული ადამიანი და განუვითარდეს მას
ზნეობრივი პრინციპები, — საჭიროა ბავშვს
უცქერდნენ ისე, როგორც დიდს ადამიანს,
რა თქმა უნდა, ნაკლებად განვითარე-
ბულს, მაგრამ მომეტებულად მგრძნობი-
ერს, ადვილად შემთვისებელს, გამომძიე-

ბელს, ნაზს, ცხოვრების ბრძოლაში არა გასასტიკებულს და არა დაჩლუნგებულს.

თვითეულმა ჩვენგანმა რო მიიხედოს თავის სიბავშვისკენ, ადვილად მოიგონებს პირველ შთაბეჭდილებათა სიმახვილეს, და შეიძლება არასოდეს არ დაივიწყოს პირველი სიხარულის, პირველი ბედნიერების დაუბრუნებელი აღფრთოვანება.

ბავშვის ნაზ ბუნებას უნდა შევვებით ძალიან ფრთხილად, დიდის ცოდნით. საჭიროა ბავშვს გამოუცხადოთ ნდობა, არასოდეს არ დავცინოთ მას, და საზოგადოდ, ვექცეოდეთ დიდის დაფიქრებით, სრულიად ისევე, როგორც ვექცევით კულტურულ ადამიანს, და როგორც მოქცევასაც მოითხოვენ თავიანთის უფროსები. საჭიროა მუდამ ანგარიშს ვუწვევდეთ ბავშვის ადამიანურ ღირსებას. ასეთი მოპყრობა ხელს შეუწყობს სწორე აღზრდას, დაახლოვებს ბავშვს ოჯახთან, და ისიც იცნობს მშობლებში ნამდვილ თავის მეგობრებს, სრულიად დარწმუნებული, რომ მას არ დასცინებენ, ხელს არ ჰკრავენ და უნდობლობით არ შეურაცხყოფენ.

ბავშვს ხასიათათა სჭირს, თავისი მწუხარება და სიხარული დიდებს გაუზიაროს ხოლმე, თუმცა ამათ წვრილმანად მიაჩნიათ ეს. ბავშვი მიისწრაფვის მშობლებისკენ, როგორც სინათლისკენ, და ცოდნა მისი უკუგდება. რამდენ უბედურობას აგრძნობინებენ ბავშვს, როდესაც არ უნდათ მისი მოსმენა.

ხშირი უყურადღებობა ბავშვის პაწაწა სულიერ მღელვარებისადმი თანდათან აშორებს ბავშვს მშობლებს. შემდეგში მათ უკვირთ მისი გულ-ჩათხრობა, და სრულიად ავიწყდებათ კი, რომ ოდესღაც თვითონ უკუაგდეს ბავშვი და არ ისარგებლეს იმ გარემოებით, როდესაც ის გულახდილად მიდიოდა მათთან, ეძებდა მათ

თანაგრძნობას, მიდიოდა თვისი პატარა სულიერი შეკითხვებით, მაგრამ ჰპოვებდა მხოლოდ გაჯავრებას, ყვირილს — მომშორდი, თავი მომაბეზრე, — ან კიდევ დაცინვას. მისი პატარა, მგრძნობიარე სული, შემინებული და დაჩაგრული, თანდათან მოშორდა უფროსებს. მშობლებს არ უნდოდათ მონაწილეობა მიეღოთ მის სულიერ ცხოვრებაში, და შემდეგში თვითონ ბავშვი აღარ უშვებს მათ თავის შინაგან ცხოვრებაში.

ბავშვის თვალში მშობლები უნდა იყვნენ თანასწორნი. დაშინება ბავშვისა: — აი, მოვა მამა, გაიგებს შენ საქციელს და გცემს! — ძალიან მაგნებელია. ასეთი თქმით უფროსები მხოლოდ ამცირებენ თავიანთ თავს. აღზრდა თუ სწორეთ არის დაყენებული, ბავშვი უშიშრად უნდა მიდიოდეს თავის მშობლებთან. მხოლოდ მაშინ შეუძლიან გულახდილად აუწყოს ყოველივე თავის საქციელი. პატარა ადამიანში საჭიროა ჩაინერგოს შეგნება, რომ არც მშობლები ჰმაღავენ ერთმანეთში არაფერს და, რაც იცის მამამ, ის უნდა იცოდეს დედამაც. ასეთი შეთანხმება მშობლებისა კეთილად მოქმედობს ბავშვის აღზრდაზე და ასწავლის მას სიმართლეს. ბავშვი რომ სიმართლეს მივაჩვიოთ, საჭიროა არამც თუ არ დავანახოთ ტყუილი, არამედ არც გავაგონოთ სიტყვა „ტყუილი“. ძალიან მაგნებელია გაჯავრება ბავშვებზე, თუ ისინი სიმართლეს ამბობენ, ან გულწრფელად აღიარებენ თავიანთ დანაშაულს. სასტიკი მოპყრობა აშინებს ბავშვს და ხშირად აიძულებს დამალოს თავისი დანაშაულობა, ტყუილი სთქვას.

ხშირად ხდება, რომ ბავშვს ხიფათი შეემთხვევა რამე. საჭიროა, რომ იმან თითონ აღიაროს თავისი საქციელი, ხოლო მშობლებმა მშვიდობიანად და გაუ-

ჯავრელად აუხსნან, რატომ არ შეიძლება ასე მოქცევა. ოჯახი უნდა იყვეს ბავშვის მეგობარი, და არა სასტიკი მსაჯული. ბავშვს უნდა გააგებინოთ, რატომ მოითხოვენ მისგან ამას, ანუ იმას. ბავშვისთვის სასარგებლოა ემორჩილებოდეს შეგნებულად. ასეთი მოპყრობა ასწავლის მას პატარაობიდანვე იაზროს და მიეჩვიოს ინიციატივას. ოჯახს არ უნდა ავიწყდებოდეს, რომ მის წინ სდგას ჯერ კიდევ პატარა ადამიანი განუვითარებელის მეხსიერებით, რომელსაც ესაჭიროება ერთი და იგივე რამდენჯერმე გაუმეოროს, მანამ კარგად დაისწავლიდეს და შეითვისებდეს.

საჭიროა აგრეთვე განუვითაროთ ბავშვს ტანჯულობის თანაგრძობა; უნდა მიაქციოთ ბავშვის ყურადღება იმაზედ, რომ ცხოვრებაში ყველანი არ არიან ისე კმაყოფილნი, როგორც ის. დაე ბავშვმა იცოდეს, რომ ბევრი ადამიანი იმყოფება ცხოვრების მძიმე პირობებში. იგი მაშინ

უფრო დაათვას თავის გარემოებას და კმაყოფილი იქნება მცირედით.

ბავშვის აღზრდისათვის საჭიროა მუდმივ ყურადღება და კეთილი მაგალითები. ნორმალური ოჯახი თანდათან და შეუმჩნეველად ავითარებს ბავშვში ზნეობრივ მხარეებს, აფართოვებს მის აზროვნებას, ასწავლის თავის მოქმედებათა გარჩევას, აზგარიშის მიცემას ყოველსავე თავის საქციელში, განსაჯოს ჯერ თავის თავი და შემდეგ სხვები.

კეთილი და მოთქმული მოპყრობა ბავშვებისადმი შეჰქმნის მტკიცე საძირკველს ბავშვის საუკეთესო თვისებათ განსავითარებლად. ამითი ოჯახი ამზადებს არამც თუ საზოგადოების მარგებელ წევრებს, არამედ თავის ბედნიერ სიბერესაც უზრუნველ ჰყოფს და მაშინ მშობლები ზნეობრივადაც კმაყოფილნი დარჩებიან, რადგანაც ისინი იქნებიან უპირველესი წყარო შვილთა ბედნიერებისა და საგანი მათის სიამაყისა.

ვანათში ნაყოფი.

„კავკასიური“ ენები და იაფეტური ენათ მეცნიერება

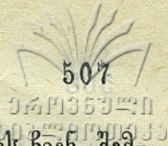
შრიად სადავო საკითხი, შესახებ ერთ-ერთ „კავკასიურ“, სახელდობრ: აფხაზურ ენის ნათესაობისა ქართულ (იაფეტურ) ენასთან, უკვე გადაწედა უმთავრეს მუხლებში იაფეტურ თეორიის დანმარებით. აქად. მარტმა ცხად-ჭეო შემდეგი ოთხი (მთავარი) დებულება:

1) აფხაზური ენა წარმოადგენს ტიპს ერთულ ენისა, ნათესავს რამდენიმე სხვადასხვა ენის ელემენტების შერწყისა;

2) ერთი ნაწილი ამ ელემენტებისა ეკუთვნის უცხო-ანა ქართულ (ანა იაფეტურ) — ძირის ენას, სახელდობრ, ენას, რომელიც ენათესავება კავკასიის ზოგ მთიულ ენებს (ავარულს, ლეკურს, ქისტურს, ნამეტნავად ჩერქეზულს და სხვათა);

3) მეორე ნაწილი აფხაზურ ენის ელემენტებისა — იაფეტურია;

4) უმკვიდრესი ნაწილი იაფეტურ ელემენტებისა აფხაზურში წარმოადგენს ორიგინალურ

კავკასიური ენები

ფორმებს, რომელნიც უახლოვესად ენათესავებიან სვანურ ენის ფორმებს და აგრეთვე — იმ იაფეტურ ენისა, რომელიც ჩხლართულის კლასურ-სომხურ ენაში ¹⁾).

გარდა ამ წმინდა ლინგვისტურ დებულებათა, — და მათთან დაკავშირებულად, — ჩვენ წინ გაიშალა შემდეგი ისტორიულ-ეთნოგრაფიული სურათი:

აფხაზები (ე. ი. აფხაზები იაფეტიდები) მისულან უძველეს ხანაში სამხრეთიდან. სხვა და სხვა დროს იმათ (ან მათთან ახლო მონათესავე იაფეტიდებს) სჭერიათ მეტად ვრცელი ადგილი შავი ზღვიდან კასპიის ზღვამდე. ამას გვიჩვენებს ისტორია ტერმინისა „აფხაზი“, რომელიც დამახინჯებული ფორმაა *«ა-ბას-ხ-ი»სა და წარმოდგება ძირიდან „ბას“, იგივე „ბაზ“, იგივე „ფას“, იგივე „მას“, იგივე „მეს“, იგივე „მც“ და სხვ. ამ ძირს ამხელს შემდეგი ეთნოგრაფიული და ეთნოგრაფიული ნომენკლატურა (მომყავს უმთავრესი სახელები): მას-ის-ი (მთა არარატი), ფას-ის მთა, ფას-ის მდინარე (რიონი), *ა-ბას-ხ-ეთ-ი (აფხაზეთი²⁾), ბაზ-გ ონ (სირიული სახელწოდება ხაღსისა, რომელიც კასპიის ზღვის პირას ცხობრობდა), მეს-ხ-ეთ-ი, სა-მც-ხ-ე, მც ხ-ეთ-ა და სხვ. როგორც ვხედავთ, ეს ძირი გვხვდება დაწყებული არარატიდან (მასისი) ფასის მთამდე და აფხაზეთიდან კასპიის ზღვამდე³⁾).

ცხადია, ლინგვისტიურ ფაქტებს ჩვენ შემდეგ დასკვნამდი მივიყვართ: ერი, თუ ერები, ერთ იაფეტურ ძირისაგან (მას=მეს=მც და სხვ.) წარმოდგარ სახელწოდების მატარებელი, იწოდენ სხვა და სხვა დროს სამხრეთიდან (მასის მთა) ჩრდილოეთისაკენ (კავკასიონის ქედისკენ. ამათგან კავკასიონის ქედამდე მიაღწიეს *აბასხებმა (შავ ზღვასთან) და ბაზ-გონებმა (კასპიის ზღვასთან). იბადება კითხვა: რა იქნა ის შუა ნაწილი ამ დიად ტაღდისა, რომელმაც მცხეთას მიაღწია და მისცა მას თვისი სახელი? მიაღწია ამ შუა ნაწილმაც კავკასიონის ქედს, თუ მას მცხეთის ჩრდილოეთით არც-კი უგლია?

ამ საკითხების გამორკვევის საჭიროება დაკავშირებულია ერთ პრინციპიანად ლინგვისტურ საკითხთან, რომელსაც ქვემო ვმარტავთ. იმ ლინგვისტურ მასალებში, რომელნიც უახლოვესად აფხაზურ ენას იაფეტურ ენების შტოს, აღმოჩნდენ ისეთებიც, რომელნიც (იმავე დროს) უფრო მეტ კანონიერ მგზავსებას წარმოაფლანებენ გერედ წოდებულ „კავკასიურ“ ენებთან (ჩერქეზ., ქისტ., ლეკური, ავარ. და სხვ.) მოვიყვან მავალითს:

იაფეტური ენები:

ქართული. მეგრული. აფხაზური.
ძმა. ჯიმა. ა-ეშა.

„კავკასიური“ ენები:

ქისტური. ლეკური. ავარული.
ვ-აშა. უსუ. ვ-აც.
და სხვა.

(კავკასიურ ენების სიტყვები მომყავს მხოლოდ დაახლოვებით ტრანსკრიპციისაში, რადგან ქართულ ენაში ზოგიერთი ბგერა გვაკლია; სიტყვები ამოვიდეთ ბარონ უსლარის წიგნებიდან⁴⁾).

წიგნაკის პოპულარული გადმოცემა იხ. „კოლონიდა“-ში, 1912 წ., 15 და 16 ნომ. (№№ 43, 44), სათაურით: „იაფეტური თეორია და მესხ-აფხაზთ ვინაობა“

⁴⁾ Бар. Усларъ. Этнографія Кавказа. Язы-

¹⁾ იხ. П. Чарая. Обь отношеніи абхазскаго языка къ яфетическимъ, С. П., 1912. Н. Марръ. Къ вопросу о положеніи абхазскаго языка среди яфетическихъ, С. П., 1912. Яфетическое происхождение абхазскихъ терминовъ родства, С. П., 1912.

²⁾ ვარსკვლავი სიტყვის წინ გვიჩვენებს, რომ ეს სიტყვა ამ ფორმით აღიღვინება კანონიერად, ხოლო ისტორიულად დაუმოწმებელია.

³⁾ ვრცლად ამის შესახებ იხ.: Н. Марръ. Исторія термина „абхазъ“, С. П., 1912. ამ

პროფ. შარშია შესაძლებლად ნახა აფხაზურ „ა-ეშა“ს იათეტიურად აღსარებას, მაგრამ ცხად-ზე უცხადესია „ა-ე-შა“-ს კიდე უფრო ახლო ენათესაუბიან „კავკასიურ“ ენების ეკვივალენტები (გ-შა, გ-აც, უსუ და სხვ.), რომელთ, სხვათა შორის, შეუნახავთ სიტყვის ძირის სიბილანტი იმ სახით, რომლითაც იგი იმყოფება თვით აფხაზურ ენაშიაც (სახელდობრ: უსშო შიშინა ბგერად-ქისტ. გ-აშა). მაშასადამე თუ პროფ. შარის აზრი სწორია, მაშინ ევკლას ზემო მოყვანილი „კავკასიური“ სიტყვები (გ-აშა, უსუ, გ-აც) იათეტიურ ელემენტებათ უნდა იქნენ მიჩნეულნი¹.

მხოლოდ საფუძვლიანი შესწავლა „კავკასიურ“ ენათა გადაწყვეტს საკითხს იმის შესახებ, მართლად იმყოფებიან, თუ არა, ამ ენებში ბლემად იათეტიური ელემენტები. ჯერჯერობით-კი ეს საკითხი თითქმის დადებითად წყდება. ამაში გვარწმუნებს, როგორც ვსთქვით, დაახლოება ზოგ აფხაზურ სიტყვებისა იათეტიურ ძირებთან ისეთ ავტორიტეტის-მიერ, როგორც აკად. ნ. შარია და, მეორე მხრით, უტყუარ ნათესაობა ამ აფხაზურ ენებთან თანაბარა მნიშვნელოვან „კავკასიურ“ ენების სიტყვებისა. და ზანდელურად ამასთან ურადლებას იწვევენ ის ლინგვისტურ—ზლოკონტოლოგიური ცნობები, რომელნიც მიგვითითებენ, როგორც ზემო ვსთქვით, იათეტიკების თანდათანობით მსგულლობაზე სამხრეთიდან კავკასიონის ქედისკენ. ჩნდება იმედი, რომ იმავე კავკასიურ ენების საღარაში ჩვენ ვპოვებთ წყაროს ამგვარ ცნობებისათვისაც.

ковнание. I Абхазский языкъ, II Чеченский языкъ, III Аварский языкъ, IV Лекский языкъ და სხვ.

¹) მეგრულ-აფარულ სიტყვათა (ჰიმა || გ-ა) ნათესაობის დასამოწმებლათ იქნებ ერთ დროს გამოდგეს პარალელი: მეგრ. ჰიმუ (მარილი) || ავარ. ცან (მარილი). ტრანსკრიპცია დაზლოვე-ბითია).

აქ მოვიყვანთ მაგალითისთვის ერთ შესანიშნავ ეთნოგრაფიულ სახელწოდებას, რომელსაც წავაწყდით ბარონ უსლარის წიგნში (Ш Аварский языкъ, отд. 2 стр, 24—26): ავარები თუშ-ფშავ-ხევსურეთის მცხოვრებთ უძინან: „მოსკ“-ს (= „მოს-აკ“-1). შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ, რომ ეს სახელწოდება უბრალო მწიგნობრული შეთვისებაა დაბადებიდან, უფრო დასაჯერებელია, რომ ერთ დროს თუშ-ფშავ-ხევსურეთსაც სწორეთ ეს სახელი ერქვა. მაშასადამე, გეოგრაფიული საზღვრება ძირისა „მას=მეს=მოს=მც“ და სხვ... კავკასიის თვით შუა-გულშიაც აღწევენ კავკასიონის ქედამდე, როგორც აღწევენ მას კავკასიის დასავლეთით—აფხაზეთში (*აბახ-ხ-ეთ-ში) და აღმოსავლეთით „ბახ-გ-ან“. ების ქვეყანაში: „მეს-ხ-ა-ბახ-ხ“-თ (ახ: „მოს-აკ“-თ), რომელთ „მც-ხ-ეთ-ა“ დაუახლებათ, კიდევ უფრო ჩრდილოეთისკენ უვლიათ და ერთ დროს (იქნებ ესლაც?) მკვიდრებულან თუშ-ფშავ-ხევსურეთში (ავარების „მოსაკეთში“).

ევკლასიური ზემო თქმული დაგვანახებს, რომ იათეტიური თეორია შესამჩნევ დახმარებას გაუწევს იმას, ვინც „კავკასიურ“ ენათა შესწავლას შეუდგება, ხოლო „კავკასიურ“ ენათა მეცნიერული შესწავლა დაეხმარება იათეტიურ ენათმეცნიერების საკუთარ საკითხების ნათელ მოფენას.

ეტიმოლოგიური შენიშვნები

1. „წალენჯიხა“.

ბ-ნ ილ. გოგია²) ცდილობს „წალენჯიხა“-ს შემდეგი ახსნა მისცეს: „ჯიხა“ შეგრულად ნიშნავს ციხეს, სიმაგრეს, ხოლო ახლანდელი „წალენ“ უნდა იყოს ჟამთა ვითარებით ენის

²) „იმერეთი“, 1913, 9 ივლისი (№ 98): „ისტორიულ-ეთნოგრაფიული საზოგადოების საყურადღებოთ. წერილი წალენჯიხიდან“.

ცვალებადობის მექანიზმით მოწვეული „წელი-ში“ (მეგრ.), ე. ი. — წინის — „წელიში ჯიხს“ (მე) (წინის ციხე) და აქედან დაჩხა „წალენჯიხის“! რომ ეს მართლაც წინისციხე იქნებოდა, ე. ი. შუათანა, საზურგო და ამისთანავე უმთავრესი ციხე სიმაგრე, ეს იქიდანაც ნათქვამი, რომ მას ირგვლივ არტყის რამდენიმე ციხე, შუაში კი მოქცეულია „წალენჯიხის“.

დღეს ჩვენ საკმარისად ვიცნობთ მეგრულ ენის ფონეტიკას, რომ მოყვანილი ახსნის შეცდომა ჩვენთვის ცხადი იყოს. საკმარისია ვთქვათ, რომ მეგრულ ნიადაგზე შეუძლებელია „ე“-ის „ა“-ად ქცევა („წელი“-დან „წალე“?)!

ეტიმოლოგიური ახსნა უნდა წარმოებდეს თანახმად „ყაშთა ვითარებით ენის ცვალებადობის“ კანონებისა. მეგრულ ენის ფონეტიკა კი გვიჩვენებს, რომ „წალენჯიხის“ წარმოსდგა თანდათანობით სრულ ფორმიდან „ჭალეში-ჯიხის“.

ვიდრე „ჭალეში-ჯიხის“ იქცეოდა „წალენ-ჯიხისად“, მან შემდეგი ცვლილება გამოცდა:

1) მარცვლი „-ში“-ს ამოვარდნა, 2) „ჭ“-ის „წ“-ად შეცვლა და 3) ახალ ბგერის „ნ“-ის აღმოცენება. სამივე ცვლილება კანონიერია და ხშირად მეგრულ ნიადაგზე: 1) ნათესაობითი ბრუნვის მარცვლი „-ში“-ს ხშირად იკარგება, მაგ: ქომოლი-სკუა (ქომოლიში სკუა-ს მაგიერ) ვაყვაცი; ოსურ-სკუა (ოსურიში სკუა-ს მაგიერ) ქალიშვილი და სხვ.¹⁾, 2) „ჭ“-ი იცვლება „წ“-სთან რეგრესიული დისიმილაციის განხორციელებით „წ“-ად: მაგ. წვანჯი (*ბუკანჯი-დან) წვეკი²⁾; 3) „ნ“-ს აღმოცენება ხშირად „წ“-ის წინ (ნამეტნავად ხანგრძლივ ხმოვანთა შემდეგ), მაგ. ხინჯი (*ხიჯი-დან) ხიდე, წვანჯი (*წვანჯი-დან) და სხვ.

¹⁾ როგორც ვხედავდით ამ მარცვლის დაკარგვაზე მიუთითებს თვით ბ.ნი ილ. გოგია.
²⁾ იხ. „ფონეტიკური ეტიუდები“, მუხლი 6, „იმერეთი“, 28 მაისი (№ 28), 1913.

რა მნიშვნელობის უნდა ეოფილიყო აღდგენილი „ჭალეში ჯიხის“? ვეკლავებ ადვილია ავხსნათ ის, როგორც „ჭალას ციხე“ (ჭალას მეგრულად ქვია „ჭალე“; ამ სიტყვაში უკანასკნელი „ე“ ხანგრძლივია, რადგან წარმოსდგა ორ-მარცვლოვან „ავი“-დან: *ჭალავი || ჭალე³⁾). მაგრამ გარეგან სიმაღლესთან უფრო ახლოს „წალენჯიხის“ მნიშვნელობის დახლოება იმ მდინარის სახელთან, რომელიც იქვე ჩამოუვრის წალენჯიხის: ჭანი-ს მდინარისა. მაშინ თვით წალენჯიხის უძველესი ფორმა უნდა ეოფილიყო: *ჭანენჯიხის || *ჭანინჯიხის. თეორეტიკულად ზირველი „ნ“-ის განმეზგავსება მეორე „ნ“-სკან „ლ“-ად შესაძლებელია, მაგრამ საკითხია, რამდენად მოსალოდნელია ასეთი განმეზგავსება მეგრულ ნიადაგზე?⁴⁾

აღძრულ საკითხებთან დაკავშირებულად წამოვყოფს თავს კითხვა: უბრალოდ, თუ არა თანხმავანება „ჭანეთისა“ და „ჭანის“ მდინარისა (მასთანავე *„ჭანენჯიხის“)? ეს, და კიდე რამდენიმე სხვა საკითხი არ შედის ამ უამათ ჩემი კომპეტენციის საზღვრებში.

ცხადია მხოლოდ, რომ „წალენჯიხის“ წარმოსდგა „ჭალეში(ნ)ჯიხისდან (ხოლო ეს უკანასკნელი კი, იქნება, „ჭანისი ჯიხისდან, ე. ი. „ჭანის ციხედან“).

ნიკ. ჯორჯიკია.

³⁾ შეად.: აბზე (აბზავი-დან), ჭანური თი (თა-ვი-დან), გვაზა (გვაზაშა-დან) და სხვ. ასეთ ხანგრძლივ ხმოვანს სიტყვის ბოლოს ახასიათებს ის, რომ სიტყვის მახვილი მას ეცემა, — საზოგადოთკი მეგრულში მახვილი სიტყვის ბოლოს უკანონოა, გარდა კიდევ რამდენიმე განსაკუთრებით შემთხვევისა.

⁴⁾ საინტერესოა: „ლინალ“-ს (რადგან: ვალინა — ვემსახურები) „ლინალ“ ქცევა; მაგრამ აქ ვამოწმებთ მხოლოდ დისიმილაციას (ლ)-ის „ლ“-თან.

ბუნება

ქართულ ენის აუთოლოგიური ფანოზისა

(წერილი მეშვიდე)

ქართული ბრუნვები კანკლედობისა

ქართულ გრამმატიკაში საზოგადო და მთავარი წარმოება სიტუვისა კანკლედობა არის, რომლითაც ყოველი სიტუვა შიადებს შვიდს

სახეს, შვიდივეს და ცალკე საკუთარი სახელი ეწოდება.

1. წრფელობითის ბრუნვისა	ია,	ვია	და	არა,	
2. ნათესავობითის	„	ია-ს(ი),	ვია-ს(ი)	„	არა-ს(ი),
3. მიტყმითის	„	ია-ს(ა),	ვია-ს(ა)	„	არა-ს(ა),
4. მოხიზრობითის	„	ია-მან,	ვია-მან	„	არა-მან(ნ),
5. მოქმედებითის	„	ია-თ(ი),	ვია-თ(ი)	„	არა-თ(ი),
6. განვითარებითის	„	ია-დ(ა),	ვია-დ(ახ)	„	არა-დ(ა),
7. წოდებითის	„	ია-ო,	ვია-ო	„	არა-ო.

კანკლედობის სართები არიან: ს, მან, თ, დ და ო.

კანკლედობა ქართულ გრამმატიკაშია, რასაკერძადაც, აღნიშნავს სიტუვები' თუ საგანთა ურთიერთობას, ხოლო არა მარტო სახელ-აჩსებისს და მის თვისების, ნაცვალ-სახელის და რიცხვათისს, არამედ ყოველს ნაწილს სიტუვიერებისს აბრუნებს: ყოფა-მოქმედებას ანუ ზმნასა, ზმნის-სყდას, თანდებულს, კავშირსა და შორის დებულსაცა. კანკლედობა საზოგადო და ძირითადი წარმოებაა სიტუვისა ქართულს გრამმატიკაში.

ქართულს გრამმატიკაში ყოველი ნაწილი სიტუვიერების ცვალებადია და სწორედ ცვალებადობით ემსახურება გონებას, ფიქრს, ჭაზრს, იდეას და თვით თავშეუკავებულს ქართულს აღმაფრენასაც. ესე საყოველთაოდ ცვალებადობა სიტუვისა გამამრავლებელი სიტყვებისა და იგი სიტყვებსე დამყარე-

ბულია უმთავრესად სიტუვის მდიდარ კანკლედობრივს წარმოებაზედ. ამიტომაც, როგორც ვიცით, თითქმის ყოველი სახელი არსებითი ეძლევა უღვლილებასაც, რომელიც, როგორც შემდეგ ბეჯითად მივჭვდებით, პირდაპირ არის დაყრდომილი სწორედ კანკლედობრივს წარმოებაზედ: სახლ-ი, ჰ-სახლობ-ს, ჰსახლობ-თ, ჰ-სახლობ-თ, ჰ-სახლობ-დ-ი-ი-ე, ე-ჰ-სახლობ-ს; ხელ-ი, ჰ-ხელობ-ს, ადამიანი ადამიანობს და სხვა.

რომლისმე ნაწილის სრულიად მკვდარად სამსახური ქართულმა ენამ იშვიათად იცის, თუმცა ჩვენი გრამმატიკისები „თარგმანს“ გრამმატიკებში უცვალეობად სიტუვებსაც ასახელებენ ბევრს, და ასეთმა მიმბაძავმა შრომამ ბევრი უჭაზრო დაუდგომლობა ჩამოაგდამაგ. ზმნების დეტოვება გარეშედ კანკლედო-

ბისა. ზოგი აუარებელს ბრუნვების სახელებდა კანკელდობაში; სხვები ანახევრებდნენ ბრუნვების რიცხვსა, ან შემოაქვსთ ძაღდაძაღ ისეთი ჯურა ბრუნვები, რომელნიც ქართულში სრულად უსახონი იყვნენ და არიან. ბრუნვათა წოდებას, სახელ-ტერმინებს ხომ ყველა თავის უზრინაზე სცგლიდა და „ჭკრიანობდა“ თითქო ამითი შეცნირებებს რასმე ქშეგლდა *).

მაგრამ გავაჭრნით თვითთუგლად ყველა შვიდი ბრუნვა კანკელდობისა, ვიდრე რთულს სკანს, სიტყვათა წარმოებისას შეუუდგებოდეთ.

1. წოდებლობითი ბრუნვა (Nominativus) თვით და არის საფუძველი კანკელდობისა და განიცდის პირველ ან კვალად და კვალადს კანკელდობრივს ცვალებადობას; ხოლო არა აქვს საკუთარი კანკელდობრივი თუ ბრუნვითი რომელიმე სუფიჟიქსი ანუ საკუთარი ბოლფსართი. იგი ან **მარტოდ ძირია სიტყვისა** და ჰბრუნავს,—ქალ, კაც, ცემ, თამარ, მ, ვ, რ: ქალ-ს, კაც-ს, ს-ცემ-ს, თამარ-ს, მ—მრ, რ—რო, მა—მა-ს, ვი—ვი-ს, ან მარტივ მაჩვენებელს (ა, ი, აი, აია) შეიჭსახს, პირველ—სწარმოებს და მათთან ერთად ჰხდება **საფუძვლადვე** კანკელდობისა, და ჰბრუნავს: ქალ-ა ქალ-ი, ქალ-აი და ქალ-ია; ცემ-ა, ცემ-ი, ცემ-ე, ცემ-აი; თამარ, თამარ-ა, თამარ-ი, თამარ-აი: ქალ-ა-ს, ქალ-ი-ს, ქალ-აი-ს, ქალ-ია-ს, ცემ-ი-ს, ს-ცემ-ეს, ცემ-ია-ს; თამარ-ა-ს, თამარ-ი-ს.

ანდა: შემდეგ ბრუნვების შესსიათე ბოლფსართებს ზედ-შეიკეტს და ასე შედგებულად კვლავ, როგორც ახალი საფუძველი კანკელ-

დობისა, იჭბრუნვის, ხელახლად დაჭბრუნდება. ქალ-აი-ს(ი)ა, ქალაისასი, ქალ-აი-სა-ს(ა), ქალისა-მან, ჩემი მოწიწება რუსთაველის-ა-დ-მი და სხვა.

ამ ბრუნვას ანტონ კათოლიკოზმა *) უწოდა „წოდებლობითი ბრუნვა“, ხოლო შემდეგ დაარქვეს ბაძია „სახელობითი“, რაცა ლათინურ ტერმინის (nominativus) ანუ რუსულის (именительный) პირდაპირი თარგმნილი, ქართულში სრულიად ფუჭი, უაზრო, უშნო ტერმინი—„სახელობითი“. ინდო-ევროპიულ რომელსამე გრამმატიკაში კანკელდობრივს ცვალებადობას ეძლევა მხოლოდ სახელი (nomen),—არსებითი, ზედშესრული, ნაცვლი, თუ რიცხვითი,—და იქ მართლა „სახელობითი“ არის ეს ფორმა, მაგრამ ქართულში რაკი ეოველი ნაწილი სიტუვიერებისა (рѣчь), ჰბრუნავს, სახელიც, ეოფა-მოქმედება თუ ზმნა, თანდებულებიც, კავშირი და შორისდებულებაც—ამ უცხო ტერმინის „სახელობითი“-ს შემოღება სრულად სუბუქს მოსაზრებას უნდა შესძლებოდეს. ანტონ კათოლიკოზმა უწოდა „წოდებლობითი“ იმ ფორმას სიტუვისას, რომელსაც ბრუნვა ჯერ არ შეჭსებია ან ერთხელ დაბრუნებული ხელახლად არ დაბრუნებულა, ხოლო მზად არის იგი მიეცეს პირველ ცვალებადობასა. ამ ჰზრით ანტონმა შემოიტანა სწორედ ქართული ენის შესაფერი ტერმინი, მაგრამ უკეთუ მან არ იცოდა **კანონი ქართულ ბრუნვათა ზედკეცილობისა**.

ჩვენ უნდა შევავსოთ განმარტება შემდეგი დამატებით: ეოველი სიტუვა, რომელიც დასაბრუნებელია პირველ თუ კვალად და კვალად თანაბარ ბრუნვების შესსიათე ბოლფსართების ზედშეკეტვით, არის წოდებლობით ფორმისა, იმ თავით, ვიდრე პირველად ან კვალადვე კანკელდობრივს ბრუნვას არ მისცემია. ეს განმარტება უფრო უმეტეს ამათებს და ადასტურებს ტერმინს „წოდებლობითი“.

*) „ჩვენი“ ლაბარანტი, ძრუბლევსკი, იცავდა უნივერსიტეტში სამაგისტრო დისერტაციასა. ქვეყნად ცნობილმა ქიმიკოსმა დ. მენდელეევიმა სხვათა შორის ლაბარანტს უთხრა: „ქიმია დიდებულ სამეცნიერო ტაძრად ჰმენდება და ყველა მიეზიდება აუარებელს საშენებელ მასალას და ჰყრის იქაო, მაგრამ ვაი რომ დიდი გორები მოტანილ მასალისა კვლავ გასატანად და შორს გადასაყრელად გავვიპხდესო“.

*) ახალი ქარ გრამ. დ. ყოფიანისა, 1882 წ. გვ. 21.

ბითი“-ს ბუნებრივობას და ანტიანის დრმა მთავრებას. ამიტომ სრულ-ყოფილებისათვის ეს ჩვენი ძველი და სწორედ ქართული ჰუმანიტარული ტრადიციები, და სრულიად უარყოფით თარგმანებით შექმნილებულ ტრადიციას — „სახელბითი“-ს*) ჩემი კარგი მაინც სხვის უხეიროს რატომ არ შეჩინებდა.

მგალითი ბრუნვის შეტყუებისა.

	1	2	3	4	5	6	7
წიგ.	თავ.	თავ-ა,	თავ-ი,	თავ-ის-ი,	თავ-ის-ა,	თავ-ა-დი	თავ-დისა
ნათ.	—	თავ-ას(ი),	თავ-ის(ი),	თავ-ის-ის(ი),	თავ-ის-ას(ი),	თავ-დის(ი)	თავ-დისას(ი),
მიტ.	თავ-ს,	თავ-ას(ს),	თავ-ის(ს),	თავ-ის-ის(ს),	თავ-ის-ას(ს),	თავ-დის(ს),	თავ-დისას(ს),
მოთ.	თავ-მან,	თავ-ამან,	—	თავ-ის-მან,	თავ-ას-მან,	თავ-დისმან,	თავ-დისას-მან,
მოქმ.	—	თავ-ათ(ი),	თავ-ით(ი),	თავ-ის-ით(ი),	თავ-ას-ით(ი),	თავ-დის-ით(ი),	თავ-დისას-ით(ი),
გან.	თავ-დ(ა),	თავ-ად(ა),	თავ-იდ(ი),	თავ-ის-იდ(ი),	თავ-ას-იდ(ი),	თავ-დის-იდ(ი),	თავ-დისას-იდ(ი),
წოდ.	თავ-ა;	თავ-ა-ა;	თავ-ი-ა;	თავ-ის-ა-ა;	თავ-ას-ა-ა;	თავ-დის-ა-ა;	თავ-დისას-ა-ა;

და სხვა.

აქ წრფივობით ბრუნვისანი კარგად მოგონებთ თავ, თავა, თავი, ისევე თავისი, თავის, თავადი, თავადის და კვლად მიეცემიან ბრუნვას. ესე გვარ განკუთვნილს წარმოებას სიტყვისას ჩვენ ვუწოდეთ 1883 წელს ბრუნვითა ზედკეცილობის კანონი ქართულ კანკლედობისა და მრავალი ქართული წარმოებული სიტყვის ფორმა მხოლოდ ამ ბუნებრივ კანონით აიხსნება და მის შენობას ნათელ-ჭეოფს.

შენიშვნა. 1. „ვეფხისტყაოსანი“ 1903 წ. გამოცემული დ. კარიჭაშვილისა შევიძინე 1900 წ. სხვა შენიშვნებისათვის არა მცალიან, და აქ მხოლოდ ერთს „შენიშვნაზე“ მსურს თხოვდეს სიტყვას ვსთქვას საქმისთვის.

ამ გამოცემაშია 501 ტაქსა, რომელსაც რუსთველი ამბობს:

„მეტმან სეუდამან მიმსწურა გულსა დაცემად დანისად.
 „სმითის მონა შემოსდგა, შევსჯე ლაღი და ჯანისად;
 „წიგნი მამხატრთა, ეწერა: „ვის სხანს ადვისა ტანისად,
 „ადრე მოხდოა, გიჭობძნებს, დაუფიქრებლად სხანისად.“*)

ამ წმინდა მარგალიტ ტაქსის შესახებ ბანი დ. კარიჭაშვილი ვხატავს (გვერდი 361) — „ჯანისა 501 უნდა ყოფილიყო — ჯანი სად ფრანსაში: შევსჯე ლაღი და ჯანისად, სადაც ვიქვქ და ჯანი სად(?!“ (იხ. ეს სიტყვა). — რადესაც ერთად ერთს დიდებულს ქართველზე ჭლანაკვობით, უფუქს სიტყვას უტყვევდრმა დაფიქრება ეჭირება და წარმოდგინეთ — მოწიწება და მოკრძალებაც; რადგან უსაფუძვლოდ გაცმა ბავშვსაც არ უნდა გაუსწორო სიტყვა. დ. კარიჭაშვილის შენიშვნაში, რომ „უნდა ყოფილიყო „ჯანი სად“ — უკადრისობის მეტი სრულიად არა არის რა. იქ, რუსთველის მშვენიერებაში, განუმარებელი ნაწილი

*) ახალი ქარ. გრამ. დ. ყიფიანისა. 1882 წ. გვერ. 22. „ერთ მარტივი წრფილი...“ თითქმის სჯობილია „წრფილობითი“, მაგრამ ბოლოს ისევ თარგმნილსა ჰხმარობს.

*) ორთოგრაფია ჩემია. მ. ყ.

სიტყვის „სად“ ის კი არ არის, თუ სად-
 ხარ, სად ჰქმნდები, ცალკე სიტყვა კი
 არ არის, შეცდამით ჯანისთანა შეერთებუ-
 ლი, არამედ განუშორებელი ნაწილია ერთად
 ჩამოსხმულ ფორმისა, ერთის განკლედობრი-
 ვის წარმოებისა. რუსთველის სიტყვებს, რე-
 გორც „ჯანისად“. ს, ისე „დანისად“-ს, „ტა-
 ნისად“-ს და „ხანისად“-ს—არაფერი განსა-
 შორებელი და განსხვავებული არა სჭი-
 რია რა.

მაგრამ გაფარველით ეს ერთი და მრთელი
 სიტყვის ფორმა — „ჯანისად“. ამ სიტყვა-
 ში „ჯან“ არის ძირი სიტყვის, „ი“-ნი არის
 ჩემი მანძილადი მარტივი ნაცვალსახელი;

შემდეგ „ს“-ნი არის შესსიათე ნიშანი ნა-
 თესვობითის ბრუნვასა, „ა“-ნი კვალად
 შირველ-მწარმოებელი ახლო მანძილადი მარ-
 ტივი ნაცვალსახელი, და ბოლოს „დ“-ონი
 არის შესსიათევე ნიშანი უეტველად განვი-
 თარებითის ბრუნვისა; ხლო მთლად ერ-
 თიანი სიტყვა „ჯანისად“ არის ბრუნვა-
 ზედკეცლოობის რთული ფორმა, რე-
 გორც იქვე სიტყვები მეთქი „დანისად,
 ტანისად, ხანისად“, ე. ი. განკლედობრი-
 ვი რთული ფორმა—წრფელობით-ნათე-
 სავობით-განვითარებითისა და აქედან:
 უღვლილებრივი ფორმის სიტყვა მაგ. ტაი-
 ჯანისად-ა-ე-ა.

წარმოება კანკლედობრივი სიტყვისა „ჯანისად“

	1	2	3	4
1. წრელ.	ჯან	ჯანა	ჯანი,	ჯანისა
2. ნათეს.	ჯან-ს(ი),	ჯან-ს(ი),	ჯანი-ს(ი);	ჯანისა-ს(ი),
3. მიცემ.	ჯან-ს(ა),	ჯანა-ს(ა),	ჯანი-ს(ა)	ჯანისა-ს(ა),
4. მითხ.	ჯან-მა(ნ),	ჯანა-მა(ნ),	ჯანი-მან,	ჯანისა-მ(ან),
5. მთქმ.	ჯან-თ(ა),	ჯანა-თ(ი),	ჯანი-თ(ა),	ჯანისა-თ(ი),
6. განვ. *)	ჯან-დ(ა),	ჯანა-დ(ა),	ჯანი-დ(ან),	ჯანისა-დ(ა),
7. წოდებ.	ჯან-ა;	ჯანა-ა;	ჯანი-ა,	ჯანისა-ა.

აი სადა სწვდებოდა რუსთველის გენიოსო-
 ბს ქართულ ენის ბუნებრივს შენობასა და
 წარმოებასა. ჩვენ კი არ უნდა „ვუსწორებ-
 დეთ“ მას სიტყვასა, არამედ ვეცადოთ შე-
 ვიგნოთ, გავიგოთ, მივხვდეთ სიტყვა მისი
 ღვთაებრივ მართალი, და ვისწავლოთ იგი.

თქმულია—„შეიგნ და იცნ თავი შე-
 ნი“.

წრფელობითის ბრუნვის საჩვენებლად ბრუნ-
 ვებში სუქანი ასრებით დაფუტვლათ მისი სა-
 ხე მარტივი და რთული, რამედიც სიტყვის
 ბრუნვაში შედის საფუტვლად განკლედობისა.
 აქ სულ იქნება შვიდი ფორმა წრფელობითის
 ბრუნვისა და შვიდივე თვითთეულად არის სა-
 ფუტველი განკლედობისა და ჰბრუნვას:

*) როგორც კანკლედობრივივე ფორმები ჩემ-
 და, შენ-და, მცემ-და, წერ-და და სხვა. მ. შ.

	1	2	3	4	5	6	7
წრფელ.	რ	რა	რი	რას,	რის	რასა	რისა,
ნათესავ.	—	რა-ს(ი),	რი-ს(ი),	რას-ს(ი),	რის-ს(ი),	რასა-ს(ი)	რისა-ს(ი),
მიცემითი	—	რა-ს(ს),	რი-ს(ს),	რას-ს(ს),	რის-ს(ს),	რასა-ს(ს),	რისა-ს(ს),
მთხრ.	—	რა-მან,	—	—	რის-მან,	რასა-მან,	რისა-მან,
მჩქმედ.	—	რა-თ(ი),	რი-თ(ი),	—	—	რასა-თ(ი),	რისა-თ(ი),
განვით.	—	რა-დ(ან),	რი-დ(ან),	—	რის-დ(ან),	რასა-დ(ან),	რისა-დ(ან),
წოდებ.	რ-ო;	რა-ო;	—	რას-ო,	რის-ო,	რასა-ო,	რისა-ო;

და სხვა კიდევ უარყოფელი.

აქ, ამ სსმში ძირია მარტივი რ, ხოლო საფუძვლები *) ბრუნვის რგორც რ, ისე — რა, რი, რას, რის, რასა, რისა და სხვანი, რომლებიც ამასთანავე არიან წრფელობითის ბრუნვის სახისანი, სწორედ წრფელობითისანი, რადგან მარტივად (რ) ან განვითარებულად (ს, ი და ს-ით) მიეცემიან კვლად ზედკეცი-

ლობის კანონსა განურჩევლად იმისა, სახელის (nomen) ესე, «გავლირი» თუ «შორის-დებულები».

ტერმინ „წრფელობითის“ მაგიერ „სახელობითის“ შექმნება ისეთივე უმკაცრობაა, როგორც გამარჯობის მაგიერ „ზღვრასტის“ გამოკრევა ქართულში: წვინმანებიდან იწყება გავრჩანება.

მარტივ და პირველ-რთულ სიტყვების ბრუნვა:

	1	2	3
1. წრფელობითი	თავ	თავა	თავი
2. ნათესავობითი	—	თავა-ს(ი),	თავი-ს(ი),
3. მიცემითი	თავ-ს(ს),	თავა-ს(ს),	თავი-ს(ს),
4. მთხრობითი	თავ-მან,	თავა-მან,	—
5. მჩქმედებითი	—	თავა-თ(ი)	თავი-თ(ს),
6. განვითარებითი	(გა)თავ-დ(ან)	(გა)თავა-დ(ან),	თავი-დ(ან),
7. წოდებითი	თავ-ო,	თავა-ო	თავი-ო.

ამ სსმში სიტყვის ძირია „თავ“ ხოლო „თავ-ა“ „თავ-ი“ კი პირველ-რთულდება მანძილად მარტივებითა, და სამიუნი კი საფუძვლებია განკლედობრივ წარმოებისა და უკუკვლად წრფელობითის ბრუნვისანი და პირველს

ფორმას (თავ) საფუძვლად მიიღებენ: მიცემითი (თავ-ს(ს), მთხრობითი თავ-მან), და წოდებითი (თავ-ო *), მეორე ფორმას წრფელობითი ბრუნვისანი (თავა) საფუძვლად მიიღებენ მჩქმედებითი (თავა-თ(ი), განვითარებითი ბრუნვა (თავა-დ(ან), და შესამე ფორმას წრფელობ-

*) ერთს „უჩიტელს“ ბავშვებისთვის „მოკლე გრამმატიკა და უწერია და თითონ კი ვერ გაურჩევია, რა განსხვავებაა ორს ტერმინში: ძირი და საფუძველი, ხოლო თითონ თავის თავი ალბად სიცოცხლის არაუანად მიიჩნდა. მ. შ.

*) კიდევ განვითარებითი (თავ-დ(ან), როგორც ჩემ-დ(ან), შენ-დ(ან)), ასე უნდა ვსთქვა უღვლილებითს კანკლედობაში. ეს მერე იყოს. მ. შ.

ბითის ბრუნვისასვე (თავი) საფუძვლად წარმოების მიიღებენ ნათესავობითი (თავი-ს(ი)) და მოქმედებითი ფორმა (თავი-თ(ა)).

II. ნათესავობითი ბრუნვა. ნათესავობითი ბრუნვა განკუთვნილია იგივე აზრისა და აღნიშნავს მასვე, რასაც გვიჩვენებს თანაბარი ფორმა სიტყვის ინდო-ევროპიულს რომელსაც ბრუნვაში—genetivus-სი: კლას-სობრივს, საჯგაზო, სახსებო გუთვნილობის ურთიერთობას: მამა შვილის(ა), შვილი მამის(ა), მკლავ-ს ხე, კვერნი-ს ტყავი, გუ-

1. ქალ	ქალი	ქალი	ქალი	ქალია;
2. ვაჟ	ვაჟი	ვაჟი	ვაჟი	ვაჟია;
3. ვაჟა-ს	ვაჟა-ს-ი	ვაჟა	ვაჟა-სა-სა	ვაჟა-სა-სი;
4. ჩემით	ჩემითა	ჩემითი,	ჩემითაი	ჩემითი-სი;
5. ზეით,	ზეითა	ზეითი	ზეითაი	ზეითა-სა-სა;
6. წერ	წერდა	წერდი	წერდა	წერდა-ა-ა;
7. ზედ	ზედა	ზედი ზედა	ზედაი	ზედა-სა-სა;
8. თავად	თავდა	თავად-ი	თავადი-სა-სა	და სხვა.

მაშასადამე მართალი, პირდაპირი და განსაკუთრებით შესანიშნავი ნიშანი, განკუთვნილია ბოლომდე ნათესავობითის ბრუნვისა არის „საფრთხილ“ მარტივი „ს“-ნი, ხოლო მარტივები „ა“-ნი და „ი“-ნი თავის საკუთარ ეტიმოლოგიას უღელს ეწვეიან, პირველ, მაწარმოებელნი არიან სიტყვის ბრუნვის დახასიათების გარეშედ, არც ნათესავობითის და არც მიცემითის ბრუნვის აღნიშვნაში არაფერ შუაში არიან, როგორც დღემდინ გვიჩვენებენ ჩვენი გრამმატიკისები. როგორც ნათესავობით, ისე მიცემით ბრუნვის საკუთრივ შესანიშნავად უნდა ჩავსთავალოთ მარტოდ „ს“-ნი და არა „ი“-ნი და „ა“-ნთან შეუდლებული, რადგან, როგორც ბევრჯერ მივთქვამს, „ა“-ნისა და „ი“-ნის საქმე სიტყვის პირველ-წარმოებაშია და არა განკუთვნილია; მათი ეტიმოლოგია რელი საკუთრივია, როგორც აქ, ისე სიტყვის ძირში, სადაც შეაქვს ცვალებადობა, ფლექსივობა: ჩ-ან,

დი მეღა-ს(ი), გუ-ს(ი) ფორთხა და ფორთხა ხვა გუ-ს(ი), ჰაზრი გონები-ს(ა) და გონობა გუღი-ს(ა), შხარტები (ПЛАТЫ) ღრე-ს(ი) ანუ ღრეი-ს(ი), ტფილი-ს(ი), ქუთაი-ს(ი), შინდი-ს(ი) რუი-ს(ი), წაღვი-ს(ი). აქ „ა“-ნი და „ი“-ნი, ეს მანძილად ნაცვალსახელები, არა ბრუნვის მჩვენებელი არიან, არამედ მანძილად ურთიერთობის, რადგან როგორც წრთულობითს, ისე მოქმედებითს, განვითარებითს და წოდებით ბრუნვებსაც ერთნაირად ავიღოკავებენ, აფერადებენ:

ჩ-ი-ნ, ჩ-ე-ნ, ანუ ჩვენის ჩვეულებრივის ფორმულით: ჩ-ა-ი-ე-ნ.

III. მიცემითს ბრუნვას—Dativus-ს აზრად აქვს ერთის საგნის მეორესთან დამახლოვებული ურთიერთობა. შესანიშნავად ანუ განკუთვნილი სუფთაქსად ამ ბრუნვისაც არის იგივე „საფრთხილ“ მარტივი ანუ იმთავინდელი „შორის-დებული“ „ს“-ანი (სსს!). მიცემით ბრუნვის „ს“-ანს ეჭხამება ახლო მანძილად „ა“-ნი, ხოლო ნათესავობითს ბრუნვის „ს“-ანს შორმანძილად „ი“-ნი: მამა-ს(ა), სული სულ-ს(ა) სცნობს და გული გულ-ს(ა).

ერთის მხრით ქართული მიცემითი ბრუნვა და მეორეს მხრით წრთულობითი სთარგმნიან ინდო-ევროპიულს accusativus-ს, რომელსაც ბაძიანობით მოგონილ სხელს გარდა—„მესმენილობითი“—ქართულში არავითარი სხიერება და ჰაზრი არა აქვს რა. მიცემით ბრუნვის შესანიშნავად არ ჩათვლება მანძილად

მარტოვი „ა“-ნი, რაცა ცხადია შემდეგ ფორ-
მებითაც: მა-ს სტემდენ, ზურს სჭამდენ, კუს
ჭხედვიდენ, ქართველ კაცს ხუდიგანები ემტე-
რებიან, შვილ-ს მამა და მამას შვილი უუ-
ვარს და სხვა.

მიცემითის ბრუნვის ფორმები. რუსთვე-
ლიდან: წიგნი ნესტან-დარეჯანის საყვარელსა
წინაშე მიწერილიდან.

საყვარელ-ს(ა), ღვიხ ს(ა), ჭირ-ს(ა), უშე-
ნო ს(ა), ცეცხლ-ს(ა), წყალ-ს(ა), მიწა-ს(ა),
ძრამა-ს(ა), ხემ-ს(ა), ნდამა-ს(ა), კრთო-
მა-ს(ა), სულ-ს(ა), წყელულ-ს(ა), სიუვარულ-
ს(ა), მშობელ-ს(ა), შეიწროებულ-ს(ა), ხელ-
აღუშურებულ-ს(ა), მის-ს(ა), თავმობდილ-ს(ა),
გულანაშრო-ს(ა), ავთანდილ-ს(ა), ღმერთ-ს(ა),
ნათელ-ს(ა), ფრიდონ-ს(ა), მადლ-ს(ა),
ვურა-ს(ა).

შენიშვნა. ინდოევროპიულს ენებში ნა-
თესავობითი (genetivus) ბრუნვის მესხსიათე

I } განკლედობა: წ. მკა ნ. მკ-ის, მ. მკ-ა-ს, მკი-თ, მკა-ღ-ა, მკაჲ;
} უღვლილება: ჭ-მკი, ჭ-მკი-ს, ჭ-მკა-ს, ჭ-მკი-თ, ჭ-მკი-ღ-ა, მ-ჭ-მკა.

II } განკლედობა: წ. თლა, თლი-ს, თლა-ს, თლი-თ, თლა-ღ-ა თლაჲ.
} უღვლილება: ს-თლი, ს-თლი-ს, ს-თლა-ს, ს-თლი-თ, ს-თლი-ღ(ა), ს-თაღჲ.

IV. მოთხრობითი ბრუნვა. ამ ბრუნვის
დამახსიათებელი ნიშანი ანუ განკლედობრივი
სუფიქსი არის ნაცვალ-სახელი მ-ა-ი-ე-ს
მოთხრობითივე ფორმა—„მა“ ანუ შემო-
კლებული იგივე—„მა“, „მ“: დედა-მ, ქალ-
მა, ღმერთ-მან(ი), კუ-მ, რკა-მ; მეფე-მან,
მეწყაღ-მან და სხვა. აქ ამ ბრუნვის მესხ-
სიათე სიფიქსი—მან—მოქმედი ზირისაა,
რომელიც გვაგონებს სხიერებით, გამოქმით
და აზრით ინდოევროპიულს სიტყვებთან ნა-
თესავობას: ლათინური homo, ფრანსიული
homme, გერმანული Mensch (ადამიანი), Man-
sacht (ამბობს), ინგლისურს man, men,
human, იტალიანურს uomo, და სხვა.

წიგნი ნესტან-დარეჯანისა საყვარელსა
წინაშე მიწერილიდან: მის-მან, ცრემლ-მან,

სუფიქსად არიან: ლათინურში regis (მეფის),
actati-s (ხმფანები-ს), hospiti-s (სტუმრი-ს)
—მე-პ და 4-ე განკლედობაში—i-s (ი-ს);
მიცემითი (dativus) ბრუნვის: II, III და IV
ლათინურ განკლედობაში: apri-s (ტახ-ს(ა)),
pueri-s (ბიჭ-ს(ა)), viri-s (კაც-ს(ა)). მამსა-
დავე ლათინურში ორივე ბრუნვის—ნათესავო-
ბითის და მიცემითის—ნიშნად ანუ სუფიქსი-
სად ხშირად არის—s, როგორც ქართულში
ეფექტთვის მისი სრული თანხაბარი იგივე
ქართული „ს“-ანი. მე მგონი, ასეთი თანხა-
ბობა ერთისა და იმავე სუფიქსისა—ლათი-
ნურში და ქართულში ღირსია ყურადღებისა...
მით უმეტეს, რომ ეს ნათესავობითის და მი-
ცემითის სუფიქსი როგორც ქართულში, ისე
ინდოევროპიულს ენებში კანკლედობის მე-
ხასიათენიც არიან და უღვლილებისცა, რო-
გორც ქართულში:

სოფელ-მან, ჟამ-მან, კრულ-მან, მხიარულ-მან,
უშენო-მან. გულ-მან, დალახურულ-მან, განე-
ბა-მან, დაფარულ-მან, შენ-მან, მზემან, ბედ-
მან, სათუნ-მან, ემა-მან.

V. მოქმედებითი ბრუნვა.

ამ ბრუნვას ჭაზრად აქვს საგანთა შორის
ურთიერთობრივი იარაღობა ეფოთა მოქმედება-
ში, შემწეობა, საშუალება და სხვა: ხელი-თ(ა),
სული-თ(ა), გული-თ(ა), სიტუვი-თ(ა), თამა-
რა-თ(ი), კუ-თ(ი), ბუი-თ(ა), დრო-თ(ი),
დროი-თ(ა), ზუვი-თ(ი), ქვეი-თ(ი), დაი-
ქვეი-თ(ა), სამი-თ(ა), რა-თ(ი)-მე. ეფექტ
შემთხვევაში ამ ბრუნვის საკუთრივი მესხსიათე
სუფიქსი არის მხლელად „თ“-ანი კერძოდ
და მარტოდ. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ

ასე გამოჩნდაკებით, ასე სდა ფორმად, როგორც დღეს გვხვდებით ამ ფორმას, იმ თავით, როდესაც ქართული ჭაზრს გამოხსოვდებოდა უფრო გაჭირვებით და სიტუაციის ზედიზედ შეწყობით, არ უნდა ეფიციენცი. დღეს კაცი ამბობს: სახლი ავაშენე ქვით, კირით, ხით; შეიძლება წინად, ერთხელ როდესაც, ასე ამბობდა: სახლი ვაშენ თან ან თურთ კირ, ქვა, ხე-თან; სუკუნეთა შემდეგ ამბობდა ქვის-თან, კირის-თან, კიდეც და კიდეც შემდეგ: ქვის-თ, კირის-თ; ხელა დღეს—ქვი-თ, კირ-თ, ხი-თ-თ, შესაძლებელია მეთქი ვიფიქროთ, მაგრამ ასე იყო თუ ისე დღეს ეს კანკელდობრივი ფორმა მოქმედებით ბრუნვის გარკვეულ და დამკვიდრებულ, ჩამოსხმულ ფორმად არის ქართულ სიტყვათა წარმოებაში, ცხად და დახასიათებულ სახისა არის და მისი უარყოფა ან გადაჯგუფება არ შეიძლება ძალადა. როგორც დიდებულს გოეთეს ბუნებრივს კანონს, რომ ხის შტოზედ ფოთლები ერთგვარ ხეულ-სხმისას ვერ შესცვლის კაცი, ისე ქართულ სიტყვების წარმოებაში მოქმედებითს და განვითარებითს ბრუნვებს—პირველის მესასიათეს „თ“ ს და შეორესას „დ“-ს ვერ შესცვლის ვინმე, რადგან ბუნების წინააღმდეგობა არ შეიძლება *).

ხშირად და მხოლოდ გრამმატიკის უცოდინარობით არის ცხადი ბრუნვას კანკელდობისა—მოქმედებითსა და განვითარებითს—ერთმანეთში ურევენ, მაგრამ გრამმატიკა, როგორც ბუნებრივი მეცნიერება, უარყოფს ენის უგზო-უგალობას და ამ არს ფორმას აშუშავებს ამითა თავ-თავისად დადგომულს უფლებში. ეს რომ ასე არ იყოს, მაშინ დამიანის „ჭკვიანობა“ სისუფლებედ იქცეოდა.

რი-თ, რი-თ(ი), რა-თ(ი), რადა-თ(ი),

რიდა-თ(ი), მეფე-თ(ი), დედე-თ(ი), ქვეყანა-თ(ი), მარჩილა-თ(ი) მესამე-თ(ი), მესურთ-თ(ი), წერი-თ(ა), ცემი-თ(ა), ჭამი-თ(ა), მესაე-თ(ი).

„გეფმის-ტყუარსნიდან“: ძლი-თ(ა), ძლიერი-თ(ა), სული-თ(ა), ზეცი-თ(ა), მონაბერი-თ(ა), ფერი-თ(ა), სანი-თ(ა), მიერი-თ(ა), მიჯრი-თ(ა), შიგნი-თ(ა,ი), ბედი-თ-ს(ა) (მოქმედებით-ნათესავობითი), შორი-თ(ა), ბედი-თ(ა) დ(ა,ი) მოქმედებით-განვითარებით, დაბადები-თ(ა,ი), არსი-თ(ა,ი), ვი-თ(ა), ღმერთ-თ(ი,ა), ბედი-თ(ა,ი), სიტყვი-თ(ა,ი), გალობი-თ(ა,ი) და სხვა.

VI. განვითარებითი ბრუნვა.

ამ ბრუნვას კანკელდობისა ჭაზრად აქვს სახელის, თვისების, ყოფა-მოქმედების ანუ ზმნის და სიტყვის სხვა ნაწილების განსაზღვრა, ვითარება, სწორედ რომ ერთ სახიერად, ერთყამ—შემოზღუდულად შეეკება და წარმოდგენს საგნის, თვისების, კარმოები-ს: კაცად და არა ნადირად, ღამაზად და არა გონჯად, წერად და არა ბლაჯუნად, ზემოდ და არა ქვემოდ, სწერ-დ(ა), და არა ჭკითხულად-დ(ა), ს-ცემი-დ(ა) და არა ჰხუმრობ-დ(ა) და არა წაფი-დ(ა), ჩვენ-დ(ა), ჩვენა-დ(ა), ჩვენი-დ(ან) და არა თქვენიდან, ვინაი-დ(ან), ზედ(ა) [ზე, ზე-ს(ი), ზე-ს(ა), ზე-მან, ზეი-თ, ზედ(ა), ზეო]. (ნახ. ჩემი ბრუნვათა სხმანი შემდეგ).

ეს ბრუნვა, სხვათა შორის, გამომკმედებელია საგნის, სახელისა, თუ ზმნის ძირებისა: სახლი—საბლადა—დასახლდა; ღამაზ-ღამაზადა—გაღამაზ-და; შენ-შენადა—აშენ-და; ხელ-ხელადა—გახელ-დ(ა) და სხვა.

ამ განვითარებითის ბრუნვისათვის რამდენიმე სახლი სახელი დაურქმევიათ „სახლ-სახლ“ გრამმატიკისებს: „ზმნის-ზედითიო“, „გარს-ცვალებალი“, ვნებითიო და იქნება კიდეც სხვაც. განა არა, ხშირად ზმნის ზედად ჭხდება ამ ბრუნვის ფორმა და, როგორც სიტყვის

*) ან. ქ. გრამმატიკა. 1882. დ. ყიფიანისა. გვ. 23. რაც ნათქვამია «არ ჰპარაო»... და ვრცელი ახსნა კი აღარ დავგვიჩნა. მ. შ.

სხვა ფორმებიც, ცვალებადობის მუხლია, მაგამ ეს არ არის მისი მთავარი თვისება, რომ დაერქვას ახლად მოგონილი სახელი. მთავარი თვისება ამ კანკლელობის მუხლისა ის არის, რომ იგი სახელს, თვისებას, გარემოებას თუ უფთავ-მოქმედებას, ვიმეორებ, ერთ განსაზღვრულს სახედ ქმნის: კაცად და არა ზაიკად, ქალად და არა ვაჟად, ღამაზად და არა გონჯად, შენად და არა ჩემად, ზედა და არა ქვედა, ვაიდა და არა ვაშადა, აქადა და არა იქადა, წყლის დასაღვეად და არა მის მისატანად.

ერთი სიტყვით ეს „ბრუნვა საკანს და უფთავ-მოქმედებას განსაზღვრავს და განავითარებს ერთს განსაზღვრულს სახედ და ამიტომ „განვითარებითი“ ბრუნვა სწორედ სამართლიანად დაერქმევათ ძველად და უნდაცა ერქვას. ენის ევოლუციაში ეს ბრუნვა არის სწორედ თვით განვითარების ხანისა და არა ენის მართვობის დროისა, როგორცადაც მიგვაჩნია ჩვენ ნათესავობითი და მიცემითი ბრუნვები, რომელთა შესასაითე ნიშანია — „ს“-ანი, ეს ამ თავითი, როდესაც ადამიანი ჯერ კიდევ არ იყო სავსებით ზირმეტყველი და გამოსცემდა მონათესავეთა მიმართ „გამაფრთხილებელს“ ხმას — „სსს“-ს (ნახე ჩემი მართვები. „განათლება“ სექტ. 1912. ბუნება ქართულ ენის ეტ. შენობისა).

კიდევ და კიდევ ვიტყვი: ძნელად შეჭხვდება ადამიანი ასე შესაფერად მისაზრებულს ტერმინს, რომელიც შემოუტანია ჩვენს გრამატიკაში ზირველ გრამატიკოსს ანტონ კათალიკოზს, სახელდობ „განვითარებითი“ ბრუნვა, რადგან სწორედ ამ ფორმაში ვითარდება სიტყვა, — კაცი გაჭხელდა (ხელდა — გაჭ-ხელ-ო-და) ანუ ისე გაჭგიულა, რომ ხელებს იარაღად ჭხმარობდა; კაცი თოხნად იყო და წყლის დასაღვეად წავიდა, ე. ი. თოხნის საქმე წყლის დასაღვე მიზნად შესცავდა. ამ გონებასრულ ტერმინის მაგიერ დღეს შემოუ-

დათ უსაგრო, უსაგრო და გონება-ცარციელი „ახალი“ ტერმინები, „ვინებითიო, ზმნის ზედითიო“ და სხვა. ემაწვილი „გონიერად“ სწავლობს, ვითარდება და ამასობაში არც ემაწვილია ვინებაში და არც სწავლა. ახალი რამ შეიძლება იყოს სიბრძნეცა და გონება-სისუბოქმეცა, მსჯელობაცა და მატლავგეცობაცა.*)

განვითარებითი ფორმის ბრუნვები ვეფხის ტყაოსნიდან: დათრგუნვა-დ(ა,ო), ავა-დ(ა,ო), მეღნა-დ(ა,ო), კალმა-დ(ა,ო), ქება-დ(ა,ო), გამთქამ-დ(ა,ო) ტურთვა-დ(ა,ო), თვალა-დ(ა,ო), სრულა-დ(ა,ო), ქართულა-დ(ა,ო), ახლა-დ(ა,ო), ზირველა-დ(ა,ო), საღამო-დ(ა,ო), მოკლე-დ(ა,ო), ამა-დ(ა,ო), მართლა-დ(ა,ო), ხელა-დ(ა,ო), ნადიმა-დ(ა,ო), მღერა-დ(ა,ო), ღადობა-დ(ა,ო), სათრეველა-დ(ა,ო), ძნელა-დ(ა,ო), ნათელა-დ(ა,ო), გრძელა-დ(ა,ო), ცუდა-დ(ა,ო), დიდა-დ(ა,ო), ძნელა-დ(ა,ო) და სხვა.

განვითარებითი ბრუნვა (სუფიფიქსი „დ“) ერთი დიადი შემოქმედი ფორმა არის უბრალო მოქმედების მთავარ ძირითადებისა ნამყო დროს (უსრული), რიცხვის და ზირთვების ურთიერთობაში, იგი გვიადვილებს ჩვენს ზმნების მოთავდარიგებასა: წერ-დ(ა-ი-ე), ცემ-დ(ა-ი-ე), გათავ-დ(ა-ი-ე) ან მეგრული: ჭარუნდ-უ-ი-ე და სხვა. გასარჩევად ამა ბრუნვისა მოქმედებითს და განვითარებითს ბრუნვას უნდა მოებას მართვები „ა“-ნი ან „ი“-ნი, მაშინ იგინიცხად იუფიან ბავშვისათვისაც და ურთიერთ შორის განიჩხვიან: კაცა-თ(ი) და კაცა-დ(ი), მეათეთ — მეათე-თ(ი) და მეათედ — მეათედ(ი), — ცოტა — ცოტა-თ(ი) = ცოტა — ცოტა-დ(ი) და სხვა.

* ნახე ბუნება ქ. ენის ეტ. შენობა. წერილი პირ. 1910 წ.

მოქმედებ.: რით? განვითარ.: რად?

რამდენა-თ(ი),	რამდენა-დ(ი),
თვალსაჩინო-თ(ი),	თვალსაჩინო-დ(ი),
ტანა-თ(ი),	ტანა-დ(ი),
ცოტა-თ(ი),	ცოტა-დ(ი),
კუთხე-თ(ი),	კუთხე-დ(ი),
და სხვა.	

როგორც შე დავამტკიცე, ქართული უღვილილება დაყრდომილია ქართულ ქანკლედობაზედ, მთავარი ფორმები უღვილილებისა ჩამოისხმის პირდაპირ ქანკლედობისაგან. ეს ბუნებრივი კანონია ქართულ

ქანკლედობისა და უღვილილების ურთიერთობისა, ახლად გამოკვლეულია ჩემ მიერ, და უმარჩილესად გთხოვთ ჩემს კვალბაზედ თქვენც ააშუშათ მგზავსი მაგალითები. ჩემი მაგალითება იყოს შემდეგი.

ქანკლედობისა და უღვილილების ბუნებრივმა კანონმა, მათ ფორმების ურთიერთობისა, — მიჩვენა, რომ ქართული უღვილილება პირდაპირი ჩამომავალია ქანკლედობისა. შიბთხეველისთვის ეს ახალი მტნებაა და ამიტომ უმარჩილესად ვსთხოვ ჩემი მაგალითების კვალბაზედ შეთქი მგზავსი თავისი მაგალითებიც მოსძებნოს. ჩემი მაგალითება შემდეგი.

	წრფ.	ნათ. მიცემ.	მოქმედ.	განვით.	წოდებ.
I	ქანკლედობა:	თღ-ა,	თღი-თ	თღა-დ(ა),	თღა-ა,
	უღვილილება:	ს-თღ-ი,	ს-თღი-ს,	ს-თღი-თ,	ს-თღ-და,
II	ქანკლედობა:	თხრ-ა,	თხრი-თ,	თხრა-და,	თხრა-ა,
	უღვილილება:	ს-თხრ-ი,	ს-თხრი-ს,	ს-თხრი-თ,	ს-თხრი-და,
III	ქანკლედობა:	მკა	მკი-თ,	მკა-და,	მკა-ა,
	უღვილილება:	ჭ-მკი,	ჭ-მკი-ს,	ჭ-მკი-თ,	ჭ-მკი-და,
IV	ქანკლედობა:	ხრ-ა,	ხრი-თ,	ხრა-დ(ა),	ხრა-ა;
	უღვილილება:	ჭ-ხრ-ი,	ჭ-ხრი-ს,	ჭ-ხრი-თ,	ჭ-ხრი-და,

შემდეგ ცხადივე მაგალითებიც და ქანკლედობრივი ჩამომავლობა უღვილილებას გვიჩვენებს და გვიმტკიცებს, რომ ბუნებრივი სუფთიქსი განვითარებითის ბრუნვისა არის „დ“-ნი და არა ფორგონისტების „თ“ ნი: კაცა-დ, კაცა-დ(ა): აქედან წარმოსდგება უღვილილებრივი ფორმები: გა-კაც-ო-და; ბელად—გა-ბელად-ო-და, ძველად—და-ძველ-ო-და, მაგალითად—გა-მაგალით-ო-და, რამდენა-დ — გა-რამდენ-ო-და, თვალის ჩინად—გათვალისჩინდა, გვარად—გადა-გვარ-ო-და, თავისუფლად—განთავისუფლ-ო-და და სხვა.

შემდგომ უფრო სახელდასხელო მაგალითები ამომეჩინა, მაგრამ ეს არჩევახი არ ვაკადრე ბუნებრივ ქართულ ენის კანონსა, და რომელი

სიტყვაც შემჭვდა იგი ვაშუშავე ბუნებრივ კანონის მაჩვენებელად. მარტო უმეტესი უარგონისტი თუ გაჭბედავს, აიფხორება და არ დამეთანხმება, რომ განვითარებითის ბრუნვაში უეჭველად და უფველ შემთხვევაში უნდა იყურებოდეს „დ“-ნი და არა „თ“-ნი.

ამ გვარად უფველი ქართული, რომელიც მესასიათედ განვითარებით ბრუნვისა მხარაობს „დ“-ნის მაგიერ „თ“-ნის ისეთივე უმეტესია ამ შემთხვევაში, როგორც იქნება რუსი ვინმე, რომელიც რუსულ სიტყვას отечь-ს დასწერს ასე, отѣчь-ა, ამერული იქნება იგი ზემოთქედი თუ იმერული, კახელი თუ გუხელი, აჭარელი თუ ჭანი ან სხვანი.

ვეფხისტყაოსნიდან ამოწერილი მაგალითი

ბი. კანკლედობრივ ფორმებიდან ჩამოვაჰსხათ უღვლილებრივი ფორმები: დასთრუგვნა-დ: დასთრუგვნ-ო-და (ანუ დასთრუგვნი-და); ავა-დ — გაავ-და თუ გაა-ავა-და, შელიად — გაა-შელია-და, კალამა-დ — ჩამოკალამ-და, ქება-დ — აქება-და, გამოთქმა-დ — გამო-თქმ(ი)-და, ტურფა-დ — გა-ტურფ-ო-და თუ შემო-ს-ტურფდა, თვა-ლა-დ(ა) — ჩამოთვალა-და აქ მხოლოდ ზრეფ-ფიქსის წაჭმით ზირდაზირ კანკლედობრივი ფორმა ჰხდება უღვლილებრივ ფორმად); სრულა-დ — დასრულ-ო-და; ქართულა-დ: გა-ქართულ-ო-და; ქარაველა-დ: გაქართველ-და; ახლა-დ: გაახ-ო-და; ზირველა-დ: გაზირველ-ო-და; გაა-ზირველა-და; მოკლე-დ: და-მოკლ-ო-და, ამა-დ: და-მა-და (აქაც ზირდაზირ); მართლა-დ: გა-მართლ-ო-და; ხელა-დ: გა-ხელ-ო-და; ნადირა-დ, — გა-ნადირდა; მღერა-დ: ა-მღერ-ო-და; ლადობა-დ: ჰ-ლადობ-ო-დ(ა); თრეველა-დ: ა-თრევე-ო-და; ნათელა-დ: განა-თელ-ო-და; გრძელა-დ, — გა-გრძელ-ო-და; ცუ-და-დ: გა-ცუ-დ-და, დიდა-დ: გა-დი-დ-ო-და; ძნელა-დ: გა-ძნელ-ო-და, და სხვა და სხვა.

კანკლედობისა და უღვლილების სრული ურთიერთობა ქართულში სავესებით ცხადვყავ ამ უკანასკნელი მაგალითებითა და სხმებიდან. (ნახე: ბუნება ქ. ენ. ეტ. შენობისა წ. I და II).

ძნელა-დ: გა-ძნელ-ო-და; ჩუმა-დ: გა-ჩუმ-ო-და და სხვა. საზოგადოდ ერთი უგუნური ჰზარია ქართველბაში გავრცელებული, ვითომ ქართველი არ ჰსაჭირებდეს თავის ენის გრამატიკის ცოდნას. რუსულმა სკოლამ დაგვარწმუნა რუსულ გრამატიკის საჭირება და ჩვენი ენის ბუნებრივს შენობას კი გადაგვანკია, გონება გავვიორგულა ჩვენად.

დასასრულ კიდევ საბუთად ვიტყვი განვითარებითის ბრუნვის ბოლოსართის — „დ“-ის შესახებ, რომ ამ ფორმისგან შესდგება და სწარმოებს ქართული უსრული დრო, როგორც ქართულში, აგრეთვე მეგრულში, და ცხადზე

უცხადესია თვალხილულთათვის, რომ იმერული „თი-თი“-ნის ხმარება „დ“-ანის მაკიერ განვითარებით ბრუნვაში მხოლოდ მეგრულის ენის დაღბილებისგანა და ქართულის ენის „ამსუბუქებისგან“ წარმოდგება იმერეთში.

1. კანკლედობა ქართული.

წ. წერ-ვა, ნათ. და მიც. წერ-ი-ს, მათ. წერა-მა, მთქ. წერ-ი-თ, განვ. წერ-ა-და, წოდებ. წერ-ა-თ;

2. უღვლილება წარმოდგება ქართული კანკლედობიდან.

ს-წერ-ო, ს-წერ-ო-ს, — ს-წერ-ო-თ, ს-წერ-ო-დ-ა-ი-ე, ს-წერ-ო-თ.

3. კანკლედობა მეგრული.

წოდ. ჰარუა, ნათ. ჰარუა-ში, მიც. ჰარუა-ს, მათხ. ჰარუა-ქ, მთქ. ჰარუა-თი, გან. ჰარუა-თ და წოდ. ჰარუა;

4. უღვლილება წარ. მეგრული კანკლედობიდან. მათხ. ჰარუნ-ქ, ნათ. და მ. ჰარუნ-ს, — მთქ. ჰარუნ-თ, გან. ჰარუნ-დ-ე-ი-ე, წოდ. ჰარუნე.

მეგრული ენა განვითარებითს ბრუნვაში, მართლაც, ამ ბრუნვითს სუფიფიქს „ატობობს“, მაგრამ იგივე მეგრული უსრულს დროში ამ ბოლოსართის გვალად აღადგენს „დ“-ანად; ეს ასეა, მაგრამ იმერლებს რადა სჭირიათ ეს ენის ამსუბუქება? — არ გვესმის ჭეშმარიტად. ხოლო იგი ვაგლახი თქმა ჰედაგოგ მ. მირიანიშვილისა, რომ იმერულ ბავშვებს არ შეუძლიანთო „ჰ“-ა-ეს გამოთქმა-თ, და აღბად — შე დამიმატებია — დ-ანისადა განვითარებითი ბრუნვაში, — სრულიად უნიადაგა. ამას ვამტკიცებ მე შორაპნელი.

VII. წოდებითი ბრუნვა.

ამ ბრუნვას კანკლედობისა ჰზარადა აქვს მოწოდება, ძახილი, ხმობა, მოწოდება ზირისა: თ, კაც ანუ კაც თ! თ, დედა ანუ დედა-თ!

ა, ლამაზ ანუ ლამაზ-ა! ა, წერ ანუ წერ-ა!
ა, ცემ ანუ ცემა? და სხვა.

ახსებთად შემცდარი არ იქნებოდა ვინმე
ახალი გრამატიკისი, რამე ამ ბრუნვისათვის
ეწოდებინა „შორისდებულობითი“, მაგრამ
მანც ჩვენ ისევ ძველს ტერმინს „წოდებითს“
მივიკუთვნებოდით, რადგან გამეცვლით და
ახლის შემოდებით სამეცნიერო ანა შემო-
ტანებოდა რა ჩვენს გრამატიკაში, გარდა
ჭიანა რეფორმატორებისა. — წოდებითი ბრუნ-
ვა კანკალებობის ქქმნის ენის ძირითადს უფ-
ალებობისას ან პირობითს გარემოებას ყოფა-
მქმედებისას დროში, რიცხვში და პირფუნ-

ბაში: წერა=ს-წერ-ო-ა; ცემა=ს-ცემ-ო-ა;
ფენა-ა=პ-ფინ-ა; წვეა-ა=ს-წი-ო-ა და სხვ.

ამ მოკლე ბრუნვების საზოგადო განმარ-
ტების შემდეგ, შევუდგები განხილვას სიტ-
ყვის სამ წარმოებას, სახელდობ: I სიტ-
ყვის პირველის ანუ მანძილად წარმოე-
ბასა; II. სიტყვის კანკლელობრივს წარ-
მოებასა და III სიტყვის უღვლილებრივს
წარმოებას.

მატივების შესწავლა და შემდეგ შეთვა-
სება სიტყვის ნათქვამ სამის წარმოებისა გა-
გინათლებს ქართულ სიტყვის შენებას. ეს
იყო და არის ჩემი მიზანი.

მ. ქ. ყიფიანი.

ბუნებისმეტყველთა და ექიმთა კრებაზე

ბუნებისმეტყველთა და ექიმთა გან-
ვლილი კრებაზე ყველაზე ხშირათ პედა-
გოგიურ სექციის სხდომებს ვესწრებოდი.
როგორ უნდა აღიზარდოს გონიერი და
კეთილი ადამიანი? — აი უდიდესი თანამე-
დროვე საკითხი, რადგან დიდი უმრავლო-
ბა შეკრებილთა — ექიმები და ბუნების-
მეტყველები იყვნენ, თავის-თავად ცხადია,
რომ უდიდესი ყურადღება ბუნების მეც-
ნიერებას და აღზრდა განათლების საქმეში
იმის მნიშვნელობას მიაქციეს. მრავალი
მოხსენება იყო წაკითხული იმის შესახებ,
თუ როგორ უნდა იქმნას შეტანილი სკო-
ლაში დღეს იქიდან განდევნილი ბუნების
მეცნიერება და რა მნიშვნელობა აქვს
მეცნიერების ამ დარგს ადამიანის აღზრდა-
განათლებისათვის. ამავე დროს ამ სექცი-
ამ სასურველად არ დამაკმაყოფილა. ამის
მიზეზი — ბრძოლის სული იყო. ბუნების-
მეტყველები იბრძვიან. რათა თავის საყვა-

რელ საგანს სკოლაში გზა გაუკაფონ,
ერთ ბანაკად შეერთდნენ, რათა იერიში
უფრო მხნე და ძლიერი იყოს, და ვერ
ამჩნევენ, რომ როგორც ხალხთა შორის
ბრძოლა მათ შორის კავშირის მომსპობია,
ასე მეცნიერების სხვა და სხვა დარგის
შეტაკება, მათ შორის ღრმა კავშირის
აღმომფხვრელია. ისეთი აზრი გამოვიტა-
ნე, თითქო ადამიანის სხეულის სხვა და
სხვა ორგანო-ნაწილები პირველობისათვის
იბრძვიან და იმის შეგნება არ აქვთ, რომ
მხოლოდ მათი მწყობრი შეთანხმება, გო-
ნიერული, ჰარმონიური ერთობა ჰქმნის
სრულს ვრცლად — მოაზრე ადამიანს.

მაგრამ მანც ბევრი რამ საყურადღებო
გამოითქვა კრებებზე, რასაც უეჭველად
ყურადღება უნდა მიექცეს.

ჩვენმა თანამემამულემ, ბ. ქავთარაძემ
შინაარსიანი მოხსენება წაკითხა სკოლაში
ბუნებისმეტყველების სწავლების შესახებ.

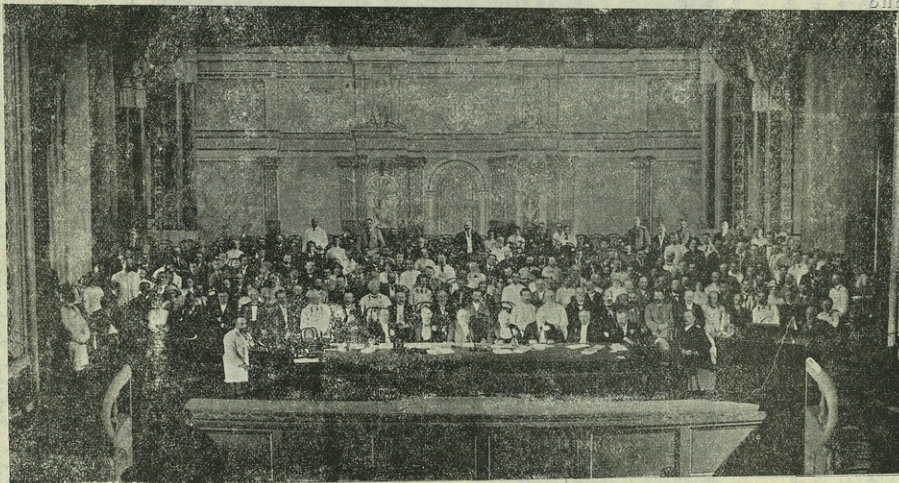
იგი, ჩვენდა სასიამოვნოდ, იმ გონიერ უმცირესობას ეკუთვნის, რომელიც ბუნების-მეტყველების ცოდნას მხოლოდ ერთ დარგად სთვლის; ამ დარგს ცოდნის სხვა დარგებთან ღრმა და მწყობრი შეთანხმება სჭირდება. მოხსენებიდან გამოიჩნება, რომ თანამედროვე სკოლაში შეტანილი ნაბეჭდი სახელმძღვანელოები დღით-დღე უზომოდ იზრდება, სივრცე და სიდიდე ემატება და არაფერ კითხულობს, შეუძლიან მოწაფეს ამ აუარებელი მასალის შეთვისება, თუ არა. დღეს სკოლა ასწავლის მოწაფეს, ცდილობს მეტი ცოდნა შესძინოს და ამავე დროს ჰფიქრობს იმაზე, რომ ეს მძიმე აუტანელი მასალა ცნებას უზომოდ მოწაფეს, თავისუფალი აზროვნების უნარს უსპობს და სჩაგრავს. დიდად საჭიროა დღეს, მოსწრებულად იოხუნჯა ავტორმა, ისეთი მეთოდის აღმოჩენა, რომელიც მოწაფეს ნასწავლის დავიწყებას გაუადვილებს, მის გონებას ზედ მდებარე მძიმე ლოდს მოაშორებსო. გაკვეთილი დღეს კლასში არ ირკვევა, არ წარმოადგენს იმ მასალას, რომელზედაც მოწაფე და მასწავლებლები შეერთებული ძალ-ღონით მუშაობენ, რაიცა მოწაფეს თავისუფალი გამორკვევის, საკუთარი აზროვნების უნარს უღვიძებს. გაკვეთილის დროს მოწაფეს მზა-მზარეულ ცოდნას, უკვე შემუშავებულსა და გამორკვეულ მეცნიერულ ჭეშმარიტებას ასწავლიან, რომლის შეთვისებას სასტიკად ავალევენ. ამის შედეგი - გონების დახშობაა. ვინც ამგვარ სკოლას გაივლის, დამოუკიდებელი მუშაობის, თვით-მოქმედების უნარი ეკარგება. იმას მხოლოდ ძალუძს ზერელე მსჯელობა, რადგან ცოდნის ზედა-პირზე ნავარდობასაა ჩვეული; იმ გამჭრიახობის, კრიტიკული განჭვრეტის უნარი არა აქვს, რომელიც ცოდ-

ნის ღრმა შინაარსსა და მნიშვნელობას გაუმხელს ადამიანს. ამგვარი ზერელე ცოდნა—ფუქსავატი თავ-მომწონეობის წყაროა, ზნეობა გამრყენელია. ამგვარი ცოდნას ადამიანის სულში არ უდგას ფესვები, იგი უფრო წააგავს ჭრელ-ჭრელი ნაჭრებისაგან შეკერილ წამოსასხამს, რომელითაც ფუქსავატი ადამიანი თავ-მომწონედ კოხტაობს.

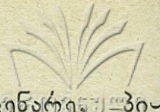
მეცნიერება თავის-თავად მიზნად გადაიქცა სკოლაშიო, სამართლიანად შენიშნა ავტორმა, —სკოლის გამგეებს არ აქვთ ის შეგნება, რომ მეცნიერება კი არ არის აღზრდა-განათლების მიზანი, არამედ მოწაფის, ადამიანის სული, ამ სულის შინაგანი ძალების განვითარება. ცდილობენ სული მეცნიერების კალაპოტში მოათავსონ, ძალად მოიქციონ შიგა და არ ჰფიქრობენ იმაზე, რომ მეცნიერება სულის შინაგან ვითარებას, იმის შეძლებას უნდა შეათანხმონ, ჰარმონიულად დაუკავშირონ.

ამგვარი სამწუხარო მდგომარეობის შედეგი ის არის, რომ იმ სკოლებში, სადაც ბუნების მეტყველებაა შეტანილი, საერთო რეჟიმი ცოდნის ამ თავისდათავად საღ დარგს დაეტყო: იგი სწეული სულითაა გაჟღენთილი, დამჭკნარი ყვავილის ელფერი აქვს. მასწავლებლებს ავალევენ წინდაწინ შედგენილი პროგრამის ძალით მოწაფეთათვის „ამდენი და ამდენი“ ცოდნის გადაცემას და ეს პროგრამები მთელი სამოსწავლო წლის კურსს კი არ შეეხება, წელიწადი ოთხ ნაწილადაა დაყოფილი და დავალებულია სამი თვის განმავლობაში უეჭველად წინდაწინვე გამორკვეული პროგრამის მიხედვით „ამდენი და ამდენი“ ცოდნის გადაცემა მოწაფეთათვის.

დღევანდელი სკოლა, —განაგრძო ავ-

პრეზიდიუმი. ტუ. სახანო თუტრის სტენზე სექციების საერთო სხდომის დროს,

ტორმა, - სკდილობს გონება, აზროვნების უნარი განუვითაროს მოწაფეს ამ ყალბი და უშინაარსო მეთოდით. რასაკვირველია - ვერ აღწევს საწადელს და ამავე დროს არავითარ ყურადღებას არ აქცევს მოწაფის ნების, ნებისყოფის განვითარებას.

არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ პატივცემულ ავტორს. ჩვენ ვიცით, რომ იქ, სადაც თავისუფალი კვლევა-ძიება, დამოუკიდებელი აზროვნება განდევნილია, სადაც ცოცხალი ადამიანი მკვდარი პროგრამის კალაპოტში უნდა მოექცეს, — იქ ნებისყოფის განვითარება შეუძლებელია. თვით სიტყვა „ნება“ შეიცავს სურვილს, თავისუფალ მისწრაფების კვლევა ძიებისას, სადაც ჩემ სურვილს, ჩემს წადილს, თავისუფალი ასპარეზი არა აქვს გახსნილი, როგორ შეიძლება ამ სურვილის, ამ წადილის გამტკიცება, განვითარება? რაც უნდა ცოცხლად მიჩქვარე იყოს ბავშვის, ამ პაწია ადამიანის სულში ნებისყოფის თავისუფალი წადილის ანკარა წყარო, თუ მას გზა არ გაუხსენით, კალაპოტი არ მიეცით, იგი ბოლოს და ბოლოს დაგუბდება, აშშორებულ გუბედ გადიქცევა. თავისუფალი, ცოცხალი რკვევა ბაასი მოწაფესა და მასწავლებელს შორის, პროგრამის მკვდარი განკარგულების გარეშე, ბავშვს მუდამ მღვიძარე ცნობის მოყვარობას ცოცხალ მასალას აძლევს, რითაც მას უფრო განაცხოველებს, სიმტკიცეს და ზრდა-განვითარების უნარს ანიჭებს. მკვდარი მასალის შეთვისება — ნებისყოფის სამუდამოდ მკვლელობა.

დავუბრუნდეთ ისევ ბ. ქავთარაძის საინტერესო მოხსენებას. ბუნების მეცნიერება, — განაგრძო მან, — წმინდა ზნეობის წყაროა. ბავშვი, რომელიც უკვირდება იმას, თუ როგორ ცხოვრობს მის გარშე-

მო გადაშლილი ქვეყანა, მცენარე, მშობი-რუტყვი და ადამიანი, თანდათან ერევა ობიექტიურ მსჯელობას ზნეობის შესახებ: ბუნებასთან კავშირი, მსოფლიოსთან ურთიერთობა — უღვიძებს ადამიანს წმინდა ესთეთიურ გრძობას, ფაქიზი, უმწიკვლო მშვენიერების შეგნებას. ეს მშვენიერება ყველგანაა გაფანტული ამ მსოფლიოში; ბავშვს მხოლოდ წმინდა ფაქიზი გემოვნების უნარი უნდა გაუღვიძოთ, და ამ მშვენიერებას იგი ბუნების კალთაში ყველგან აღმოაჩენს.

ექიმთა და ბუნების მეტყველთა სხდომებზე არც ერთი მოხსენება არ წაკითხულა იმის შესახებ, თუ რა ღრმა კავშირი არსებობს ცოდნის სხვა და სხვა დარგის შორის. გამეფებული იყო ვიწრო პარტიული შეხედულება. ამიტომ ბუნების მეტყველების მნიშვნელობაც არ იყო გონივრულად და სავსებით განათებული. ვინც ცოდნის სხვა დარგებს ვერ სცნობს, თავის საგანსაც რიგიანად ვერ გააშუქებს, რადგანაც არ ესმის, რა ადგილი უჭირავს ამ საგანს მეცნიერების საერთო ფარგალში.

ერთ პედაგოგს ვესაუბრე ამის შესახებ, და გულ-უბრყვილოდ მომიგო: როცა გავიმარჯვებთ და ბუნების მეტყველებას სკოლაში ადგილს დავუმკვიდრებთ, შემდეგ თავის თათავად აღმოჩნდება და გამოირკვევა იმისი კავშირი ცოდნის სხვა დარგებთანაო. უცნაური ვიწრო შეხედულებაა. გამოდის, რომ ამ წუთი-სოფელში იმარჯვებს მხოლოდ ფანატიზმი, ერთგვარი სიბრმავე: როცა სიბრმავე, როცა ბრმა გაიმარჯვებს, შემდეგ თვალები აეხილებაო. მოდით და იწამეთ ამგვარი ფილოსოფია!

ძალიან მცირედ შეეხო კრება თანამედროვე საყურადღებო მიმართულებას აღ-

ზრდა-განათლების სფეროში — თავისუფალ სკოლას, თავისუფალ აღზრდა-განათლების პრინციპს: მსჯელობდნენ იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა გაუმჯობესებულ იქნას თანამედროვე სახაზინო სკოლა და უყუ- რადღებოდ დასტოვეს ის საკითხი, რო- მელიც აღზრდა-განათლების ასპარეზზე მოწინავე მოღვაწეთ ღრმად აფიქრებს და

აღელვებს: აღზრდა-განათლების ძირითა- დი, რადიკალური რეფორმა — ისეთი სკო- ლის მოწყობა, სადაც აღმზრდელები და მოწაფეები ამხანაგურად იქნება აღიარე- ბული არა უფროს-უმცროსობა, როგორც დღეს აზის, არამედ სრული თანასწორო- ბა და მოწაფეთა მიერ სასწავლო საგნის თავისუფლად არჩევა.

სამედაკოგია სექციის სხდომა ქმ. ზუბადაშვილების სახელობის სახსდხა სახლში.

არავინ შეჰხებია ამ ღრმა მნიშვნელო- ვან საკითხს, არავის უთქვამს, რომ უკვე რამდენიმე ცდა, ბრწყინვალედ დაგვირ- გვინებული, რუსეთსა და ევროპაში, ამ ოცნებას სინამდვილედ აქცევს. არავის გაჰხსენებია, მაგალითად, შაცკისა, ზელენ- კოს და მათ თანამოაზრეთ თავისუფალი

სკოლა მოსკოვში ღარიბ ბავშვებისათვის, სადაც ღრმა-მნიშვნელოვანი პრინციპი იყო დაცული — სწავლება მუშაობის, ხელ- საქმის დროს, რადგან ბავშვი ბუნებით მუშა, მოსაქმეა. ეს მუშაობა-საქმიანობა აღზრდა განათლების საფუძვლად უნდა დაიდოს. ამიტომაც შაცკისა და იმის მე-

გობრების სკოლაში არა კარ-დახშული კლასები, არამედ სახელოსნოები იყო, სადაც ხელმძღვანელთა მეთაურობით ამხანაგური მუშაობა იყო გაჩაღებული და აღმზრდელ მოწაფეთა შორის თავისუფალი ბაასი, აზრების გაზიარება იყო. ამ სკოლის დღიურები ხელთა გვაქვს; („Дѣти работники будущаго“. Москва, изданіе Посредника). ამას გარდა ერთი ჩემი ქალაქელი მეგობარი ეწვია ამ სკოლას, გაიცნო იქაური სწავლების მეთოდი და აღტაცებული დაბრუნდა ტფილისში.

დღეს ეს თავისუფალი სკოლა აღარ არსებობს, დაიხურა „დამოუკიდებელ მიზეზთა გამო“. მაგრამ ბრწყინვალე ცდა ამოად არ დარჩება. ახლო მომავალში, როცა ცხოვრების პირობები შეიცვლება, ისევ ფრთას შეისხამს და განახლდება.

როცა ვეკითხებოდი კრების წევრებს, რატომ არავინ ეხება ამ დიდად საყურადღებო თავისუფალ აღზრდა-განათლების პრინციპს-მეთქი, მორცხვად მიპასუხებდნენ: „დიდი უმრავლესობა წევრებისა სამსახურის კაცები, პედაგოგებია და ეშინათ ამ სახიფათო საკითხის შეხებისაო“.

მაგრამ მაინც თითო-ორი მოხსენებაში გამოკრთა აღზრდა-განათლების ახალი მიმართულების სხივი.

ბ. მალიშევმა, რომელიც პეტერბურგის ერთ საუკეთესო სასწავლებელში იყო მასწავლებლად, ეგრედ წოდებულ ტენიშევის სკოლაში, საინტერესო მოხსენება წაიკითხა, სადაც ამტკიცებდა, რომ წინდაწინ არჩეული მეთოდი გზა სწავლებისა—ყალბი მიმართუებააო. სკოლაში უნდა არსებობდეს არა განყენებული მეთოდი, არამედ ცოცხალი, მოსიყვარულე ადამიანი, რომელიც ბავშვებს დაუახლოვდება და როცა მათ სულიერ ვითარებას

გაეცნობა, მხოლოდ მაშინ გამოარკვევს, თუ სწავლების რა მეთოდს უნდა მიმართოსო. ბავშვების ბუნებრივ სულიერ მისწრაფებას უნდა შეათანხმოს მასწავლებელმა სხვა და სხვა მეთოდი და არა მეთოდს ეს თავისუფალი მისწრაფება ანაცვალოსო.

ჩემთან პირადი საუბრის დროს მალიშევმა საყურადღებო ცნობები გადმომცა. ტენიშევის სკოლაში, პეტერბურგში, სადაც ის მასწავლებლად იყო, სრულებით აკრძალული არ ყოფილა მოწაფეთათვის თუთუნის წვევა და ამავე დროს ბავშვები იქ თუთუნს არ სწევნო. რა არის ამის მიზეზი? რასაკვირველია, მასწავლებელთა კეთილი გავლენა, პირადი ზნეობრივი მაგალითი და არა ისეთი სასაცილო და უკუნური ქცევა, როცა პირში პაპიროს-ამოჩრილი დღევანდელი მასწავლებელი მოწაფეს სასტიკად უბძანებს: „არ გაბედო და არ ჩაიდვა პირში ის, რასაც ჩემ პირში ჰხედავო“! ამ უსულო, მეხანიკური განკარგულების შედეგი ის არის, რომ მოწაფეები მასწავლებელს არ უჯერებენ, გულში ანგარიშობენ: ალბად კარგი რამ ყოფილა ეს პაპიროსი, რომ მასწავლებელი პირიდან არ იშორებსო; ჩვენც კაცები ვართ და მოდი ჩვენც ფარულად ამ სიამეს დავეწაფოთო.

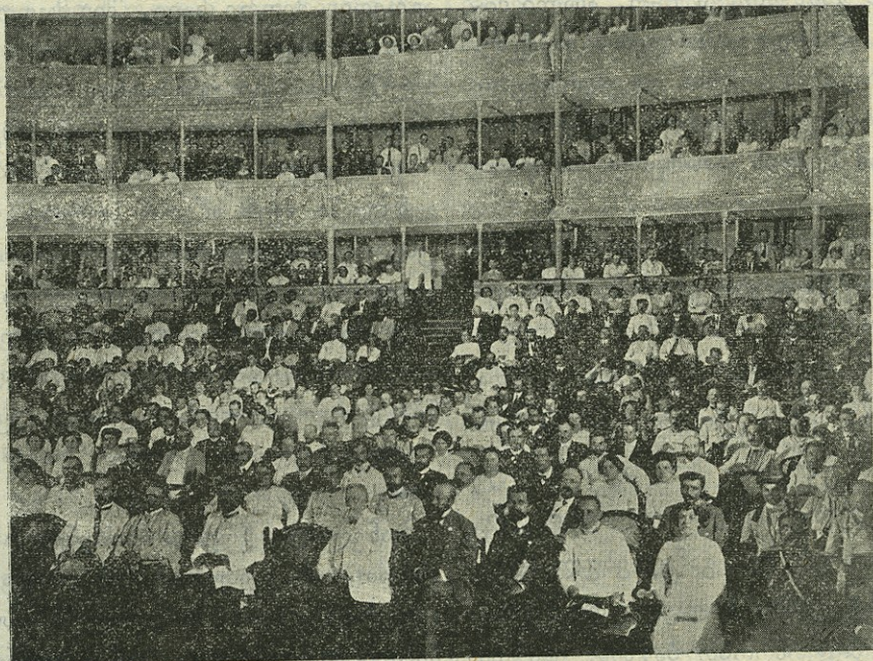
შაცკის და მისი ამხანაგების სკოლაში შემდეგი დიდად საყურადღებო შემთხვევა მოხდა. სკოლას ეწვია ერთი გამოჩენილი ამერიკელი პედაგოგი. როცა იგი შაცკისთან საუბრობდა, ამ უკანასკნელს მიუახლოვდა ერთი თორმეტი წლის ბიჭი, რომელსაც პაპიროსი ეჭირა და სწევდა. შაცკიმ მიმართა პატარა ბიჭს და უთხრა: „სიმონ, ხომ ხედავ აქ ქალაღებია გაფანტული, ადვილი შესაძლებელია ცეცხლი წაეკიდოს: აიმ ოთახში გადი და პაპიროსი იქ მოსწიეო“.

ამერიკელ პედაგოგს დიდად ეოცა ეს არა ჩვეულებრივი მოვლენა. შაცკის მიმართა და კითხვა: ნუ თუ თქვენ სკოლაში ბავშვებს თუთუნის წევას არ უკრძალავთა“.

„მშრალი აკრძალვით თავის დღეში ვერ მივალწევთ საწადელს“, — უპასუხა შა-

ცკიმ: „როცა ბავშვი მუშაობაში ჩაებმე-
ბა, მასწავლებლებს და მოწაფეებს ვაეც-
ნობა, იმათ კეთილ გავლენას განიცდის,
თავისთავად დაეთხოვება ბევრ მანე ჩვე-
ულებასაო“.

ეს სიტყვები ღრმა და საყურადღებო გამოცდილების შედეგი იყო.

სექციის შეერთებული სხდომა ტოვ. სახაზინო თეატრში

საინტერესო მოხსენებებანი წაიკითხეს პეტერბურგელმა მასწავლებლებმა რაიკოვმა და გენკელმა. რაიკოვმა ბუნდოვანი სურათები საშუალებითს გვაჩვენა და აგვიხსნა ის სწავლების მეთოდი, რომელიც პეტერბურგის ერთ ახალ სკოლაში არსებობს. ბუნების მეცნიერების შესწავლას იქ საფუძვლად უდევს ექსკურსიები საუბრებით და შეკრებილ მასალის შესწავლა კლასში. კლასში მუშაობა სამ დარგად იყოფა. ეგრედ წოდებული ინდივიდუალური, პიროვნული მეთოდი: თითოეულ

მოწაფეს ცალკე, სხვებისაგან დამოუკიდებლად, მასალას აძლევენ კვლევა-მუშაობისთვის. იგი თავისუფლად ვარჯიშობს, კრიტიკული უნარი ეღვიძება; მასწავლებელი კი მხოლოდ ხელმძღვანელობას უწევს. ფრონტალური მეთოდი: როცა მთელი კლასი, მასწავლებლისაკენ პირობოქცეული, ერთნაირ სამუშაოს ასრულებს. ჯგუფური მეთოდი: როცა მთელი კლასი ჯგუფათაა დაყოფილი და თითოეულ ჯგუფს ცალკე სამუშაოს აძლევენ, საერთო კვლევა ძიებისთვის.

„ვერც ერთ ნაჩვენებს მეოღს“, — განაცხადა რაიკოვმა, — „ჩვენ უპირატესობას ვერ ვაკუთვნებთ. თვითონ მასწავლებელმა საგნისა ბავშვების სულიერი განწყობილების მიხედვით უნდა აწარმოოს საქმე, უნდა აირჩიოს და შესცვალოს მუშაობის სხვა და სხვა მეთოდით.“

მოხსენების გონიერი საფუძველი — ბავშვის სულის განსჭვრეტა იყო, ახალი მამართულება აღზრდა-განათლების საქმეში, რომელიც ბავშვის სულსა და თავისუფალ მისწრაფებას ყველაზე მაღლა აყენებს და სწავლებას ამ სულის ვითარების მიხედვით უძღვება.

გენკელის მოხსენება ეხებოდა ბუნების მეტყველების სწავლებას კლასში სწრაფი ხატვის დახმარებით.

მშრალი, გაუგებარი აწერა ცხოველთა და მცენარეთა ყოფა-ცხოვრებისა ხატვის მეოხებით ცოცხლდება, მოძრავი, ხილული სახე ენიჭება. ბავშვის სულიერი ვითარება მოითხოვს არა განყენებულ სიტყვებს, არამედ ცხად, ხილულ ფორმებს. მაგალითად, მოუთხრობთ ბავშვს, ესა და ეს წყლის ცხოველი იმითამ მოძრაობს, რომ მოძრაობის იარაღად ბეწვები აქვს ტანზე გამოსხმული, ამ ბეწვებს ანძრევს და ნელ-ნელა მოცურავს წინაო. ეს და ეს წყლის ცხოველი კი უფრო ჩქარა მოძრაობს, რადგანაც ტანზე ნიჩბის მსგავსი სამოძრავი იარაღი აქვსო.

ეს განმარტება მკრთალი იქნება, თუ

ბავშვის თვალ-წინ დაფაზე გაკრულ თეთრ ქაღალდზე არ დაუსურათით.

გენკელმა ცოცხლად დაგვისურათა ეს ორი მომენტი ცხოველთა მოძრაობისა: დახატა ნავი შიგ მჯდომარე ბავშვით, რომელსაც მარჯვენა და მარცხენა ხელში მათრახები უჭირავს და ნავის წინ წასაწევად ამ მათრახებს წყალსა სცემს. დახატა აგრედვე მეორე ნავი, შიგ მჯდომარე ბავშვით, რომელსაც მარჯვენა და მარცხენა ხელში ნიჩბები უჭირავს და ამ ჩვეულებრივი საშუალებით ნავი წინ მიჰყავს.

ვინ უფრო ჩქარა მოძრაობს? მიაწერა გენკელმა ქვეშ ამ ორ სურათს. ასე ცოცხლად დასურათებული მოძრაობა ცხოველებისა ბავშვს, რასაკვირველია, სამუდამოდ აღებეჭდება გონებაში, მით უმეტეს, რომ ხატვა — ბავშვების საყვარელი საგანია და ყოველთვის ხალისით ეკიდებიან. დავასრულოთ ჩვენი მოკლე მიმოხილვა.

განვლილი კრების მნიშვნელობა, ჩემის აზრით, არა რეფერატების კითხვაში, არამედ რუსეთიდან მრავლად ჩამოსულ ნასწავლი ხალხის მიერ ჩვენი ქვეყნის გაცნობაში გამოიხატა. ოთხი ათასი კაცი ეწვია კავკასიას, გაეცნო ჩვენ საინტერესო კუთხეს. ბევრი ყალბი შეხედულება, კავკასიის შესახებ შედგენილი, შეიცვლება და კავკასიაში მოსახლე ერების საჭიროებას რუსეთის განათლებული ხალხი მეტის ყურადღებით მოეკიდება.

ი. ნაკაშიძე.

ასურელი წარწერები ქართული ტომების შესახებ*)

არც ერთი ერი არ ყოფილა ისე მოწადინებული რომ უკვდავ ეყო თავისი სახელი, როგორც ასურელები, სამართლიანად შენიშნავს ერთი მეცნიერი, მაგრამ შეიძლება ითქვას, არც ერთ დიდ ერს არ დაუტოვებია ისე ცოტა ნაშთები, როგორც ასურელებს. მიზეზი ამისა ის უნდა იყოს, რომ ასურეთი მეტად ღარიბი იყო ქვით, სხვა ნაშთები კი (უმთავრესათ აგური) ისე კარგათ ვერ იტანენ დროთა ზედგავლენას. რამდენად მოწადინებულნი იყვნენ ასურელები, რომ მათ სახელს დროთა სვლა ეძლია, ამას ის წყევლაკრულვა გვიმტკიცებს, რომელიც მათ წარწერებს უძღვის ხოლმე ხშირათ წინ. აი ამ წყევლის ფორმულაც: „ვინც ჩემი წარწერა დაამტვრიოს და გადაყაროს, წყალში ჩააგდოს ან ცეცხლში დასწვას, მიწაში დაფლას, წიგნთ-საცავში ან სხვა ფარულ ადგილს (ამოშლილია) ჩემი სახელი ამოშალოს და თავისი ჩაუმატოს ან სხვა რამით დააზიანოს იგი, ანუ მან და რამანმა, დიდმა ღმერთებმა, ჩემმა მეფეებმა, შეპყდნენ მას მწყრალის თვალთ, (განუკურნებელი) სენი მოავლინონ მის თავზე, დასცენ მისი სამეფო და ნიადაგი გამოაცალონ მის ტახტს, შეატეხონ მას ხელში იარაღი, (რამანმა) ნუ მოუშალოს მის ჯარს დამარცხება, (რამანმა) დასოს იგი პურობილი თავის მტრის წინაშე. დამეხოს მისი ქვეყანა (ყოველგვარი) უბედუ-

რობით და შიმშილი, სიკვდილი, ძირო და ვარაში მოუვლინოს მას, არ აცოცხლოს იგი არც ერთ დღეს და მისი თესლი და სახელი მოსპოს“.

ასურელების ასეთი პატივის მოყვარულობა საბედნიეროთ ძალიან სასარგებლო გამოდგა მეცნიერებისთვის. წინათ თუ ამ ქვეყნის და საერთოთ წინა აზიის ისტორია ბერძნების ზღაპრული ვადმოცემების მიხედვით იწერებოდა, დღეს ბევრი პოზიტიური ცნობა შეგვიძინეს წარწერებმა; ჩვენთვისაც უალრესი მნიშვნელობისანი აღმოჩნდნენ ეს წარწერები, რადგან მათ შუქი მოჰფინეს ჩვენს დაჩრდილულ ისტორიას.

ქართულ ისტორიას, ასე ვთქვათ, წარმოდგენაც კი არ ჰქონია ქართველების იმ ძველ ისტორიულ მნიშვნელობაზე და დიდებაზე, რომელსაც ეს წარწერები აშკარათ ჰყოფენ; ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ მათ მკვდრეთით აღადგინეს ძველი საქართველო და ნათლათ დაგვანახვეს მისი მნიშვნელობა.

პირველი ცნობა ქართველი ტომების (სახელდობრ მესხების) შესახებ ტიგლათ პილეზარ პირველის ხანას ეკუთვნის, რომელიც მე XII საუკუნის მეორე ნახევარში სცხოვრობდა. „ჩემი მეფობის დასაწყისში, სწერს უკანასკნელი, «20,000 მუსკი, რომელნიც არც ერთ მეფეს არ დაემარცხებინა ბრძოლაში და რომელთაც 50 წლის განმავლობაში ჰფლეს ალცი და პურუკუმცი, ასსურის მოხარკე პროვინციები, დაენდვენ თავის ძალას, ჩამოვიდნენ

*) მახსენება, წაკითხული ქართ. საისტ. და საეთნ. საზოგადოების კრებაზე 15 მაისს.

ზევიდან თავის ხუთი მეფით და დაიპყრეს კუმუხი, ჩემი უფლის ასურის მოიმედემ მე მოუყარე თავი ჩემს ჯარს და საომარ ეტლებს. გავიარე კახიარის უგზო ქალა უკან მოუხედლივ, შევებრძოლე მათ 20 ათას კაცს და 5 მეფეს და დავაპარცხე ქარიშხალივით სასტიკ შეჯახებაში, მე მოვ-
 თინე მათი მეომრების გვამებით მინდვრე-
 ბი. მე დავანთხიე მათი სისხლი მაღალ მთებზე და ხევებში. მე დავსჭერი მათ თავები და ფეტვივით მოვფანტე მათი ქა-
 ლაქების მიდამოებში მათი ნადავლი და მთელი ქონება მე წამოვიღე თან. გადა-
 რჩენილი 6 ათასი კაცი, რომელნიც შე-
 უშინდენ ჩემს იარაღს და მუხლებზე მო-
 მებვიენ მე წამოვიყვანე თან და შეუერთ-
 თე ჩემს ქვეშევრდომთა რიცხვს.

როგორც მოგახსენებთ ეს წარწერა მე XII საუკუნის მე II ნახევარს ეკუთვნის, მაგრამ იგი, როგორც თქვენც დაინახეთ ნახევარი საუკუნის კიდევ უფრო წინააშ-
 ბავს შეიცავს. ეს ამბავი ე. ი. ასურეთის პროვინციების ალცის და პურუკუცის დაპყრობა, რომელიც ტიგლათ-პილესარის სიტყვით 50 წლის წინათ მოხდა, ცნობი-
 ლი ისტორიკოსის ფრიც ჰიმმელის ვარა-
 უდით მეფე ასურდანიის დროს უნდა ეკუ-
 თვნოდეს; ეს უკანასკნელი კი მისივე ან-
 გარიშით 1190-1155 წლებს შუა უნდა ყოფილიყო მეფეთ. მაშასადამე, კუმუხში შესევამდე, კუმუხში ჩასვლამდე კიდევ უფრო წინათ ე. ი. მე XII საუკ. დასაწყისში ალცში და პურუკუციში ჩასულან, დაუპყრიათ ეს ასურეთის კუთვნილი პრო-
 ვინციები, ასურეთს არ სცალოდა მაშინ, ალბათ, რომ იარაღით ხელში წინააღ-
 დგომოდა მათ მისწრაფებას და ამიტომ შერჩენიათ კიდევაც მესხებს ეს ქვეყნები ტიგლათ-პირველის დროს, რომლის დრო-
 საც ასურეთის ძლიერებამ მაღალ საფე-

ხურს მიაღწია, მათ ხელახლა დაუწევიათ კიდევ უფრო სამხრეთით და დაუპყრიათ კუმუხი. მაგრამ ტიგლათ-პილესარის დროის ასურეთს აღარ მოუთმენია ის, რაც ასურდანიის დროისმა ასურეთმა მოი-
 თმინა და იარაღით ხელში წინააღდგომია მათ დაპყრობით პოლიტიკას. ამ პროვინ-
 ციების აღვილ მდებარეობა მეცნიერების აზრით ასეთია; ჰომმელის სიტყვით ორივეს ქვეყანა მიზიუხის ე. ი. არარატის დასავლეთით მდებარეობდა. მტრეკოს გან-
 მარტებათ ალცის საზღვრები ესეთი უნ-
 და ყოფილიყო:

აღმოსავლეთით ურარტუ და დასავლეთით ნარდანუ და მირჰისუმდე; რადგან უქარტოთ ამ საზღვრების გათვალისწინება ძნელია, ამიტომ ჰიუმბანის მიხედვით შემოდლიან აღვნიშნო, რომ ეს ალცი იგივე სომხური ჰანგითაა, რომელიც ანის ტბის პირდაპირ ეფრატის გადაღმა მდებარეობდა. პირველი დასკვნა, რომელზედაც ეს წარწერა აშკარათ მიგვიბრუნებს, შემდეგია. მესხებს მე XII საუკუნემდისაც ხანგრძლივი და სახელოვანი ისტორია ჰქონიათ. ამას ჯერ ერთი ასურეთთან შეჯახების ფაქტი გვიკარნახებს. თვით წარწერის მოწმობა, რომ ესენი არც ერთ მეფეს არ დაუპარცხებიაო ხომ ყოველ ეჭვს გარეშეთ ჰყოფს ამ დასკვნას. დიადია ის პერსპექტივა, რომელსაც ეს მოწმობა გვიშლის, მაგრამ ჯერ ჯერობით იგი უქმია, საუბედუროთ, ჩვენთვის, რადგან ჩვენ არავითარი ცნობის ნასახი არ მოგვეპოვება იმის შესახებ, თუ ვინ უნდა ყოფილიყვნენ ეს მე XII წინა მესხებისგან ძლიერნი მოპირდაპირენი. საიდან გაჩნდნენ მესხები აქ — ეს კითხვა მათი ბინადრობის კითხვასთანაა დაკავშირებული. მისი ასე თუ ისე საბოლოოთ გადაჭრა კი ჯერ-ჯერობით ძნელია, წარწერა გვეუბ-

ნება, რომ ასურდანის მეფობის დროს მესხები ალციში ჩასულან. ტიგლათ I დროს მათ კიდევ უფრო სამხრეთით ჩაუწევიათ, აქედამ აშკარათ სჩანს, რომ მათი მსვლელობის გზა ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენ ყოფილა მიმართული. თუმცა ეს ცხადია, მაგრამ იმის განმარტვა, თუ საიდან დაიწყო ეს მოძრაობა, ძნელია. ჩვენი ნიქიერი მკვლევარის ბ-ნ ჯავახიშვილის აზრით ასურული ხანის ქართველების საბინადრო სამხრეთი იყო. მე სხვაგანაც მითქვამს და ეხლაც ვიმეორებ, რომ ეს აზრი უსაფუძვლოა. ე. ი. მის დასამტკიცებლათ ჩვენ არასფერი საბუთი არ მოგვეპოვება. პირიქით, მათი მსვლელობის მიმართულება ძალაუნებურათ სულ წინააღმდეგზე მიგვითითებს, რომლის მომხრეთაგან მე შემიძლიან დავასახელო მეცნიერების ისეთი კორიფეები, როგორც კიპერტი, მაიერი და შრადერი. მე ხელთ არ მაქვს საუბედუროთ ამ მეცნიერების შესაფერი ნაწარმოებნი, რომ სავსებით და სიტყვა სიტყვით მოვიყვანო შესაფერი ადგილები, ამიტომ დავკმაყოფილდები მხოლოდ მაიერის მოწმობით, რომელიც დაახლოვებით შემდეგსა სწერს თავის ძველი ისტორიის მე-II გამოცემაში.

„კავკასიის ნიადაგი მრავალ პაწია ვრს უქირავს. რამდენადაც ეს გამორკვეულია, ამ ერებს ერთი ერთმანერთთან არავითარი ნათესაური კავშირი არ უნდა ჰქონოდეთ, ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი ამ ერებ-

ში იბერებია“. შემდეგ მაიერი ჩანს თვლის იბერების მოძმე ტომებს: მეგრელებს, სვანებს, ლაზებს და დასძენს: „ექვს გარეშეა ეს ტომები ხან გამოშვებით ძალიან შორს უწევდენ სამხრეთ და აღმოსავლეთ მკირე აზიის საზღვრებში“. ვისაც ძველ ისტორიაზე წარმოდგენა აქვს, იმან იცის, რა არის მისთვის მაიერი. ამიტომ მე აღარ აღვნიშნავ იმას, თუ რამდენათ საყურადღებოა მისი აზრი. მაგრამ მაიერსაც რომ არ ეკუთვნოდეს, მიანც ჰეშმარიტებაზე ახლო იქნებოდა ეს აზრი. აი რატომ: იმ ტერიტორიაზე, სადაც ასურეთის ახალ ხანაში მესხებს და მათ მოძმეებს ვხედავთ, მათზე წინ, ესე იგი მე XII საუკუნემდე, ხეტებს ვხედავთ. სად უნდა ყოფილიყნენ ამ დროს ეს ტომები? შეიძლება გვეჩქვა, რომ ესენი ხეტების ქვეშევრდომების სახით იქვე ცხოვრებდენ, სადაც შემდეგ იხსენებიან, მაგრამ ამას შემდეგი საყურადღებო და უტყუარი დასკვნა ეწინააღმდეგება; ასურულს ხანაში მესხები წარმოადგენდენ ხეტელების პოლიტიკურ მემკვიდრეებს, რომელთა გავლენა და ძლიერება იქამდინ უწევდა, სანამდინ სწვდებოდა თვით ხეტელების ძალა და კულტურა; ეს დასკვნა ეკუთვნის ცნობილ ერიენტა ვინკლერს, რომელმაც 1896 წელს თვითონ აღმოაჩინა ხეტელების სატახტო ქალაქი და მათი კულტურის მრავალი ნაშთი.

ა. სვანიძე.

(დასასრული იქნება)

ჰერბარს ჰა უაზმანი

„მიხეილ კრამერი“

ათხ მკჷმედებანი ღრამა

მოკჷმედნი პირნი:

- მიხეილ კრამერი** — მხატვარი, საიმპერატორო სამხატვრო აკადემიის მასწავლებელი.
 - ქალბატონი კრამერისა**, ამისი ცოლი.
 - არნოლდ კრამერი**, მიხეილ კრამერის შვილი, მხატვარი.
 - მიქალინა კრამერი**, მიხეილ კრამერის ქალიშვილი, მხატვარი.
 - ლახმანი** — მხატვარი.
 - ალმინა ლახმანისა** — ამისი ცოლი.
 - კრაუზე** — სამხატვრო აკადემიის მოსამსახურე.
 - ლიზა ბენში** — რესტორანის პატრონი ბენშის ქალი.
 - ხუროთმოძღვარი ცინი**
 - ასესსორი შნაბელი**
 - ფონ კრაუტ გეიმი**
 - კვანტმაიერი**
- ბერტა — კრამერის სახლში მოსამსახურე ქალი.
- ფრიცი — რესტორანის კელნერი (მოსამსახურე).

მოკჷმედება სწარმოებს გერმანიის ერთ-ერთ უმთავრეს ქალაქში.

მოკჷმედება პირველი

დიდი, გრძელი და ოდნავ განათებული ოთახი. ზამთრის დილაა, ასე ცხრა საათი. კუთხეში, სტოლზე დიდი ფანჯრის მახლობლათ სდგას ჭერაც ჩაუქრებელი ღამა და დილის ეავის შემდეგ მიუღაცებელი ჭურჭელი. ოთახის მორთულობა ჩვეულებრივია. მიქალინა შავგვრემანი ქაღია, ეშხანი. სკამზე ზის სტოლის მახლობლათ და ზაზირაფს ეწევა, მუხლებზე გადაშლილი წიგნი უძევს. უკანა კარებიდან შემოდის ქალბატონი კრამერისა, სხდს ალაგებს, დაფუსფუსებს. ქ-ბატ. კრამერისა ხანში შესულია, ჭადრა შერთული, ასე წრწლისა, დაუწინარებელი, მუდამ რამეზე სწუხს.

ქალბ. კრამერისა. მიქალინა, შენ აქა ვე ხარ? განა ჯერ დრო არ არი?

მიქალინა. (მცირე სიჩუმის შემდეგ უზასუნებს) არა, დედი! ჯერ აღრეა. გარეთ თითქმის ისევა ბნელა.

ქ. კრამერისა. მიქალინა, საქმეს მიხედე. არ დაგიგვიანდეს.

მიქალ. არხენათ იყავ, დედი!

ქალ. კრამერ. ამიტომ რომ... მართლაც და... ეხლა შენ თვითონ უნდა ზრუნავდე ემაგებზე. უამისოთაც მე ათასი სხვა საქმე მაქვს.

მიქალინ. ჰო, დედი, რასაკვირველია. (ზაზირაფს ეწევა, თან წიგნი ჩაიუკრება).

ქალ. კრამერ. რას კითხულობ? რა არის მუდამ მაგ წიგნში ჩაყურება?

მიქალინ. შენი აზრით, მაშ მე წიგნი არ უნდა ვიკითხო?

ქალ. კრამერისა. რა მენადვლება, იკითხე! მაგრამ ნეტავი შენ, რომ გეხალისება წიგნში მაგდენი ჩაყურება?

მიქალინა. ხალისს რომ უყუროს ადამიანმა ვერაფერს ვერ მოეწევა!..

ქალ. კრამერ. წასვლისას მამას არაფერი უთქვამს?

მიქალინ. არა!

ქალ. კრამერ. ეგ უარესია, რომ არაფერს ამბობს.

მიქალინ. ჰო, მართლა, კინადამ დამავიწყდა. არნოლდს დაუბარა, სწოთეთ თერთმეტ საათზე სახელოსნოში მივიდეს.

ქალბ. კრამერ. (ფეხის კარებს სურავს, ბურღს უჭერს და მეკე ღრმად ახრავს.) ჰა!.. ჰა!.. ოჰ, უფალო და ღმერთო ჩემო!

მიქალინა. მე მომბაძე, დედი; ეცადე სხვა რამეზე იფიქრო. ახალი ამბავი ხომ არ არის, ეს ყველაფერი ჩვენ ვიცით კარგა ხანია, და არნოლდიც, სულ ერთია, არას დროს არ გამოიცვლება ამ მხრივ!

ქალ. კრამერისა. (სტოლთანა ჯდება, დაეურწნება ხელის გულელებზე და ახრავს) ახ, თქვენ რომ იმისი არაფერი გაგეგებათ! იმისი არა გაგეგებათ რა: არა გაგეგებათ რა! მამა კი—დალუბავს უეჭველია.

მიქალინა. შენი ეგ არ მამწონს, დედი, რომ მაგისთანა რამეს აიხირებ ხოლმე. საშინელი უსამართლო ხარ! მამა, რაც კი შეუძლიან, არაფერსა ზოგავს არნოლდისათვის: ყველა საშუალება სცადა მაგაზე. მით უარესი, დედი, ამეების გაგება თუ არ გინდა.

ქალ. კრამერისა. მამიშენის შვილი ხარ! მე ეს კარგად ვიცი.

მიქალინა. ჰო? შენი და მამიჩემის შვილი ვარ!

ქალ. კრამერისა. არა, უფრო მეტად მამისა, ვიდრე ჩემი: შენ რომ უფრო ჩემი შვილი იყო, მუდამ მამის მხარე არ გეჭირებოდა.

მიქალინ. კარგი ერთი, ტყუილათ გულის ნუ გავიშვოთებთ. მუდამ იმას ვცდილობ, რომ, რაც შეიძლება, სამართლიანათ და მიუდგომლათ მოვიქცე, მაგრამ საყვედური მაინც არ მცდება: ამისი, ან იმისი მხარე გიჭირავსო. დედი, მერწმუნეთ რომ თქვენ ამწარებთ სიცოცხლეს.

ქალ. კრამერ. მე ჩემ ბიჭს ვეჭომაგები და მეტი არაფერი. თქვენ რაც გინდათ ისა ქენით.

მიქალინ. საკვირველია, როგორ იტყვი ხოლმე მაგისთანა რამეს?

ქალ. კრამერ. საქმე ისაა, მიქალინა, რომ შენ სრულებით ქალი არა ხარ. არაფრით არა გეხარ დედაკაცს. შენ ლაპარაკობ, როგორც მამაკაცი, აზროვნობ როგორც მამაკაცი. რის მაქნისია ამისთანა ქალი!?

მიქალინა. (მხრების აწევით) თუ ეგ მართალია, დედი... არა მგონია, რომ ეს-ლა ვისმესლა შეეძლოს ჩემი გამოცვლა!?

ქალბ. კრამერ. კი შეგეძლო, გამოცვლა, მაგრამ არ გინდა!

მიქალინა. დედი... სამწუხაროთ, ესლა მე უნდა წავიდე. დედი, ნუ დარდობ, ნუ შფოთავ. შენ ესლა ხომ სრულებით იმას არ ლაპარაკობ, რასაც ფიქრობ.

ქალბ. კრამერისა. სწორეთ იმას—რასაც ვფიქრობ. ეს ისე მართალია, როგორათაც ის, რომ ესლა შენ წინა ვდგევარ!

მიქალინა. თუ მართლა ასეა, დედი, ძალიან სამწუხაროა ყველა ჩვენთვის.

ქალბ. კრამერისა. საზოგადოთ ჩვენა

გეტანჯავს და სულს გვიხუთავს მამიშენის მტარვალობა.

მიქალინა. გთხოვ ერთხელ და სამუდამოთ... მე არც როდისმე მიგრძენია მამიჩემის მტარვალობა და არც ეს ვგრძნობ. მე ვალმერთებ იმას. — შენ ეს ძალიან კარგათ იცი! საზიზღარი ცილისწამება იქნება...

ქალბ. კრამერისა. ჰო! მიქალინა.. ჯერაც არ გითქვამს...

მიქალინა. ...თუ მითქვამს, რომ მამა სასტიკია და მავიწროებს მეთქი; სამაგიეროთ ქვეყანაზე აღამიანი არ არის, რომელსაც ისე უსაზღვროთ ვემაღლიერებოდე, როგორათაც მას.

ქალბ. კრამერისა. არც მე?

მიქალინა. სამწუხაროთ არა! როგორია და ან რა არის ჩემთვის მამა — ამას გარეშე აღამიანი უფრო ადვილათ გაიგებს, ვიდრე თქვენ — მე ვამბობ ამას, დედი, შენზე და არნოლდზე. ეს რალაც უბედურებაა, რომ ასეთი მახლობელი პირნი ერთმანეთზე ამრიგათ შორსა ვდგევართ. მამა თქვენ შორის უნდა დადებულიყო!

ქალბ. კრამერ. მითომ და არ ვიცი რამდენჯერ გიტირნია, როცა მამა...

მიქალინა. ჰო, ეგ მართალია. ხშირათ მითირნია. გაუმწავებებვარ ხანდისხან, მაგრამ ბოლოს და ბოლოს ყოველთვის მითქვამს ჩემი თავისთვის: მამამ მაწყენია, მაგრამ ბრალი ჩემი იყო მეთქი, და ასეთი შენანება დიდად ჭკუის სასწავლებელი ყოფილა ჩემთვის.

ქალბ. კრამერ. არ ვიცი კარგი რამ გასწავლა თუ არა, ეს კია, რომ ვერ გაგაბედნიერა. ესლა შენ რო გქონდეს საკუთარი, მყუდრო ჭერი, ქმარ-შვილი და.

მიქალინა. ყველა ეს მამაჩემს ხომ არ წაურთმევია ჩემთვის?

ქალბ. კრამერ. ესლა შენ მამიშენივით იტანჯები, მაგრამ მაგ ტანჯვისაგან სრულფერი გამოდის დარდისა და მწუხარების მეტი.

მიქალინა. ოჰ, დედი! როდესაც ამისთანა რამეები მესმის, სული მეხუთება! გული მიშფოთავს... შენ ვერ წარმოიდგენ რა საშინლად მეხურება გული (ხადვლანის მწუხარებით) არნოლდი რომ სწორეთ ეს არნოლდი არ იყოს — რა მადლიერი იქნებოდა მამაჩემისა!

ქალბ. კრამერისა. არნოლდი ხუთმეტი წლისა სრული იყო, რომ მამაშენმა კიდევაც სცემა!

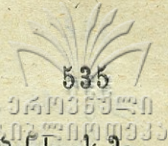
მიქალინა. მე მაგას უარს არა ვყოფ, რომ მამა ხანდისხან მეტი სასტიკია; მაგრამ როცა კი ვადუქარბებია, მაშინ არც გამიმართლებია და არც გამომილამაზებია იმისი საქციელი. დედი, ნურც ამას დაივიწყებ, რომ ყველა ის თვით არნოლდის საზიზღარი ქცევის შედეგი იყო. შენ სწორეთ მაშინდელს ამბავს იგონებ, როცა არნოლდს ხელი მიემზავსებინა და მამიჩემის მაგიერ ხელი მოეწერა.

ქალბ. კრამერისა. სასოწარკვეთილებამ მიიყვანა იქამდის... ის მამის შიშმა ჩაადენინა.

მიქალინა. არა დედი! ეგ ვერაფერი საბუთია!

ქალბ. კრამერისა. ბიჭი საშინლად ჩამომხმარია, სუსტი და ბუნებით ავადმყოფი.

მიქალინა. ეგ, რასაკვირველია, მართალია, დედი, მაგრამ, მეტი გზა არ არის, მაგ გარემოებას უნდა შეურიგდეს, აიტანოს. მოთმენა, ატანა, ბედის დამოჩილება ხვედრია აღამიანისა. დედი, თავის შეკავება, თავის დაჭერა და უზენაენისაკენ გზის გაკაფვა, უმაღლესი მიზნისკენ მისწრაფება თვითთული ჩვენთავანის მოვალეობა... აი ამ მხრივ მამა საუკეთესო

ქართული
ლიტერატურა

მაგალითი არნოლდისათვის. მართლა, დედი, აპა 20 მარკა ამ თვეში მეტის შემოწვევა არ შემოძლიან. სახატავი წამლების ფასი გადავიხადე — 23 მარკა შემდგარიყო. ზამთრის შლიაპა ეხლა რო არ მეყიდნა — აღარ შეიძლებოდა; ორ მოწაფესაც დავაცალე გადასახალი...

ქალ. კრამერ. იტანჯები, მაგოდენს ჩახჩინებ ი ქალბატონებს, და ისინი კი მაგ მცირე სასყიდელსაც აღარ გაძლევენ.

მიქალინ. სრულებითაც არა, დედი, მაძლევენ კი, მაგრამ ერთი მათგანი საშინელი ღარიბია, საცოდავი, კუზინა არსება, ყოვლად უმწყო... უბედური შეფუფერი ლუკმის იკლებს, ოლონდ კი მე გადამიხადოს ხოლმე სწავლის ფული. (ზაზას ხმა ისმის შემოსვლას კარებიდან) ზარია! ნეტა ვინ იქნება!?

ქალბ. კრამერ. არ ვიცი, ღამას ვაქრობ.

ბერტა გამოიფლის ოთახში და კარების გასაღებს შიდას).

მიქალინა. ბერტა, ჯერ გვარი ჰკითხე.

ქალბ. კრამერ. პატარა ბატონს ისევა სძინავს?

ბერტა. არც კი დაწოლილა. (გადას).

მიქალინა. დედი, ვინ უნდა იყოს?

ბერტა. (ბრუნდება). მხატვარი ლახმანი გახლავთ ცოლით, წინეთ აქ, აკადემიაში ბ. პროფესორთან რო მეცადინებოდა.

მიქალინა. თქვენ ხომ იცით რო მამას არ ესამოვნება პროფესორს რო ეძახიან. იმას უნდა, რომ ყველანი ისე უბრალოდ ბატ. კრამერს ეძახდნენ. (გამოდას ტაქსიში).

ქალ. კრამერისა. მოიცადეთ, ცოტა ხანს უნდა მივალავ მოვალავო აქაურობა. აბა, ჩქარა ბერტა, მე იქნება მერე გამოვიდე. (კრამერისა და ბერტა გადას, თან გააქვთ ზოგიერთა ჭურჭელი).

(ტაქსიდან ისმის სტუდენტ-მასწავლებლის მოსაღებია. შეძლებ შეშინებ მხატვარი ერნსტ ჯანსანი, იმისი ცოლი ალვინა და ბოლას მიქალინა. ჯანსანი ცილინდრითაა, ხელში ზაღტო და ჯოხი უჭირავს; ჯანსანის ცოლს ხუჩავს ბუმბულებით მართული შავი შლიაპა. კისერზე ჩამოკიდებული აქვს ბუმბულების ბაზ. ორივეს გახუხუხებული ტანისამოსი აცვიათ).

მიქალინა. საიდან? როგორა ხარ?

ლახმანი. (მიქალინას ცოლს აცნობებს) ეს ალვინაა... ეს კიდევ მიქალინა კრამერი.

ლახმანისა. (საშინლად განცვიფრებული) სწორეთ არ მჯერა! ნუ თუ ეს თქვენა ხართ?

მიქალინა. ნუ თუ მართლა მაგრე გაგაკვირვებ?

ლახმანისა. ჰო, ცოტათი. სწორე გითხრათ, მე სულ სხვანაირათ მყვანდით წარმოდგენილი.

მიქალინა. უფრო ხანში შესულად და დაღმეჭილი პირისახით?

ლახმანისა. (სწრაფათ) არა, სწორე მოგახსენოთ. პირიქით!

(მიქალინას და ჯანსანს მხიარულად იცინიან).

ლახმანი. (ცოლს) დაწყებით კარგა დაიწყე და ვნახოთ შემდეგში რა იქნება.

ლახმანისა. რა იყო? ნუ თუ ისეთი რამე მოვახდინე?

ლახმანი. მიქალინა, როგორაა მამაშენი?

მიქალინა. კარგათ. თითქმის ისე, როგორც ყოველთვის. არა მგონია, რომ დიდი რამ ცვლილება შეატყო. დაბძანდი, გეთაყვა. (მიუბრუნდება ალვინას) დაბრძანდით, ბატონო! უკაცრავათ კი, — აქაურობა ჯერ მიულაგებელია (ყველანი სტოლს შემოუსხდებიან) ეწვევი ისევ (ზაზანის გახუჩვად) თუ გადაეჩვიე? მე კი აქაურობა ბოლით ავამსე; ვიცი ეს, ქალს არ შემევენის, მაგრამ სამწუხაროთ... ძალიან გვიან მივხვდი. (მიუბრუნდება ალვინას) თქვენ

უთუოდ არ ეწევით, არა? მერე ბოლი არ გაწლებთ?

ლახმანისა. (არაობის ნიშნად თავს აქნევს) ერნსტიც სახლში მთელი დღე პაპ-როზსა სუტავს.

ლახმანი. (მაქაღინას სათუთუნედან იღებს ზანირაზს) გმადლობ! (ცაფს) შენ ხომ ამისი არა გაგეგება რა?

ლახმანისა. მერე მანდ რა არის გასაგები?

ლახმანი. ბევრი რამ ჩემო საყვარელო ალვინა!

ლახმანისა. მაინც რა?

მიქალინა. პაპიროზის წვეის დროს აღამიანს ლაპარაკი უადვილდება.

ლახმანისა. მაშ კარგა ვშვრები ქალბატონო მიქალინა, რო არ ვეწვევი. მაგის აზრით მე უამისოთაც ძალიან ბევრსა ვყბედობ და...

ლახმანი. საქმე ისაა — რას ილაპარაკებ...

ლახმანისა. საყვარელო, ერნსტ, ხანდახან შენც კი იცი სისულელის როშვა.

ლახმანი. (სიტყვას ბანზე აგდებს) ჰო, რა მინდოდა შეთქვა? მაშ მამაშენი კარგათ არი? ეს ძალიან სასიამოვნოა.

მიქალინა. ჰო, ისე რაღა. არის როგორც ყოველთვის... შენ უთუოთ დედის სანახავათ მოხვიდოდდი.

ლახმანისა. (აგდებუჯათ) მაგას უფრო უნდოდა აქაურობის დათვალეირება, იმ აზრით, — შეიძლება რამე საქმის დაწყება თუ არაო? საქმე ისაა, რო ეგ ბერლინში ვერაფერს არიგებს! ბატ. მიქალინა, ნუ თუ აქაც ისეთივე ამბებია?

მიქალინა. მაინც?... ვერ გავიგე რაზე ამბობთ?

ლახმანისა. თქვენ აქ, მგონია, სკოლა გახსენით... განა კარგ შემოსავალს არ გაძლევსთ?

ლახმანი. ოჰ... ღვთის გულისათვის, ერთი მითხარი როდის გაათავებ?

მიქალინა. ჩემი სამხატვრო სკოლა? ცოტაოდენს, რასაკვირველია, იძლევა; მაგრამ მაგდენს არაფერს. მაგრამ შეიძლება კაცი დაკმაყოფილდეს. (ლახმანს) ხომ არა აპირებ შემეცილოთ?

ლახმანისა. რას ამბობთ? ღმერთმა დაითაროს! ევ როგორ იფიქრეთ. ჩემ ქმარს გაგიჟებით მოსწონხართ, — ამისი თავდებობა მე შემიძლიან. ჩემი ქმარი თავის დღეში მაგას არ იკისრებს. მაგრამ აღამიანი რამე საქმეს უნდა ადგეს თუ არა? ეს ჯამა-სმა ხომ გვინდა, არა? ჩემი ქმარი...

ლახმანი. ჩემი ქმარი და ჩემი ქმარი!.. მე სრულებითაც შენი ქმარი არა ვარ!.. ეგ სიტყვები მე ყოველთვის მაღიზიანებს და მაჯავრებს...

ლახმანისა. აბა, ემაგის მსგავსი თქვენ გაგიგონიათ რამე?

ლახმანი. ალვინა, მე ერნსტი მქვიან! გთხოვ დაიხსომო ეს ერთხელ და სამუდამოთ. შენ შეგიძლიან სიტყვა — ჩემი აქანდაზი, ჩემი ყავის ტომარა, ჩემი ჩასადგამი კბილი, მაგრამ რაც შემიხება მე... მონობა, შენც კარგათ იცი, კარგა ხანია მოსპობილია.

ლახმანისა. მაგრამ, მეგობარო...

ლახმანი. ეს საძალღე სახელიც მეჯავრება.

ლახმანისა. ერთი შეხედეთ, გეთაყვა! ესეც შენი ქმარი! (მიუბრუნდება მაქაღინას) თქვენი ჭირიმეთ, გენაცვალეთ, ნუ გათხოვდებით, ნურაფრის გულისათვის. გაუთხოვრათ დარჩენილი ქალები ვაცილებით უკეთეს პირობებში არიან! (მაქაღინას გუჯინათ იცინის).

ლახმანი. ალვინა, აბა ახლა კი კმარა! მოიხვიე შენი ბოა, წადი სადმე და მელოდე. გაიგე? თორემ ყველა ეს აუტანე-

ლია. აიღე შენი საყვარელი ბოა—ხელოვნების და გემოვნების ეს საუცხოვო ნიმუში და წადი, შეიარე დედა შენთან, ან ე მანდ პირდაპირ ყავახანაში დაჯექ. — იქნება მერე მეც გამოვიარო შენს წამოსაყვანათ.

ლახმანისა. გაგონილა! აი ეხლა ხომ ხედავთ ქმრიანობა რა ყოფილა... კრინტს ვერ დასძრავ, — მაშინათვე... ოხ, ღმერთო ჩემო!

ლახმანი. მეტიცაა შენთვის კრინტის დაძვრა! სულ ერთია, შენ სისულელის მეტს მაინც ვერაფერს იტყვი.

ლახმანისა. აბა, შენ ჰკვიანურ ლაპარაკთან რაში მოგეწონება!

ლახმანი. კმარა, რაც სათქმელი დაგრჩა ის კიდევ შენთვის მიჩუქებია! შეგიძლიან აღარა სთქვა და შეინახო.

მიქალინა. (აფფინას) გეთაყვა ნუ წაბრძანდებით, დარჩით აქ...

ლახმანისა. აბა რას ამბობთ, ღმერთმა დაგიფაროს!.. ტყუილა გებრალდებით! ნუ გეშინიანთ, ეგ ისევ მალე მოიბრუნეს ჩემთან... მშვიდობით!.. აქ, თქვენ პირდაპირ, საკანდიტროა, ასე რომ ჩემ წამოსაყვანათ იქ შემოხვალ, — გესმის მეგობარო! (გადის. მიქალინა აცოფებს).

ლახმანი. მხოლოდ, გეთაყვა, იმდღევანდელსავით ოცდაათი პიროვნე კი არ შესკამო.

მიქალინა. (ბრუნდება) გაუთხოვრათ დარჩენილი ქალები უკეთა ცხოვრობენო... მართლა რო მეტის მეტი გულახდილი, ყოფილა!..

ლახმანი. მაგას რაც პირზე მოადგება იმას წამოროშავს ხოლმე.

მიქალინა. (ჯდება) შენც კი უდიერათ ექცევი; მაგრე ყველა არ დაგებრიყვინება.

ლახმანი. მიქალინა, სწორეთ სულს მიხუთავს! ძალიან უნდოდა შენი გაცნო-

ბა, თორემ არ წამოვიყვანდი. აბა ეხლა მითხარ. — შენ როგორღა სცხოვრობ?

მიქალინა. გმადლობ, კარგათ! შენ?

ლახმანი. მეც — ვარ რაღა.

მიქალინა. ოჰო!. შენ ჭალარა გაგრე-ვია კიდევ... საფეთქლებთან თმები გაფეთთრებია.

ლახმანი. სისულელე გამოდის თავიდან. (აფფინე იცინიან).

მიქალინა. აქ აპირებ დასახლებას?

ლახმანი. აზრათაც არ მომსვლია! ემაგრე იცის, გამოიგონებს რასმე უცნაურს და მერე ფიცით იჭაჭება, ვითომ მეთქვას იგი. (სიჩუქა). შენი ძმა როგორაა?

მიქალინა. გმადლობ, კარგათ.

ლახმანი. ხო გულმოდგინებითა ხატავს?

მიქალინა. სრულებითაც არა.

ლახმანი. მაშ რას აკეთებს?

მიქალინა. დახეტილობს, რასაკვირველია, ქარაფშუტობს... მაშ რა უნდა გააკეთოს!

ლახმანი. რატო მიუნხენში არ დარჩა? იქ პატარ-პატარას მაინც არის მუშაობდა.

მიქალინა. განა არნოლდისაგან შენ გამოელოდები კიდევ რასმეს?

ლახმანი. რატომაც? სწორე ვითხრა, შენი ლაპარაკი კარგათ არ მესმის: მე არნოლდის დიდი იმედი მაქვს.

მიქალინა. ნიჭი თუნდა კიდევცა ჰქონდეს... ის ღირსი არ არის ამ ნიჭისა... მაგრამ უკეთესია სხვა რამეზე ვილაპარაკოთ... მამა ხშირათ გკითხულობდა და უეჭველია ძალიან გაუხარდება ეხლა შენი ნახვა. ჩემ შესახებ რო არა ვთქვა რა — მამაჩემის მაგივრათაც მეტათ მიხარიან, რო კიდევ დაბრუნდით ჩვენთან — ცოტა გაერთობა და გულს გააყოლებს...
ლახმანი. ჩემთვის უფრო საჭიროა და იცი, შენი ნახვის გარდა განსაკუთრებით კიდევ მომინდა მამიშენის ნახვა, მასთან

ცოტახანს ყოფნა. ეს გარემოება რომ არ ყოფილიყო, შეიძლება რო ჯერ ხნობით სრულებითაც არ მოვსულიყავ. რასაკვირველია, იმისი სურათის ნახვაც მინდოდა.

მიქალინა. ეგ ვისგან გაიგე?

ლახმანი. ამბობენ სურათი უკვე შეიძინა გალერიამ, მართალია?

მიქალინა. ღირეკტორი მიუბრინგი იყო ჩვენსა, მაგრამ არ ვიცი იყიდა თუ არა. მეკი არა მგონია რომ ეყიდნოს! მამა საშინელი თავ-მოყვარეა და ვიდრე სულ არ დაასრულებს არ გაყიდის.

ლახმანი. შენ, უეჭველია, ნანახი გექნება?

მიქალინა. ორი წლის წინათ ვნახე, რიგიანად აღარცკი მახსოვს. კარგა ხანია რაც იმ სურათსა ხატავს (სიჩუმი).

ლახმანი. როგორ გგონია, მე არ მიჩვენებს? არ ვიცი რათ, მაგრამ წინათ გრძნობა მეუბნება, რომ რაღაც არა ჩვეულებრივი უნდა იყოს. მე მჭამს, რომ უეჭველათ ასე იქნება და არც შემძლიან სხვა ნაიდარ ვიფიქრო. აქედან გასვლის შემდეგ ბევრი ვინმე გავიცან, ბევრს დავუახლოვდი, მაგრამ არც ერთ მათგანს არ აღუძრავს ჩემს გულში სურვილი მათ სულში, წმინდათა წმინდაში ჩახედვისა. საზოგადოთ, იცი, თუ რომ აქამომდის სრულიათ არ ჩავეფალი ცხოვრების ქაობში და ჯერ კიდევ მაგრა ვდგევარ,—უნდა გითხრა, უმთავრესათ მამიშენის წყალობითაა! იმას, რასაც მამაშენი იტყვის და როგორც ის იტყვის,—არასოდეს არ დაავიწყდება ადამიანს! ასეთი მასწავლებელი სხვა არ არი. მე დარწმუნებული ვარ, ვიზედაც კი ის გავლენას იქონიებს, არასოდეს სულით არ დაეცემა, არ გათახსირდება...

მიქალინა. ოღონდაც!..

ლახმანი. იმას შეუძლიან ყოველ ადა-

მიანს ღრმად ჩახედოს სულსა და გულში. სხვასთანაც შეიძლება კაცმა ცოტა რამე ისწავლოს,—არა ჩვეულებრივი კაცი ბევრი შემხვედრია; მაგრამ, როდესაც კი წარმომიდგენია მამაშენი, ყველა ისინი გარეცილან, დაჰკარგვიათ ფერიცა და ძალაც. ჩვენ ყველანი, თავისი მოწაფეები, ძალზე მოგვექნა, საფუძვლიანათ გამოგებერტყა და რაც რამ იყო ჩვენში ფარული, გარეთ გამოიტანა, გამოამხვევა; ამოფხვრა ყოველივე მეშხანური. ცხოვრებაში ეგ წაუშლელ კვალს დასტოვებს! მაგალითად, ვინც შეიგნო მამიშენის ღრმა, სერიოზული და მტკიცე შეხედულება, როგორც საზოგადოთ ხელოვნობაზე მხოლოდ იმას შეუძლიან ფუქათ ჩასთვალოს ცხოვრების დანარჩენი მხარეები.

მიქალინა. აი ხედავ, ეს დიდებული, სერიოზული მამიჩემის სული... როგორც შენ ამბობ... გამჯდარი გაქვს ძვალსა და რბილში; ჩემთვისაც ის სული ერთ საუკეთესო საუნჯეთ გადაიქცა. ყოვლად უგვანო სულიერებზედაც მამა გავლენას ახდენს, მაგრამ არნოლდზე კი ვერა, მხოლოდ არნოლდის გული აღმოჩნდა ცხრა-კლიტულით დაქედილი (დგუბა). ეხლა კი უნდა წავიდე და მოწაფეებს ნახატები გავუსინჯო. მგონია გუნებაში გეცინება და ამბობ: თვითონ რომ რიგიანათ არაფრის დახატვა არ შეუძლიან სხვას რა უნდა ასწავლოსო

ლახმანი. არა! შენ მაინც მამიშენის შვილი ხარ! მე კი მაგ საქმეს ხელს ვერ მოვკიდებდი. მგონია ვერაფერი სასიამოვნო უნდა იყოს მაგ მხატვარ ქალბატონებთან მეცადინეობა.

მიქალინა. რათა? აქაც შეიძლება კაცმა რამე გააკეთოს. ძალიან სინიდიისიერათ მეცადინეობენ. მარტო ეს გარემოება გულს უკეთებს ადამიანს. მეტი რა მინდა?

ძნელი სათქმელია, ბოლოს მაინც მივალ-
წევ რასმეს თუ ვერა, მაგრამ თვით ეს
მისწრაფება და შრომა--თავის თავათ დი-
დი განძია. გარდა ამისა, ამისთანა შემ-
თხვევებში მამასა ვგვევარ: დიდ სიამოვნე-
ბას ვგრძნობ, როცა ხალხზე რამე გავ-
ლენას ვახდენ! ამასაც ვიტყვი, რომ მო-
წაფეებთან ადამიანი თვითონაც ახალგაზ-
დავდება და ბოლოს უამისოთ გაძლება
კი აღარ შეუძლიან (კარებს გაადებს, უკანა
ოთახისაკენ მიბრუნდება და ეძახის) დედი,
მშვიდობით, ჩვენ მივდივართ?.. (ისმის არ-
ნოლდის ხმა, დას ლაპარაკს აჯავრებს) დედი,
მშვიდობით, ჩვენ მივდივართ!..

ლახმანი. ის ვინ არი?

მიქალინა. არნოლდია, ეგ მუდამ მაგ-
რეა. ვერაფერი სასიამოვნო ამბავია; წა-
ვიდეთ!..

ლახმანი და მიქალინა გადიან. არნოლდი
შეშინდის. უფამაზაა. შავი, ანთებუღი თვა-
ლები აქვს. შავი თმა და ამფერავე თხელი
წვერი. ცოტა მოგრებილია და წველშიც მოხ-
რილი, შავ-ყვითელია. ტანზე მხედავდ სერ-
თუკი და შავვარი აცვია. ფეხებზე წამოცმუ-
ლი აქვს ჩუსტები, ფლასუნით მიდის საკვისა-
კენ. იხსნის სათვალეებს, იჭყანება და თან ზი-
რის სახეზე მუწუკებს იმინჯავს. დაგრდომი-
ლი და ფეთხუმი ადამიანის შთაბეჭდილებას
ახდენს.)

მიქალინა (ბრუნდება ცოტათ შემკრთალი)
ოჰ, არნოლდი! ქოლგა დამავიწყდა. მარ-
თლა, იცი, ლახმანი აქ არის!

არნოლდი. (ხელის ჩაქნევით. ასე გონია
ამ ხელის ჩაქნევით იმისი ჩაჩუქება უნდაო)
თავში ქვა შენმა ლახმანმაც ირტყას.

მიქალინა. ლახმანმა რა დაგიშავა?

არნოლდი. ერთხელ თავისი წიგნები
მაჩვენა.

მიქალინა. (მხრებს იხეჩავს. მშვიდათ) არ

დაგავიწყდეს, რომ თერთმეტ საათზე მამას-
თან უნდა წახვიდე.

(არნოლდი ორივე ხელებით ყურებს აცქვს).
ერთი მითხარ, არნოლდი, ნუ თუ კარ-
გი გგონია მაგეთი ქცევა?

არნოლდი. ჰო! შენ გახსენ ეგ ქისა და
ერთი მარკა მასესხე.

მიქალინა. შეიძლება. რატომაც არ
გასესხებ, მაგრამ ის კი უნდა გისაყვედუ-
რო, რომ მე...

არნოლდი. კარგი, კარგი... წადი...
ვიცი რა წუწურაქიცა ხარ!..

(მიქალინას უნდა რაღაც უპასუხოს, მაგრამ
მხრების აწევით გადის).

(არნოლდი ფლასო-ფუფუსით მიდის სტოლ-
თან, შესარსა ჰგვინეტს. ოთახში მომავალ დე-
დას გაუფლის გვერდზე და ოდნავ დაეჯახება.
შემდეგ ისევ საკკესთან მიდის).

ქალ. კრამერისა. (ხელებს გუფსაფარზე
იწმინდავს და გმინვა-თხვრით სკამზე ჯდება)
ო... ღმერთო, ღმერთო!..

არნოლდი. (მოტრიალდება, სათვალეებს
ცხვირის წვერთან გადიტანს, მხრებს მადლა
აიწვევს და სასაცილო შესახედავი ხდება, რა-
მელიც სწორეთ შეუფერება შემდეგ მის სიტ-
უგებს). დედი, მარაბუს*) არა ვგვევარ?

ქალ. კრამერისა. ეხლა სრულებით მა-
გისი გული არა მაქვს. მე არ შემიძლიან
შენ სისულელეზე გავიცინო! წუხელ კარი
ვინ გაგიღო?

არნოლდი. (მიდის დედასთან მარაბუსე-
ბული სასაცილო სიღინჯით) მამამ.

ქალ. კრამერისა. მესამე სართულიდან
თითონ ჩამოვიდა?

არნოლდი. (სათვალეების ზემოდას წინან-
დებულად სასაცილოდ გადაუკრებს დედას) ჰო!

ქალ. კრამერისა. არა, არნოლდი, ეს

*) ერთნაირი ფრინველია, რომელიც წეროს
წავაგავს.

სწორეთ საზიზღრობაა! მაგ სისულელეს ეხლა მაინც თავი დაანებე! ნუ თუ ვერა-სოდეს ვერ უნდა დადარბაისლდე? ჭკუით იყავი: აბა მიაბზე მამამ რა გითხრა?

არნოლდი. თქვენ ჩემი ყველაფერი გე-ზიზღებათ! თქვენ კიდევ მე მეზიზღებით და, ხანდისხან, ძალიანაც მეზიზღებით!

ქ. კრამერისა. კარებს რო გიღებდა, მამაშენი ძალიან გაჯავრებული იყო?

(ფიქრებში გათუფი აწნაფი ზასუსს არ აძლევს).

მაინც რა გითხრა?

არნოლდი. არაფერი.

ქ. კრამერისა. (აწნაფდს მიუასწაფაფაფა) შვილო! თუ ჩემი სიყვარული გაქვს, ხასიათები გაისწორე... ახალი, რიგიანი ცხოვრება დაიწყე...

არნოლდი. ეხლა როგორღა ვცხოვრობ?

ქ. კრამერისა. უწესრიგოთა სცხოვრობ, უსაქმოთ!.. ღამ-ღამობით სადღაც დაწრწი და შინ აღარა ბრუნდები... ო! ღმერთო, ღმერთო! საშინლად სცხოვრობ, არნოლდ, საშინლად!..

არნოლდი. დედი, აგრე ნუ ასტყდები ხოლმე! ნეტავი რამე გაგეგებოდეს მაინც!

ქ. კრამერისა. ბარაქაიღა, კარგი სიტყვა-პასუხით ელაპარაკები დედას!

არნოლდი. მაშ თავი დამანებე! მომასვენე გეთაყვა... მთელი დღე რასა მყეფავ! ადამიანს ჭკუიდან შეშლიან!

ქალბ. კრამერისა. მერე შენ ამას ყეფას ეძახი? არნოლდ, შენთვის სიკეთის მეტი რა უნდა მალაპარაკებდეს? განა დედის ვალი არ არის, რომ შეიღს დაეხმაროს? არნოლდ, შეილო არნოლდ, ცოდვას ნუ იკიდებ!

არნოლდი. ჩემთვის ეგ სულ მეტია! მერე მაგ თქვენი გამუდმებული ოხვრა-გმინვით რასა მმატებთ? გარდა ამისა, ეხლა ძალზე თავი მტკივა, მისქდება. ცოტა

ფული მომეცი და მერე მე თვითონ მოუვლი ჩემ საქმეს...

ქალ. კრამერისა. რო სამუდამოთ თავი დაილუპო! (სიჩუმე).

არნოლდი. (სტაფიდან ბუჯკს იღებს). ბულკი ისეთი მაგარია, როგორც ქვა.

ქალ. კრამერისა. აღრე აღექ და მაშინ ხმელი აღარ იქნება.

არნოლდი. (ამთქნარებს) უამისოთაც ძალზე ჭიანჭურდება ეს ფუქსაოტი და საზიზღარი დღე!

ქალბ. კრამერისა. ვინც კი შენი ცხოვრება იცის, ეგ სიტყვები არ გაუკვირდება. ღამე რო კარგათ გამოიძინო ხოლმე, მაშინ დღისითაც უფრო მხიარულათ იქნები... გამიგონე, არნოლდ, მე დღეს არ მოგასვენებ, რაც გინდა უზრდელათ მომექცე! მეტის მოთმენა და ატანა აღარ შემიძლიან (აწნაფი სტაფთანა ჭაფა. დედა უყვას უსხამს). დაიღრიჯე რამდენიც გენებოს. შენი საიდუმლოება მაინც უნდა გავიგო! შენ რალაცა გაქვს გულში... მე ძალიან კარგათ გიცნობ. კარგა ხანია რალაცა გტანჯავს. იქნება გგონია, რომ შენი ოხვრა არ გამიგონია? ოხვრის მეტს აღარაფერს აკეთებ და შენ თვითონ ამას ვერც კი ასტყობ.

არნოლდი. აბა, რასაკვირველია, ჩემი ზვერვა და თვალთვალობა თქვენ კარგათ იციოთ. დასწყევლა ღმერთმა! რამდენჯერ ცხვირი დავაცემინე, რამდენჯერ გავაფურთხე, ამოვიოხრე და კიდევ სხვა რამე ვქენი, ყველაფერი იციან... თქვენგან ხსნა არ არის, თუნდა ცხრა მთას იქით გადავიკარგო.

ქ. კრამერისა. შენ რაც გინდა თქვი— ჩემთვის სულ ერთია. მე ვიცი, რომ გულზე ლოდივით მძიმე რალაცა გაწევს. ამისი ბრალია, რომ მოუსვენრათა ხარ. მოუსვენრობა წინათაც გეტყობოდა, მაგრამ ასე

კი არა, როგორც ეხლა. ეს ნამდვილათ ვიცი.

არნოლდი. (სტაფზე მუშტის სცემს) გესმის?! დედი, თავი დამანებე, ერთი მომასვენე! თორემ წავალ და თქვენ სახლში თავს აღარ შემოვყოფ. რა თქვენი საქმეა მე რას ვაკეთებ. მე ბაღლი აღარ ვარ და, თუ რისამე თქმა არ მინდა, არც ვიტყვი. მეყო თქვენგან ყოველგვარი შევიწროება. კარგა ხანს მტანჯეთ, თავი მომაბეზრეთ!.. დახმარებისათვის დიდათა გმადლობ! წინათაც მიტყვამს და ეხლაც გეუბნები, რომ ჩემი დახმარება და შეველა თქვენ არ შეგიძლიანთ... ბევრი, ბევრი თქვენ მოახერხოთ ერთი ღონიერი „გვიშველეთ!“ დაიძახოთ.

ქ. კრამერისა. (სასწრაფვეთაქების გამო სტირის) არნოლდ, ცუდი ხომ არაფერი მოგიხდენია? მოწყალე ღმერთო! არნოლდ, ღვთის გულისათვის, თქვი რა მოახდინე?

არნოლდი. ბებერი ურია მოვკალი, დედი!

ქ. კრამერისა. ნუ ხუმრობ. მასხარათ ნუ მიგდებ! მითხარი თუ რამე ჩაიდინე. მე ხომ ვიცი, რომ ავი გულის ადამიანი არა ხარ, მაგრამ ხანდისხან სიძულვილის ჟინი მოგივლის ხოლმე და მაშინ შენ თვითონ არ იცი რას ჩაიხარ. ამ აპილპილებისა და აზვირთების დროს ყოველგვარი უბედურების მოხდენა შეგიძლიან.

არნოლდი. დამშვიდდი! მე არც ბებერი ურია მომიკლავს და არც ყალბი გირაენოების ფურცლები გამიყიდნია, თუმცა ფული ძალიან მიჭირს.

ქალ. კრამერისა. მე ისევ ჩემ აზრზე ვდგევარ: რაღაცას გვიმალავ, პირდაპირ თვალეში ვერ შემოგიხედნია. შენ წინადაც გეტყობოდა ველური დაკრთომა, შიში და მორცხობა, მაგრამ ეხლა, არნოლდ, — ნუ თუ შენ თვითონ ვერ მ-

ჩნევ — ეხლა სწორეთ დალივით დაგესვა... სმაც დაიწყე! წინად ლუდის დანახვაც გეზარებოდა... არნოლდ, შენ დარდის დასაყუჩებლათა ლოთობ!

არნოლდი. (ფანჯარასთანა დგა და მინაზე უკრავს, რაგონს დაჯახანდზე) დალი! კიდევ რა? თქვით ყველაფერი რაც იცი. ჰო, მართალია მაზის დალი... სრულ ჭეშმარიტებას ამბობთ, მაგრამ, ვგონებ მაგ დალის დასმა ჩემი ბრალი არ არის.

ქალ. კრამერისა. შენ ერთავად ყველას უმწვითინებ, სჩხვლევტ და ტყვიასავით ახვედრებ ადამიანს გულში სიტყვას! ჩვენ რაც კი შეგვეძლო არაფერი დაგვიზოგავს... შენ თუ მაინც ასეთი გამოხვედი... ჩვენ მაინც უნდა ავიტანოთ, როგორათაც ღვთისაგან მოვლენილი განსაცდელი

არნოლდი. მაშ აიტანეთ, გეთაყვა (სიჩუმე).

ქალ. კრამერისა. გამიგონე, არნოლდ, ნუ ანჩხლობ. ერთხელ მაინც მითხარი რა დაგეძარათ? შენ გამო დღე და ღამე სულ შიშში ვარ. შენ არ იცი ამ ღამეთ მამაშენი როგორ მოუსვენრათ არი — ძილი არ ეკიდება. კარგა ხანია აღარც მე მომდის ძილი... ავებსენ, ჩემო ბიჭიკო, ეს მაჯლაჯუნა, რომელიც სულს გვიხუთავს! იქნება ამისათვის შენი გულ-ახლილი ერთი სიტყვა სრულიადაც საკმარისი იყოს. ბუნებამ გიმუხთლა, ეს ხომ ვიცი...

არნოლდი. ოხ, დედი, თავი დამანებე, თორემ ამის შემდეგ აქ აღარ ამოვალ და სახელოსნოში დავიძინებ. ე. ი. მინდოდა მეთქვა, ჩემ ნამჯაზე და ცოცხლათ ვაფთხნდები. „არის რაღაცა!“ მერე რა? მე ხომ უარს არა ვყობ. მაშ ამიტომ ეხლ-ეა განვაში დავკრა!? ეს უფრო უარესი იქნება.

ქ. კრამერისა. არნოლდ, შენ... ეგ

ხომ ისევ ის გამოვიდა. რამდენიმე კვირის წინეთ შენ როგორღაც გამოსტყდი! შემდეგ სკდლილობდი საქმე ჩაგეფუჩეჩებინა. ეგ ხომ სულ იმ ქალიშვილის ბრალია... არა არნოლდ? თქვი სწორეთ?!

არნოლდი. დედი, შენ სულ ჭკვიდან შეიშალე!

ქ. კრამერისა. შვილო, მაგ დარდს მაინც ნულა გადაგვიკიდებ. ნუ გაებმები სიყვარულის ინტრიგებში (ბადკში). უზნეო ქალს გადაეკიდები და იმის გამო ყოველგვარ სიბინძურეში მოგიხდება ჩაყურჭუმალაგება. მე ხომ ვიცი რა ადვილია კაცის შეცდენა... აქ ყველა ნაბიჯის გადადგმაზე ადამიანს ორმო აქვს გათხრილი და თან ხაფანგიც უგია. განა არ მესმის ღამ-ღამე მთვრალი ბრბო რო გამოივლის ხოლმე ღრიანცელით?! ჩვენი პოლიცია ყველა ამას გულ-გრილათ უყურებს! იცოდე დედაშენს თუ არ გაუგონებ, თავს დაიღუპავ. ყოველ დღე ახალ-ახალი ავკაცობა ხდება.

არნოლდი. ნეტავ ერთი გაბედოს კი ვინმემ და ხელი მახლოს (ხედს ჯაბუქში იდებს). ამისთანა შემთხვევისათვის თადარიგი გაწეული მაქვს.

ქალ. კრამერისა. ეგ რას ნიშნავს?

არნოლდი. იმას რო, მე ყველაფერზე მზათა ვარ. მადლობა ღმერთს, ახლა არის საშუალება.

ქალ. კრამერისა. ნუ თუ ყველა ის არ შეგძაგდა: როიალის ბრაზუნნი, წითელი ფარნები და მთლათ ის ბილწი შემაზრზენი ატმოსფერა! არნოლდ, მე ნამდვილათ რო ვიცოდე, რომ შენ იქ... მინდა ვთქვა, იმისთანა გარყენილების ბუდეში... იმისთანა ბინძურ ჯურღმულში ატარებ ღამეებს, ჩემი ხელით გავითხრიდი მიწას და შიგ ჩავვარდებოდი.

არნოლდი. დედი, ნეტა ეს დღე მალე

გავიდეს! სულ თავ-ბრუ მეხვევა და ყურები მიბუის. საშინელი თავის შეკავება მჭირია, რომ პირდაპირ ბუხრის მილიდან არ ავფრინდე. დედი, ერთ დიდ თოფრას ვიყიდი და ყველას მუდამ ზურგიით თან გატარებთ სადაც კი წავალ.

ქ. კრამერისა. კარგი! მე მხოლოდ ერთ რამეს გეტყვი: დღეს სალამოს ნურსად ნუ წახვალ!

არნოლდი. სალამოთი არა და ეხლავე კი წავალ, დედი!

ქ. კრამერისა. თერთმეტ საათზე მამაშენთან წადი და მერე ისევ სახლში დაბრუნდი.

არნოლდი. მამასთან წასვლა ფიქრადაც არ მომსვლია!

ქ. კრამერისა. მაშ სად მიხვალ?

არნოლდი. ეგ ჯერ არ ვიცი!

ქ. კრამერისა. მაშ სადილათ სახლში დაბრუნებას არ აპირებ?

არნოლდი. ყველანი რომ ერთათა გნახოთ სადილზე?.. არა! გარდა ამისა, დედი, სულ ერთია, მე მაინც არაფერს ვჭამ.

ქ. კრამერისა. მაშ არც სალამოთი იქნები სახლში?

არნოლდი ეგ იმაზე იქნება დამოკიდებული, თუ როგორ მომეპრიანება.

ქ. კრამერისა. მაშ კარგი, არნოლდ! დღეიდან ჩვენ დედაშვილნი აღარა ვართ! მაგრამ მე მაინც ასე თავს არ დაგანებებ, შენზე თვალს დავაჭერ და გზა-კვალს გაგივებ,—მე ვერ მოვისვენებ, ვიდრე ამას არ ვიზამ: შეგიძლიან ამაში სრული დარწმუნებული იყო. და თუ გავიგე, რომ ამ საქმეში ვინმე ქალია გარეული, ღმერთს გეფიცები, პოლიციას შევატყობინებ.

არნოლდი. არა, დედი, უმჯობესია რო მაგას კი თავი დაანებო.

ქ. კრამერისა. გარდა ამისა, მე ყველაფერს მამას ვეტყვი, და ის მოგიყვანს

ქუაზე. ნეტა ერთი ბეწო რამე შეგიტყოს. სულ გადირევა, ვინ იცის რას იზამს.

არნოლდი. მე მხოლოდ ამას გეტყვი: უკეთესია მაგგანზრახვას თავი დაანებო! ხო იცი, მამა რო ქადაგებას დამიწყებს ხოლმე—მე ყურებში თითებს ვიცობ. საზოგადოთ კი უნდა ვთქვა, რომ იმისი მჭერმეტყველობა ჩემზე არავითარ გავლენას არ ახდენს! ოხ, ღმერთო ჩემო!.. რა უცხონი გახდით ჩემთვის... მოიღეთ წყალობა და ერთი გამაგებინეთ, მაინც და მაინც, სადა ვარ?

ქ. კრამერისა. ჰოო?

არნოლდი. სადა ვარ, ერთი მითხარი, სად? მიქალინას, მამას, შენ... რა გინდათ ჩემგან? რა საქმე გაქვთ ჩემთან, ან მე თქვენთან რა მესაქმება?

ქ. კრამერისა. როგორ? რაო? **არნოლდი.** ჰო და, რა? ერთი რა გინდათ?

ქ. კრამერისა. რა საშინელ სიტყვებს ამბობ?

არნოლდი. ჰო, ჰო. საშინელია, აღმაშფოთარია: დეე, მაგრე იყოს, დედი, მაგრამ ეს მართალი სიტყვებია. ამ ხელათ სრული ჭეშმარიტებაა და არა სიცრუე... მე უკვე გითხარი, რომ თქვენ ჩემი შეველა არ შეგიძლიანთ... და თუ თავს არ დამანებებთ, დედავ... შეიძლება ისეთი რამე მოვახდინო, რომ სუყველას პირი ღია დაგრჩეთ... მაშინ იქნება ჩემ სულსაც ელირსოს სანეტარო განსვენება.

ი. გომელაური.

(შემდეგი იქნება)

კუ და კურდღელი

I

მოსწყინდა ფრინველთ მეფესა
კაკების ჰერა მთაშია,—
შურთხების, როკოებისა,
—ღღეთ ღღევა იმათ სრვაშია,
მოუნდა საქეიფოდა
გასეირნება ბარშია:
ცხოველთ ბუნების ნავარდი,
სიამე, სხვა-და-სხვაშია.
(ან რო ვსთქვათ: ერთფეროვნება
გამოსადეგი რაშია?)
რა ცხენი დასჭირდებოდა
და ან ჩაჯდომა ნავშია!
არც ყაჩაღები აშინებს
ჩასაფრებული გზაშია;
დაიხულუზნა არწივმა,

ჰეჰა გაისმა ცაშია.
და, მინამ მოიხედავდი,
დანავარდობდა ბარშია...

II

მინდვრის ფრინველნი, ნადირნი,
რანიც-კი იყვნენ კარშია,
შეძვრნენ ზოგები სოროში,
სხვამ ციხე ჰპოვა ბარდშია:
სტუმრობა ონავარისა
არ მოუვიდათ ჰკვაშია.
არწივის ნახვა ყველასა
ჟრჟოლასა ჰგვრიდა ტანშია.
არწივი დასტრიალებდა
მინდორს, ვით თავის სახლ-კარსა,
იქ ელის ყოველ სიამეს,
განცხრომას, სადილ-სამხარსა.

არწივის დასწვრივ ჯაგშია
შიშით კურდღელი დნებოდა.
ვლოდა ყოველ წუთშია
არწივი დაეცემოდა.
თუ შეჭნიშნავდა, იცოდა,
ველარსად გაექცეოდა.
დააობლებდა ცოლ-შვილსა,
სახლ-კარი დაექცეოდა.
ამიტომ, როგორაც ტყლაპი,
ის მიწის გულ-მკერდს ეკვროდა.
კუ უტყერს შორი ახლოდან
ამ ჟამად კურდღლის თრთოლსა;
ფიქრობს მოაპყროს მან ხელი,
მკვდარივით კურდღლის წოლასა.
დრო ეხლა მაქვსო, იფიქრა:
რომ არ მიყადრებს თავსაო,
ამირბ ჩამირბენს დიდ-გულად
და არც-კი გამცემს ხმასაო.
ჩემი სირბლი და კურდღლის
თუმცა საიდან-სადაო.
მითც კურდღელს, კარგა იცოდეს,
არ გაუხდები ყმადაო.
ამიტომ ზურგზე შეახტა

და „აჩუ-აჩუს“ უძახდა;
„ჩემი ცხენი ხარ, კურდღელი“;
დებებს გვერდებში ურტყამდა.
კურდღელი არ ინძროდა,
შიშისგან ძლივა ჰსუნთქავდა.
„გამკვირებია, სიმძიმე
„ნუ თუ არა აქვს კუსაო?
„ნუ თუ არა ჰგრძნობ, კურდღელიო,
„რომ კუ გაზივარ ზურგსაო?!
„გაიქე შენებურადა!..
„რატომ არ მიგდებ ყურსაო?!“
—შენ არა, ზურგზე ის მაზის,
კლანჭ-ნისკარტ ბასრი ვინცაო.
„შეხედე შალა!“ კურდღელმა
არწივზე მიუთითაო.
შენს ზურგზე ჯდომას მივიღებ
როგორც თავვისას ციცაო.
შენ მითაც კუ ხარ, მითაცა,
ტყულად თავს იგდებ, ბიძაო!
კურდღელი ათასჯერა გჯობთ
დამბადებელსა ვფიცაო.
შენ ვინა ჰგდინხარ, არ ვიცი,
ზურგზე ის მაზის, ისაო!..

ვაჟა-ფშაველა.

ილიას ხსოვნას

იყო წყეული, იყო კრული
მისი სახელი,
ვინც შემოგაკადრა სასიკვდილოთ
შეგახო ხელი!
ვინც დაგვინგრია ჩვენ ტაძარი
წმინდა ნაშენი
და სამუდამოდ შეურაცხყო
სამშობლო შენი;
ვინც რომ პირველად განიზრახა
შენი ღალატი,
ურცხვად დაღვარა სისხლი შენი,

როგორც ჯალათი;
ვინც შენი წმინდა სისხლით მორწყო
მთა და ველები
და კენივით შეიღება
მითი ხელები.
სამშობლოშივე აღგიმართა
წამების ჯვარი,
გოლგოთასაებ დააყენა
იქ სისხლის ღვარი...
ეგ იყო განა ჯილდო შენი
სამსახურისა,

რომ გამხდარიყავ მსხვერპლი ვერაგთ
მტრობა შურისა?!..
უვიცთა გროვამ ვერ შეიგნო
მოდღერება შენი
და დაგვინგრია ჩვენ ტაძარი
წმინდა ნაშენი.
ვაი ჩვენს ყოფას, ჩვენს შერცხვენას,

ჩვენს დამცირებას, დედა-მიწასთან გასწორებას,
გათახსირებას!..
იყოს წყეული, იყოს კრული
მისი სახელი,
ვინც შემოგკადრა სასიკვდილოთ
შეგახო ხელი!..
რუს-იმერელი.

იროდიონ ევლოშვილს

(მისი ავადმყოფობის გამო *)

შავს მთის ნაპრაღს, შავ ღამეში, შავი ნისლი შავად ჰხუთავს,
ტარტაროზი დავლურს უვლის და დემონი ფრთებსა ჰკუთავს;
შორს ხევ-ხევში, შორით ისმის შორეულის კვნესა, ვიში,
სოფელს თავსა დაჰფარფატებს სივარდლანე, თრთოლვა, შიში!..

სდგას მგოსანი მთის მწვერვალზე, სდგას მარტოკა, სდგას ეულად, —
ობოლია და მას ხელსა არვინ უწვდის მეგობრულად;
მაგრამ იგი მაინც მხნეა, მხნეა მუდამ, მხნეა, მხნეა...
მზეს მოუხმობს და დევიზი მისი მხოლოდ „სიცოცხლეა“!

წინ, მგოსანო, ეგრე წინ, წინ! ნუ შეგაკრთობს ჟამთა დენა;
არ იფიქრო შავ სიკვდილზე, იგი ღმერთმა შეაჩვენა!
გულს კვლავ მიეც სიხალისე, მოიმარჯვე ეგ მარჯვენა,
ააყდერე კვლავ ჩანგური და დაგვიტკბე ისევ სმენა!

შენს ლექსთ კრებულს, ლექსთა კონას ბროლის ჰიმნი ჩააწანი,
შენ ამ გულში ჩამომხედე, შენ ეს გულიც გაიცანი...
მასში ჰღვივის, ჰღვივის ალი ღრმად შენდამი თანაგრძნობის,
და ნუ გიკვირს, თუ მოგიდღენა მეც სალამი მგოსნურ ძმობის!

ლადო გეგეჭკორი.

*) ეს ლექსი ავტორმა წაიკითხა აგარაკ აბასთუმანში მგოსნის სასარგებლოდ გამართულ სალიტერატურო საღამოზე.

უკანასკნელი ვედრება

(ბიკოვიდან)

ღაბურულ ტყეში თქვენ მე დამმარხეთ —
მოშორებული ხალხის ჟრიამულს,
რომ იქ შეეძლოს ჰპოვოს სიმშვიდე
მგოსანს, ტანჯვისგან დაღლილ-დაქანცულს.

გთხოვთ, დაივიწყეთ საფლავისკენ გზა.
დეე, დაჰფაროს იგი ბალახმა,

შემოეხვიოს ხის ჯვარს ბუჩქნარი,
რომ არ მოაგნოს ჩემ საფლავს ხალხმა.

ხის ტოტებიდან დეე, ვარსკვლავი
ლამის წყვილიაღში თავს დამცქეროდეს,
ოღონდ ყაყანი უგრძნობელ ხალხის
ჩემ საფლავამდინ არ მოდიოდეს.

კატა ბაქ—ძე.

ამონაკვნისი

დედის ძვირფასს ხსოვნას

ვის შეეჩვიელო სევდა ჩემის გულისა?
ისევ სივრცეს ურკვეველსა და რთულსა?
—ის შეისმენს მწუხრის ამოძახილსა!? ხე-
ებს, მინდვრებს, ფერადოვან ყვავილთა
შველადადე უტყვთა და უხმოვანთა?!

დიახ, მხოლოდ ბუნებასა მივმართავ...
თითქო, მასში ვპოვებ თანაგრძნობასა...
მაგრამ... ეჰა!.. ვხედავ—ვერ-რა გაჰფან-
ტავს ღრმა ჭრილობას ამ საბრალო გუ-
ლისას...

სად წარვიდე? ვისლა ვანდობ ჩემს ფიქრ-
თა? ვერვის, ვერვის... ვგრძნობ სულისა
ობლობას... აგერ, მოჰქრის—გზად შე-
მომხვდა მდინარე—გიჟმაჟურად, შხუილით
მომჩქეფარე. „შენ რას მეტყვი?“—ამ შე-
კითხვით დავცქერი და გრძნობათა გულ-
ში აღუღებულსა, მისსა ტალღებს თით-
ქო, ვატან—მდეღვარეს... მაგრამ... პა-
სუხს—შვებას ვერა ვპოულობ და უფრო-
რე სევდით ივსება გული...

ის აღარ მყავს, ვინც მდინარეს, თუ
მინდვრებს,—ვინც შესტრფოდა სიკეკლუ-

ცეს ბუნების!—უდედობით გულდამწვარ-
მა-დავულმა ვით-ლა ვნახო შვება ჩემის
ნაღველის...

ის, ვინც იყო მთელი ჩემი სიცოცხლე,
მირჩევდა მე, ცქერას მიმავალ წყალის:
„დარდს და ნაღველს წარიტაცებს ტალ-
ლაო; ფიქრთ მორვეიდან ის გამოგიყვან-
სო; შვებას იგრძნობ, რადგან მდინარეს
თითქო, მიაქვს თან და გაცლის გულის
წყლულეებსო!“...

მეც ვუცქერი, რადგან ამას უყვარდა;
მაგრამ შვებას ახლა ვერა ვპოულობ და
ცრემლები დაბალუბით მცვივიან... მისი
ცქერა უყვარდა—ვინც აღარ არს,—ესეც
კმარა ჩემსა დასატანჯავად!

აგერ, მთვარეც ამოსცურდა—პირ ბად-
რი! საიდუმლო შუქით მიმომფინარი...
ვარდ-ყვავილნი მდუმარებენ კრძალვითა...
არე-მარე მიმოიცვა ნაზ შუქმა,—გულს
ათრთოლებს... მხიბლავია ბუნება!

ამ ნაირსა საღამოსა შესტრფოდა, ვინც
გაძიქრა ამ ქვეყნიდან ხელ-შუა... გადე-

სახლა ზეცის წიაღსა შინა! და არც ვიცი ნამდვილ „ზეცას არსებობს“?—თუ—ქცეულა ჰაერათ და არარათ?!“

აქა სწყდება ჩემთა ფიქრთა საზღვარი... და ხელ-ახლავ უიმედო გმინვითა შევლადებ მხოლოდ სივრცეს უსაზღვროს: „სადა ვბოვო შვება ჩემის სულისა!—ვინ ამიხსნის კითხვებს ამოცანისას—ამა ქვეყნის — გამოურკვეველისას!!!“

არსით... არსით არ მოიხმის პასუხი... და მიწაზე ვეშვები გულ მიხდილი... გონს მოვდივარ! დედა მიწას ჩავძახი... არც იქიდან ხმა, არც ამოძახილი... ზეცით—მალა ავიწვდინე ხელები: „ცაო, ცაო! შენ გამომეც ხმა რამ საიმედოსი!“ მაგრამ... არა... ზეცაცა სდუმს... თანამგრძობი არ არი... არვის ესმის ურვა დამწუხრებულის; არც სულდგმული, არც უსულო საგნები არ დაგეძებს,—მხოლოდ სივრცე გულგრილი გახვევია ბედკრულს — დაუნდობელი... და... ამაღ დროს ისევ შენვე ფხიზლდები... ამ სიტყვებით ზეზე წამოდგომილი:

„გონს ვერ მოხვალ—თუ თვით არ გაკაულები!“ „ამ გვარი რამ ყოველ კაცის ხვედრია... კაცი თავის მონუგეშე—თვით-ვეა!“ შესძახე თუ: „ჩემო თავო, გამაგრდი! ჰკუას შესცდე—ვაჟკაცობა არ არი!“ ნუ მოეღი ნუგეშს ნურავისაგან; ნურც იძლევი ამათა კითხვებსა; ნურცა ელი პასუხს გამორკვეულსა... ადექ, გზასა გაუდექ უფიქრელათ „ჭია ხარ და ჭია შეგჭამს მიწასა...“

„მინამ საფლავს ჩახვიდოდე კი, ვლიდე უგზო-უკვლოთ... გულ-ავსილი სევდითა... რადგან პოვებ ვერსად თანაგრძობასა—ნამდვილს—მომცემს შვებას შენის სულისას... „მაგრამ... მინც გაკაუებას ეცადე!—და ერიდე სულით დაცემულობას!..“

ამ ლაღლით ისევ სივრცეს მიმართავს და დაწოწავს ქვეყნად სული—ობოლი.

გულ-გატეხილი.

1913 წ. 19 აბრილი
დ. სურამია.

ს ი ტ ყ ვ ა,

თქმული თბილისის სათავადა-ზნაურთა ქართულს კერძო გიმნაზიაში სწავლის დაწყების წინ, 1913 წლის ენკენისთვის მ.

მოგილოცავთ, ყმაწვილებო, ზოგიერთს ჩვენს სკოლაში შემოსვლვას, ხოლო დანარჩენთ სწავლის განგრძობის დასაწყისს, და წრფელის გულით გისურვებთ მტკიცედ შეითვისოთ მომავალს წელში გარდმოცემული თქვენდა სწავლა, რომ ამ სწავლით განბრძნობილნი აღიზარდნეთ ღვთის სადიდებლად, მშობელთა სანუგეშოდ და ეკლესიისა და მამულისა სასარგებლოდ!

ამ მილოცვასთან ერთად, საჭიროდ ვსთვლი მოგაგონოთ იგავი მონათა ზედა, რომელთაც მიიღეს უფლისაგან თითო, ორორი და ხუთ ხუთი ტალანტი. როგორც უფალმა რამდენისამე ხნის შემდეგ მოსთხოვა მონათა თვისთა ანგარიში, თუ რა უყვეს მის მიერ მინიჭებულ ტალანტსა, აგრეთვე თქვენც, საყვარელო, წლის გასულს მოგთხოვენ ანგარიშს, თუ

როგორ გაატარეთ ეს სასწავლო წელი. როგორც უფალმა შეაქო და შერაცხა სახიერად და სარწმუნოდ ის ორი მონა, რომელთაც თავის შრომით განამრავლეს უფლისა მიერ მონიჭებული ტალანტი და დაადგინა იგინი მრავალთა ზედა, ისე შეაქებენ და უწოდებენ მონად კეთილად და სარწმუნოდ მათ თქვენგანს, რომელნიც კარგის ყოფა-ქცევით და ბეჯითობით გამოიჩინენ თავსა და საფუძვლიანად შეითვისებენ გარდმოცემულს სწავლასა; მათ დაადგენენ მრავალთა ზედა, ე. ი. გადაიყვანებენ შემდეგ კლასში და აზიარებენ უმეტესსა და უფრცვლეს კოდნასა!

სამაგიეროდ, მათ, რომელნიც მსგავსად მონისა მკონარისა და ზარმაცისა, დამალვენ ქვეყანასა უფლისაგან მინი-

ჭებულს ტალანტსა, ე. ი. კოდნის სწავლით და უვარგისის ყოფა-ქცევით გამოიჩინებენ ამხანაგთაგან, შერაცხენ მონად ბოროტად და მედგრად და განხდინან ბნელსა გარესკნელსა ე. ი. განაშორებენ ტოლთა და მეგობართაგან და დასტოვებენ იმავე კლასში, ანდა—სრულებით მოგაშორებენ ამ კოდნისა და განათლების ტაძარსა!

რომელსამე თქვენგანს, რომ არ ეწიოს ეს სამწუხარო და სავაგლახო ხვედრი, შევევედროთ ყმაწვილებო, ზეციერს მამას, რათა მან კეთილ ჰყოს დასაწყისი ამ სასწავლო წლისა, ნაყოფიერ—მიმდინარეობა და გვირგვინოსან—დასასრული მისი ამინ

დღკ. კ. ცინცაძე.

წინამძღვარიანთ-კარის სამეურნეო სკოლა

(30 წლის იუბილეის გამო).

თუმცა წინამძღვარიანთ-კარის სამეურნეო სკოლის საიუბილეო კომიტეტმა გადასწყვიტა დღესასწაული გადაიხადოს 29 სექტემბერს, მაგრამ სკოლის დამაარსებელმა და მზრუნველმა ბატონმა ილია წინამძღვარიშვილმა 4 ამ სექტემბერს 30 წლის თავზე მოისურვა ამ დღის აღნიშვნა. ოთხშაბათ დილის ხუთ საათზე ბნ ილიასთან ერთად გავემგზავრეთ სოფ. წინამძღვარიანთ-კარს. ცხრის ნახევარზე უკვე იქ ვიყავით. მწარის ნაღველით სავსე, ქუდ მოხდილი გავიარეთ შავის ხის ჯვართან, სადაც უკანასკნელად ამოისუნთქა სკოლის მეგობარმა უკვდამა ილიამ...

11 საათზე სკოლის ეკლესია გაივსო

მოწაფეებით და აღგილობრივი მცხოვრებით. სკოლის მღვდელმა მამა ჯალიაშვილმა გადაიხადა ჯერ პანაშვიდი და მერე სამადლობელი პარაკლისი. პანაშვიდი გადავუხადეთ და მადლობით მოვიხსენიეთ აწ განსვენებულნი სკოლის გულწრფელი მეგობარნი:

ილია ჭავჭავაძე, დიმიტრი სტაროსელსკი, ილია ოქრომჭედლიშვილი სერებრიაკოვი, ვიკტორ გავესკი, ივანე ხატისოვი, არტემ მირაქოვი, იაკობ გოგებაშვილი, ნიკოლოზ ცხვედაძე, მიხეილ ბებუთოვი, ევგენი ბელოი, დივით სარაჯიშვილი და ყოფილი გამგე სკოლისა არქაპო ტყემალაძე.

შემდეგ პარაკლისისა სკოლის გამგემ არსენ წითლიძემ დაახლოვებით შემდეგი სიტყვით მიმართა მოწაფეებს: „დღევანდელი დღე, ყმაწვილებო, ფრიად შესანიშნავია. დღეს ჩვენ სკოლას დაარსებიდან 30 წელიწადი უსრულდება. იშვიათმა ქართველმა, ბატონმა ილია წინამძღვარი-შვილმა ამ 30 წლის განმავლობაში გაზარდა სასწავლებელი, გააღონიერა და გაამშვენიერა იგი. დაარსების დღეს, ამ 30 წლის წინად, აი აქ, მეორე იშვიათმა და დიდებულმა ქართველმა ილია ჭავჭავაძემ გლეხებისადმი მიმართულ თავის უკვდავ სიტყვაში სთქვა: „ღმერთმა რომ ქვეყანა გააჩინა დედა მიწას გული გადაუხსნა, შიგ აუარებელი სიმდიდრე ჩაუდვა, ადამიანს უანდერძა—იშრომე, გაისარჯე, ეგ სიმდიდრე დედამიწის გულიდან ამოიღე და შენს სადღეგრძელოდ მოიხმარეო, ჩვენში და თქვენგან გამიგონია, ქრისტე ღმერთმა თავისი კალთა უხვობისა აქ, ამ ჩვენს პატარა ქვეყანაში დაიბერტყაო“.

მართალია ჩვენი ქვეყანა უღვევილი სიმდიდრით არის სავსე, ამ სიმდიდრეს მხოლოდ შესაფერი ცოდნით მოიხმარს კაცი. ამ შესაფერ ცოდნას აი ეს სკოლა იძლევა. დღეს ხსნა მხოლოდ მეურნეობაშია, მიწის გამოყენებაშია, მარტო მშრალი წერა-კითხვა ახლა არავის აკმაყოფილებს. ეს სკოლა და მისი დამაარსებელი, ბატონი ილია, რომელიც თქვენით, ბავშვებო, ჰხარობს, ბევრის მხრით არის საყვარელი, მაგრამ ყველაზე უფრო კიდევ იმით არის საგულისხმო, რომ თქვენ განათლებას და ყოველივე ცოდნას სამშობლო ენაზე ითვისებთ. ჩვენი იმედი თქვენზეა დამყარებული, აქ მიღებული ცოდნა-გამოცდილება მოვალე ხართ სოფელში

შეიტანოთ და ხალხს შრომა გაუადვილოთ თქვენის დახმარებით. 29 ამ თვეს სასიქადულად უნდა ვიდღესასწაულოთ 30 წლის თავი. მაშ, გაგიმარჯოთ თქვენც, ბატონო ილია, და თქვენც, ბავშვებო!—დაასრულა ბ. წითლიძემ.

ბატონი ილია დღესაც ისე, როგორც 30 წლის წინად, თავს ევლებს ამ სკოლას, მითი სცხოვრობს, და დღე და ღამ მის კეთილდღეობაზე ზრუნავს. საკვირველი და გასაოცარია ამ კაცის ბუნება! 30 წელიწადი ასეთი მძიმე ტვირთი ატარო და არ დაიღალა, განა ჩვენში მზავსი რამ ვინმეს გაგიგონიათ!

მახსოვს 28 წლის წინად სწორედ 4 სექტემბერს, როცა ამ სკოლაში მიმამარეს; ილია თავს ევლებოდა სკოლას, მის საჭიროებას ხედავდა, მასწავლებლებს და ბავშვებს შრომას ასწავლიდა, სიხარულს და უნარს უნერგავდა ყველას, ვინც გარეშემო ეხვია. და დღეს, როცა შევადარე ნახული 1885 წელს 4 სექტემბერი 1913 წელს ჭეშმარიტად გაკვირვებულად დავრჩი: ის დღესაც უკლებელი ენერჯით და რწმენით აკეთებს სკოლის საქმეებს.

აი ასეთ ადამიანს უნდა გადავუხადოთ ქართველებმა ღირსეული მადლობა ამ თვის 29-ს.

ოცდა ათი წლის წინად აქ მარტო ცარიელი მინდორი იყო და დღეს აქაურობა ქალაქსა ჰგავს—მრავალი საჭირო შენობით და ვეებერთელა ბაღით შემკობილი, ყოველივე ეს ერთი კაცის მადლიანი უნარით არის შექმნილი. მობრძანდით ბატონებო, ნახეთ და თითონ დარწმუნდებით, თუ რის გაკეთება შესძლებია ქართველი ხალხის მოყვარულ ადამიანს.

სვიმონ ხუნდაძე.

შინაური მიმოხილვა

მასწავლებლების ვლ. ნაცვლიშვილისა და ა. ოდიშარიას თავ-გადასავალი*)

ღიდი აურზაური და შეტაკება მოხდა წარსულ სამოსწავლო წლის ბოლოს ქუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლების დირექციისა, ქალაქის სკოლის მასწავლებლებსა და ქალაქის გამგეობის შორის. საქმის ვითარება ასეთია:

მოდრაობის შემდეგ, 1907 წლიდან აღდგენილ იქნა ხელმწიფის მოადგილის, განსვენებულის მიხეილ ნიკოლოზის ძის მიერ დამტკიცებული 1881 წლის სასწავლო გეგმა ჩვენებური სახალხო სკოლებისთვის, რომელიც მაშინდელი ოლქის მზრუნველის მ. ზავადსკის მოხსენებით ორჯერ მოიწონა და დამტკიცა კიდევ დღევანდელმა ხელმწიფის მოადგილემ, გრაფმა

ვორონცოვ-დაშკოვმა, ჯერ შეუცვლელია და ამიტომ ძალაშია. თანახმად ამ გეგმისა, დასაწყის სკოლებში პირველ წელიწადს ოთხი თვის განმავლობაში მოსწავლემ უნდა შეისწავლოს სამშობლო ენაზე წერა-კითხვა და ანგარიში, რუსულ გაკვეთილებს პირველი ნახევარი წლის ნუსხაში ადგილი არ აქვს, იანვარიდან კი, ე. ი. მეორე ნახევარი წლიდან იწყება რუსული ენის გაკვეთილები ჯერ ლექსით (ზეპირი), რომელიც გრძელდება წლის ბოლომდე დღეში 30—45 წუთს; მეორე წლიდან მოსწავლე იწყებს წერა-კითხვას რუსულ ენაზედაც. ამ ათასჯერ გადაღებილ და შემუშავებულ გეგ-

*) ვებტყდავთ მცირე შეცვლით ამ წერილს, რომელიც მივიღეთ დასაბუქდათ ივლ. შირ. რიცხვებში, მაგრამ რადგანაც ზაფხულში უუნაღი არ გამოდიოდა, ამ წერილის დაბუქდაც დაგვიანდა. ამის დაბუქდავით ჩვენ გვსურს ჩვენი მკითხველების ურადლება მივახუროთ იმ გარემოებას, თუ ხშირად რა უსამართლობა, ძალმომრეობა და სიბრძნეობა აჩვენებს დღეს ჩვენში ზოგიერთ თავაშვებულ მხეცეების წყალობით. მაგრამ ბანი ნაცვლიშვილისა და ოდიშარიას მტკიცე პოზიციის იმედს გვისახავს გულში, რომ არც ისე ლაჩრები ვუფიქვართ და თითო ორთა ჰატიოსანი რებრძოლი ჩვენებურ სახალხო მასწავლებელთა შორისაც უფიქვართა და უფელა მასწავლებლები რომ ასე მტკიცედ იცავდნენ მოზარდ თავბათა ინტერესებს, მაშინ კიდევ არა გვიშავდა რა, ცოცხალ არსებად მაინც ჩავითვლებოდი და ისეთი პი-

რნი ჩვენში, რომელნიც კრუპსკისა და მისთა მსგავსთა ვითომდა კანონების მცოდნეთ აღიარებენ და მორჩილებას მოითხოვენ, ზიზღის ღიხნი არიან, როგორც ქედმობრძინი ღაჩხანი და უურმეჭრინი მონანი. იმედი გვქონდა სიმართლე თავისას გაიტანდა, დასჯილი მასწავლებლები მიიღებდნენ ზნეობრივს სიმშვიდეს და ბრძოლის ველზედაც გამარჯვებულნი დარჩებოდნენ; ჩვენი მოლოდინი გამართლდა, ნაცვლიშვილმა და ოდიშარიაშვილმა სიმშვიდესთან თავიანთი ადგილებიც დაიბრუნეს და დღეს გამარჯვებულნი არიან: ღაჩხებს კი შერჩათ მოლოდ თავიანთი სიღაჩრე და სულის სიღატაკე. დეე, ამ მაგალითმა მაინც ჩაახდოს მასწავლებლები თავიანთ გულში და შეაკებინოს, რომ სიმართლისადმი ღაღატით თავიანთ თავსაც ავებენ და სსზოკადო საქმესაც.

რედ.

მის დარღვევა, ვიდრე ის შეუცვლელია და ძალაშია, დიდ დანაშაულობათ ეთვლება სახალხო მასწავლებელს, ამიტომ ყველანი ვალდებული ვართ დავიცვათ ის; მაგრამ ასე როდი მოხდა: ამ ექვსი წლის განმავლობაში, ყოველთვის ქუთაისის დირექციაში, ინსპექტორებმა გაილაშქრეს ამ გეგმის წინააღმდეგ და მოინდომეს მისი დარღვევა და შეცვლა „ზოგიერთ მასწავლებლების“ წყალობით და მოღვაწეობით.

1912 წლამდე, სანამ ქუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლების დირექტორად იყო პატივცემული და მეტად პატიოსანი ადამიანი ლ. სემიონოვი, ინსპექტორებს არ უჯერებდა და არ ეთანხმებოდა, ამიტომ გეგმაც დაკული დარჩა, თუმცა „ერთგული მასწავლებლები“ ინსპექტორების გულის მოსაგებად მალულად პირველ წელშივე იწყებდნენ რუსულ ენის სწავლებას პირველ განყოფილებაში და იმ დროს, როდესაც ჯერ კიდევ შვიდი წლის ბავშვმა ქართული ამოკითხვა არ იცოდა, ისინი თუთიყუშივით აზებირებდნენ მათ რუსულ სიტყვებს და ამით უმახინჯებდნენ გონებას. 1912 წლის სექტემბრიდან ბ. სემიონოვმა თვისი სურვილით მიანება თავი სამსახურს. მის ადგილზე დაინიშნა ბ.ნი კრუპსკი ინსპექტორ გროზდოვით. მოსვლისთანავე ამათ ძვალ-რბილში გაუჯდათ 1881 წლის სასწავლო გეგმის დარღვევა და თავი ისახელეს მით, რომ ჯერ გაილაშქრეს ქუთაისის ქაჯაქის პირველ-დაწყებით სკოლების წინააღმდეგ, იმ მოსაზრებით, რომ თუ ამ პოზიციას აიღებდნენ, შემდეგ მთელი გუბერნიის სოფლის მასწავლებლებსაც დაითანხმებდნენ. ამ გეგმით ინსპექტორი გროზდოვი შეუდგა საქმეს და ნოემბერში მოსთხოვა სკოლების გამგეთ, შეედგინათ

პირველი ნახევარი წლის გაკვეთილების ნუსხა თანახმად დირექციის მიერ შემუშავებული გეგმისა, რომელიც საფასვლით ეწინააღმდეგებოდა 1881 წლისას მით, რომ გარდა სამშობლო ენის გაკვეთილთა რიცხვის შემცირებისა პირველი წლიდანვე იწყებოდა პირველ განყოფილებაში რუსული ენის გაკვეთილებიც. ოთხივე სკოლის გამგემ მასწავლებლებითურთ მოახდინეს კ⁴ება, მოილაპარაკეს და ყოველივე აცნობეს ქალაქის გამგეობას და სასწავლებელთა გამგე კომისიას; დაინიშნა შეერთებული სხდომა კომისიისა და ქალ. გამგეობისა; გაიგო ეს თუ არა ინსპექტორმა, კიდევ მოსწერა გამგეებს და დრო დაუნიშნა, რათა მათ იმ დრომდე გაეგზავნათ მისთვის პირველი ნახევარი წლის ნუსხა, რუსული ენის გაკვეთილების შეტანით, წინააღმდეგ შემთხვევაში მათ ემუქრებოდა სამსახურიდან დათხოვნას. დეკემბრის 6—7 რიცხვებში მოხდა შეერთებული სხდომა, რომელზედაც მოწვეული იყვნენ სათათბიროდ გამგეები და გარეშე საპატიო პირნიც; ბევრი თათბირის შემდეგ დაადგინეს: დეპეშა გაეგზავნოს ოლქის მზრუნველს ტფილისს და ეთხოვოს შეაჩეროს საქმის გამორკვევამდე ინსპექტორის უკანონო მოთხოვნილება; გამგეებს კი დაავალა სხდომამ ინსპექტორისათვის ჯერ არაფერი არ გაეგზავნათ. დეპეშის გაგზავნა მიანდევს ქალაქის თავს ილია ჩიქოვანს, რომელმაც კიდევაც გაგზავნა. ამასობაში ინსპექტორისაგან დანიშნული დრო დაუდგათ გამგეებს, სამმა მათგანმა დაჰკარგა სულის სიმშვიდე, აღარ დაუცადა დეპეშის პასუხს და მასწავლებლების დაუკითხავად, მალულად მეორე დღესვე გაუგზავნა ინსპექტორს ახალი ნუსხა, წინააღმდეგ 1881 წლის გეგმისა. გატყდა ციხე შიგნიდან, ალაპარაკდა პრე-

სა, ახმაურდა საზოგადოება, დაიბეჭდა საპროტესტო წერილები, პასუხი მოეთხოვა მასწავლებლებს, ვინ რა როლს ასრულებდა, როდესაც გამგეებმა ეს ჩაიდინეს და სხვა... პირველად დაიბეჭდა სამი დამნაშავე გამგის წერილი, რომლითაც ისინი ბოდიშს იხდიდნენ საზოგადოების წინაშე და აცხადებდნენ, რომ თუმცა დირექციას გაუგზავნეს ნუსხა, მაგრამ მოსატყუილებლად და დროს მოსაგებად, თორემ საქმით განხორციელებას არ ჰფიქრობდნენ და თუნდაც მოენდომებიათ ამ ნუსხით მეცადინობა, მასწავლებლები მაინც თანახმა არ გაუხდებოდნენ და სხვა... „წყალში ჩავარდნილი ხავსს ეკიდებოდაო“ ასეთი იყო მათი თავისმართლება და ბოდიში (იხილეთ გაზ. „იმერეთი“ 1912 წ. 66 ნომერი). შემდეგ მოჰყვა მასწავლებლების წერილები; პირველად 16 დეკემბერს „იმერეთის“ 68 ნომერში დაიბეჭდა ლალო ბზვანელის წერილი: „სამი გამგის საქციელის გამო“: ამ წერილში იგი იცავდა რა 1881 წლის სასწავლო გეგმას, საყვედურს უცხადებდა გამგეებს აჩქარებისათვის, მტრებმა მაშინვე მიუბრუნებინეს გროზდოვს იმ გაზეთის ნომერი, რომელშიაც იყო დაბეჭდილი ბზვანელის წერილი; მესამე დღეს განრისხებული გროზდოვი მივიდა სასწავლებელში და ნაცვლიშვილს უსაყვედურა: როგორ გაბედე და გამოამუქავენ ჩვენი განკარგულება და სკოლის გამგის მოქმედებას რად უწოდებ სამარცხვინო საქმე გაზეთის ფურცლებზე. დაემუქრა და მოსთხოვა წერილობითი პასუხი მიეცა მისთვის იანვრის 7 რიცხვამდე. ნაცვლიშვილმა უპასუხა, თუ რამ გამოიწვია მისი წერილი, თან დაუმატა, რომ მე არც დირექტორს და არც ინსპექტორს არ შევხებივარ, არამედ დავვმე საჯაროდ გამგე მასწავლებლების მოქმე-

დება და თუ ისინი შეურაცხყოფილად გრძნობენ თავს, შეუძლიათ გამოიწვიონ სამართალში და პასუხი მაგებიანო. გავიდა რვა იანვარი, წერილობითი პასუხი ნაცვლიშვილს არ გაუგზავნია; მეორე დღეს ინსპექტორს ნაცვლიშვილის დათხოვნის შესახებ მოხსენება მიეტანა დირექტორთან, რომელსაც სიამოვნებით მოეწერათანმობაზე ხელი. აცნობეს ქალაქის გამგეობას და იმ სკოლის გამგეს, სადაც ნაცვლიშვილი მსახურებდა, რომ იგი დაითხოვეს გაზეთ „იმერეთში“ წერილის მოთავსებისათვის, ამასთანავე გადააყენეს გამგეობიდან ოდიშარიაც დირექციის მოთხოვნის შესრულებლობისა გამო. ამხანაგებმა აიძულეს ნაცვლიშვილი და წერილობითი პასუხი მაინც გააგზავნინეს ინსპექტორთან, საღამოს ნაცვლიშვილიც შევიდა, რათა სიტყვიერად მიეცა თავისი პასუხის განმარტება; მან მოისმინა, მაგრამ ქუთაისში მასწავლებლად დატოვებაზე კი უარი უთხრა: დირექტორმა დაამტკიცა შენი დათხოვნა და აწი გვიანლა არისო. ნაცვლიშვილმა განაგრძო სამსახური, ქალაქის გამგეობა მას არ ითხოვდა, პირიქით ამხნევებდა და ეუბნებოდა, სასწავლებელი არ დაეტოვებინა. ინსპექტორი გროზდოვი გულზე სკდებოდა, როცა ნაცვლიშვილი კლასში მეცადინეობდა, ორჯერ მოვარდა გაბრაზებული და წინადადება მისცა გამგეს: ნუ ამეცადინებ ნაცვლიშვილს, რადგან როგორც გადაყენებულს, უფლება არა აქვსო. ნაცვლიშვილმა განუცხადა: „ვიდრე ქალაქის გამგეობა არ მომწერს დათხოვნის ქაღალდს და ჩემს მაგიერ კაცს არ გამოგზავნის, კლასიდან ვერ გავალა“. მზრუნველისაგან დებეშის პასუხი არ სჩანდა, დირექციაც შეჩერდა. ქალაქის გამგეობამ და კომისიამ სხდომა მოახდინა და დაადგინა: ქალაქის

თავი ბ. ილია ჩიქოვანი ჩასულიყო თბილისის და მოლაპარაკებოდა პირადად ოლქის მზრუნველს, თან კომისიის წევრს, ბ. გრ. გველესიანს დაავალეს დაეწერა დაწვრილებით მოხსენება ამ ინციდენტის შესახებ და საბჭოში განხილვის შემდეგ გაეგზავნათ გუბერნატორის შუამდგომლობით ხელმწიფის მოადგილესათვის. დაიწერა ვრცელი მოხსენება დირექციის უკანონო მოქმედების შესახებ, რომელიც განხილულ და მოწონებულ იქნა საბჭოს მიერ და გაიგზავნა გუბერნატორის კანცელარიაში ხელმწიფის მოადგილესთან გასაგზავნად; ქალაქის თავიც იანვრის დამდეგ რიცხვებში გაემგზავრა თბილისს. მზრუნველმა მოისმინა რა ქალაქის თავისაგან საქმის გარემოება, უკანონოდ სცნო დირექციის მოქმედება და მისცა სიტყვა ქალაქის თავს, რომ საქმეს მშვიდობიანად გაათავებდა და გადაყენებულ მასწავლებლებსაც თავის ადგილზე დააბრუნებდა. ეს ამბავი ქალაქის თავმა დეპეშით აცნობა ქალაქის გამგეობას, თან სთხოვა შეეჩერებინათ მოხსენების გაგზავნა ხელმწიფის მოადგილესთან, მეორე დეპეშა კი გაუგზავნა პეტერბურგს დეპუტატ გელოვანს პასუხად იმის დეპეშაზე, რომლის შინაარსი დაბეჭდილი იყო გაზეთ „იმერეთში“ და აქვე მომყავს, რათა გაცნო მკითხველებს ოლქის მზრუნველის დაპირება: „სახელმწიფო სათათბირის დეპუტატმა გელაგანმა აცნობა ქალაქის მთავრს, რომ ქუთაისის გუბერნიის სასახლე სკოლების დირექტორ-ინსპექტორის უკანონო მოქმედების შესახებ შეკითხვას სათათბირი განიხილავს ოთხშაბათს თებერვალსა. ქალაქის მთავრმა დეპეშით აცნობა ბ. გელაგანს: „საჭიროა პრინციპიალურად მხარი დაუჭიროთ შეკითხვას; ამავე დროს განაცხადეთ, რომ ოლქის მზრუნველი, საქმის ვითარებას განცხადის

შემდეგ, პირადად შემხილდა საქმის მშვიდობიანად გათავებას და დათხოვნილ მასწავლებლების თავის ადგილზე დაბრუნებას“.

თებერვლის პირველ რიცხვებში ქალაქის თავი ჩამოვიდა დამშვიდებული, მასწავლებლები დაწყნარდნენ, საზოგადოება და პრესა გაჩუმდა და ნორმალური მეცადინეობა გაგრძელდა სკოლებში. გავიდა სამი თვე, დირექციის აღარაფერი მოუწერია, ინსპექტორი შერცხვენილი დარჩა და სკოლებს აღარ მიჰკარებია; სამაგიეროდ ის დარბოდა დირექტორთან და აქებებდა მას, როგორმე გაეტანა თავისი განკარგულება; დირექტორმაც თავი მოაბეზრა მზრუნველს „რაპორტების“ წერით და ორჯერ კიდევაც ჩავიდა თბილისში მზრუნველთან. დადგა მაისი; მოახლოვდა მოწაფეთა გამოცდის დრო და დირექტორმა მისწერა ხელახლავ გამგეობას შემდეგი შინაარსის ქალაქი: „მაცნობთ, რა საფუძველის ძალით არ მოიყვანეთ სისტულეში ჩემი დადგენილება ოლიშარისა და ნაცვლიშვილის გადაყენების შესახებ, როდესაც მე ოლქის მზრუნველმა ხუთ თებერვალს ქალაქლით მაცნობა, რომ ის არ არის შინააღმდეგი ჩემი განკარგულებისაო“. დირექციის მოწერილობის შინაარსი დაუჯერებელი და საეჭვო შეიქნა ქალაქის გამგეობისათვის იმიტომ, რომ პირველს თუ ორს თებერვალს ქალაქის თავი ჩამოვიდა თბილისიდან მზრუნველის ასეთი დაპირებით და საიდან შეიძლებოდა, რომ ხუთ თებერვალს ის მოსწერდა დირექტორს ამ გვარი შინაარსის ქალაქს! გამგეობამ ამ ქალაქზე დირექტორს პასუხი არ გასცა და 17 მაისს გაუგზავნა ქალაქი პირდაპირ მზრუნველს, რომელიც მოაგონა ქალაქის თავმა მას თებერვლის პირველ რიცხვებში თბილისში

მასთან ჩასვლა და მისი დაპირება; გათავ-
და მისი და ქალაქის სკოლებში გაიმარ-
თა თანახმად ღირებულების სურვილისა,
ინსპექტორის თანადასწრებით ოთხსავე
სკოლის უკანასკნელ განყოფილებების
მოსწავლეთა საჯაროდ გამოცდა, რომელ-
საც ესწრებოდნენ ქალაქის თავი, კომი-
სიის წევრები და სხვა საპატიო პირნიც.
გამოცდა გაგრძელდა ერთ კვირას. მონა-
წილეობას ღებულობდნენ უმეტესად ის
მასწავლებლები, რომელთაც წელს ჰყავ-
დათ გასათავებელი უკანასკნელი განყო-
ფილებანი; ნაცვლიშვილს გამოცდაში მო-
ნაწილეობა არ მიუღია; ერთი იმიტომ, რომ
არ გაებრაზებინა ინსპექტორი და უსიამო-
ვნო ინციდენტი არ შეხვედროდა და მეორე-
რეც რადგან მას წელს შეორე განყოფილება
ჰყავდა და მოსწავლენი განთავისუფლებულ-
ნი იყვნენ საჯარო გამოცდისაგან, ამიტომ
ღირებულების განკარგულებით დამლევი მისს
განთავისუფლეს და გამოცდაზე დასწრე-
ბას ნაცვლიშვილი ყოველთვის სავალდე-
ბულოდ არ სთვლიდა, ხანდახან კი ეს-
წრებოდა. მესამე სასწავლებელში, სადაც
ნაცვლიშვილი მასწავლებლობდა, უკანას-
კნელ განყოფილებაში მეცადინეობდა მას-
წავლებელი ქალი მარიამ ლაბაშიძის ასული,
რომელიც მონაწილეობას იღებდა თავისი
მოსწავლეების გამოცდაში. ათ ივნისს დამ-
თავრდა ოთხსავე სასწავლებლის მოსწავ-
ლეთა გამოცდა. ინსპექტორმა უკმაყოფი-
ლება გამოაცხადა პირველი სკოლის მოს-
წავლეთა ცოდნის შესახებ ანგარიშში
(ოდიშარიას კლასი) და მესამე სკოლის
ლაბაშიძის ასულის მოსწავლეების შესახ-
ებ ყველა საგანში. თუმცა არც ერთს
და არც მეორეს იმდენი ნაკლი არ ჰქო-
ნდათ, მაგრამ „ძალია აღმართს ხნავს“
და რადგან ინსპექტორს სახეში ჰქონდა
ქალაქის სკოლების დამცირება, ასე ინება;

საეზამენო სიას ხელი მოაწერა და წავი-
და. წავიდა და თან შეუდგა თავი-
სი მიზნის შესრულებას: მოახსენა ღირ-
ებულებას, რომ იმ დანაშაულს, რომე-
ლიც ჩაიდინეს ოდიშარიამ და ნაცვლი-
შვილმა, კიდევ დაემატა ის, რომ „იმ-
სასწავლებელში, რომელსაც განაგებს ოდი-
შარია, მოსწავლეები ანგარიშში სუსტი
აღმოჩნდნენ. და იმ სასწავლებელში კი,
სადაც ნაცვლიშვილი მასწავლებლობს საჯარო
გამოცდას დროს მოსწავლეები უფრო სის-
განში სუსტი იყვნენ“. ღირებულებამაც იმო-
ვნა საბუთი და გაუგზავნა მზრუნველს ბ.
გროზდოვის ყალბი მოხსენება. შეაკეთეს
საქმე; გამგეობა და მასწავლებლები პა-
სუხს ელოდნენ მზრუნველისაგან 17 მაისს
გაგზავნილ ქალაქდზე და თვე ნახევრის
შემდეგ მოუვიდათ შემდეგი განსაკვიფრე-
ბელი პასუხი, რომელსაც 27 ივნისს ხელს
აწერდა მზრუნველი; მომყავს აქვე შინა-
არსი:

„ჯადო ნაცვლიშვილს ის ბრადი ექება,
რომ მან 1912 წ. 16 დეკემბრის ცაზ. „იმე-
რეთის“ მე-ნმ ნომერში უადგილოდ გამო-
ლაშქრა და მკაცრი კრიტიკა გაუკეთა გამგის
მოქმედებას და თან მიაწოდა მას ისეთი გეგ-
მა მოქმედებისა, რომელიც არ ეკუთვნის მას-
წავლებელს, ამის გარდა იმ სასწავლებელში,
სადაც მასწავლებლობს ნაცვლიშვილი, საჯარო
გამოცდას დროს მოსწავლეები უფრო სის-
განში აღმოჩნდნენ სუსტი. ოდიშარიამ ცრუ ცნო-
ბები მისცა ღირებულების გაკეთილებების რიც-
ხვის შესახებ, ამასთანავე იმისი მოსწავლეები
სუსტი აღმოჩნდნენ ანგარიშის ცოდნაში“.
„რაც შეეხება ჩემს დაპირებას მასწავლებლების
თავის ადგილზე დაბრუნების შესახებ, მე
თქვენ შეგპირდით მათ დატოვებას მხოლოდ
ამ შემთხვევაში წლის გასვლამდის“. და ბო-
ლოს მზრუნველი უმატებს: „მოუხედავად
ისეთი შემცდარი მოქმედებისა, არც ოდიშა-

ქართული

რის და არც ნაცვლიშვილს არ მოუნდამებიათ და არ უცდიათ კეთილი განწყობილების აღდგენა დირექციასთან; ამგვარ პირობებში ნაადრევია ეთხოვოს დირექციას 16 იანვრის განკარგულების შეცვლა მათი დათხოვის შესახებ“. როგორც მოგწონთ ასეთი ბრალდებანი? 16 იანვარს დირექციამ სხვა ბრალდებანი წარმოადგინა მოსწავლეთა გამოცდის შემდეგ კი—სულ სხვა მოტივები წარუდგინა მზრუნველს და ყალბი მოხსენებით ფონს გადის. შესამე სსსწავლებელს განაგებს ნ. შესხი. უკანასკნელ განყოფილების მასწავლებლად იყო მ. დამბაშის ასული და მოსწავლეები რამ სუსტნი აღმოჩნდნენ „ეს ჯადო ნაცვლიშვილის ბრალდია!“ შეიძლება ინსპექტორმა მისი რაიონის სკოლებში, სადაც წინა დაცვლიშვილს უმსახურნია, როგორც, მაგალითად, ეწერის და ტობანიერის სასწავლებლებში გამგედ, ან დიდი-ჯიხაის სასწავლებელში, სადაც გადაყვანილი იყო გამგედ, რაიმე ნაკლებევალება ნახა რევიზიის დროს, დარწმუნებული უნდა ვიყოთ, თუ სკოლშია, რომ ნაცვლიშვილს ამ სკოლებში უმსახურნია, უსათუოდ მოახსენებდა დირექტორს. „რომ ყოველივე ნაცვლიშვილის ბრალდია“, ინსპექტორმა მოატყუილა დირექტორი, რომელმაც შეუმოწმებლად ყალბი მოხსენება წარუგზავნა მზრუნველს. ქალაქის სკოლებში საკლასო სისტემა შემოდებული, ე. ი. პირველი განყოფილებიდან დაიწყებენ მეცადინეობას და ყოველ წელს გადაჰყვებიან ხოლმე მასწავლებლები თავიანთ მოსწავლეებს შემდეგ განყოფილებებში; შარშან ნაცვლიშვილს ჰყავდა პირველი, წელს მეორე და მომავალ წელში ეყოლება გამოსაცდელი გასათავებელი განყოფილება. ზეწლის განმავლობაში ნაცვლიშვილს თუ კარგად წა-

უყვანია ყველგან სკოლის საქმე, ნუ ეხუებლა ვეღარ მოუვლიდა ერთ განყოფილებას! მაგრამ კრილოვის „მგლისა და კრავის“ არაკის მსგავსად ირჯებოდა ინსპექტორი. რაც უნდა მართალი ყოფილიყვნენ მზრუნველი, როგორც ჰხედავთ, არ იყო თანახმა მასწავლებლების დატოვებაზე, თუ გამგებმა და მასწავლებლებმა ბოდიში არ მოიხადეს დირექციასთან და არ მოიმადლიერეს დირექტორ ინსპექტორი. ბოდიშს მაშინ მოიხდის ადამიანი, როდესაც რაიმე დანაშაული მიუძღვის, ნაცვლიშვილმა და ოდიშარიამ კი ის დანაშაული ჩაიდინეს, რომ უმადლესი მთავრობის მიერ დამტკიცებული 1881 წლის სსსწავლო გეგმა კანონიერად და წმინდად დაიცავეს.

ივლისის ხუთს ქალაქის გამგეობამ და კომისიამ მოახდინა სხდომა, რომელზედაც მოიწვიეს გარეშე საპატიო პირნიც და ითათბირეს, როგორ და რით ებრძოლონ ასეთ უსამართლობას. დაადგინეს: განასაჩივრონ ხელმწიფის მოადგილესთან სამოსწავლო მთავრობის ასეთი განაჩენი, თან გაუგზავნონ იანვარში შედგენილი ვრცელი მოხსენება, ამასთანავე მიიღონ ზომები, რომ ქალაქის სკოლები გადაეცეს სხვა უწყებას. იმ მასწავლებლებს, რომლებიც პრინციპისათვის დაისასჯნენ, აღმოუჩინონ დახმარება, როგორც ნივთიერად, აგრეთვე მით, რომ უმოვნონ შესაფერი ადგილი იმ შემთხვევაში, უკეთუ ხელმწიფის მოადგილემ დაამტკიცოს სამოსწავლო მთავრობის დადგენილება; დანარჩენმა მასწავლებლებმა კი, რომელთაც გაბედულად მხარი არ დაუჭირეს ამხანაგებს, თვითონ მოიძებნონ თავისთვის ადგილი, თუ ქალაქის სკოლები დაიხუროს. დიახ, თუ კი ყველას თანხმობა ჰქონ-

ნოდათ, მაშინ ასეთი ამბავი არ ასტყდებოდა, მაგრამ ზოგი მასწავლებელთაგანი შორილამ სეირს უყურებსდა გულში იცი-ნოდა, უხაროდა; წყალი რომ აიძვრევა,

თევზს დავიჭერო, არც აქეთ არის, არც იქით. დროს უყურებს, რადგან ხშირად გაჩუმებით მოიგებს.

მეთვალყურე.

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია

(წერილი მეორე)

„გ უ თ ა ნ ი“

ოჯახსა და შკოლაში საკითხავი წიგნი

შედეგნილი ქუთაისის სასწავლო გიმნაზიის მასწავლებლების ი. ოცხელის, თ. მთავრიშვილისა და ს. ყიფიანის მიერ.

მეორე შესწორებული გამოცემა

როგორც წინა წერილში გვქონდა ნათქვამი წერილი რომ არ გაგვიგრძელდეს, გავარჩევთ ამ წიგნის მხოლოდ მეორე განყოფილებას „ცხოველთა შორის“. ძუძუს-მაწოვარნი. ეს ტერმინი მეტად უაზრო და უხერხულია. ძუძუს-მაწოვარნი დედები ან ძიძვები არიან და ბუნებამ განა მარტოდენ მდებრთა სქესი შექმნა!? განა მარტო მაწოვრებზეა ლაპარაკი. ლათინური Mammalia რუსებს უთარგმნიათ Млекопитающія და ახლა თითქოს მეცნიერებაც ლოიალობას მოითხოვდეს, უეჭველად სცდილობთ ქართული ტერმინიც რუსულს ემსგავსებოდეს...

ქართულს სამეცნიერო ლიტერატურაში დიდი ხანია ხმარებულია ტერმინი: ძუძუმწოველი, ძუძუმწოვალნი, ძუძუმწოვალთა. სადათაა და აზრიანიც, რადგან ყველა ჩვენგანს ძუძუ უწოვია. თანაც კეთილხმოვანია და ტექსტსაც საუცხოოთ ეფვისება. 25 წელიწადია მე ამ ტერმინს ვხმარობ საბუნებისმეტყველო წერილებში,

ავტორიც და მკითხველიც ყველანი სრული კმაყოფილნი ვართ.

ახლა ერთი მიბძანეთ, დმერთი გადღეგრძელებდესთ, რაღა საჭიროება მოითხოვდა ამ ტერმინის ხელ-ახლად შექმნას, გამოგონებას?! მახსოვს წინეთაც ვილასაც უნდოდა შემოეღო ძუძუსანი, მაგრამ ვერც ეს გამოდგა...

კარგი და პატიოსანი, ეს ვსთქვათ არ იწამეთ ჩემი წინადადება, არ მიიღეთ ჩემი ტერმინი, ეს რაღა ღვთის წყრომაა, რომ ერთი ალთას სცემთ და მეორე ბალთას! ქუთაისელნი სწერთ 1911 წელს „ძუძუს მაწოვარნი“, ხოლო თბილისელნი 1913 წ. სწერენ: „,რძით შკვებავნი“*) გეკითხებით, ბატონებო, როდის და რას უნდა ველირსნეთ!? როდის უნდა დავწვიოთ ვეროპას. ან მომავალმა მუშაკმა რომელს უნდა გაგვიგონოს? თუ იმათაც უნდა ყოველ

*) იხ. „მცენარენი და ცხოველნი“ ვ. რცხილაძისა.

ათ წელიწადში ერთხელ ახალ-ახალი ამერიკა აღმოაჩინონ!..

2) ინდოეთის ხურმა (გვერდი 247, სტრიქონი 8 ზევიდან) უნდა ითქვას ინდის ხურმა ან ღანჯის კუდი.

3) შეჰკოქეს (გვ. 247, სტრ. 2 ქვევიდან) უნდა იყოს შებოქეს ანუ შეჰკრეს (თოკებით). ბაკურიანის გზაზე არის სადგური საკოჭავი, ჰო და ეს იმას ნიშნავს, რომ იქ სატივო ხეებს ჰკოჭავდენ, ხოლო აღამიანზე ითქმის შებოქეს. თვით სტატია კი „ბედუნი და მისი ცხენი“ მშვენიერის ენით არის ნათარგმნი.

საზოგადოთ უნდა შევნიშნოთ, რომ მთელი ეს განყოფილება, ას სამოცდაათი გვერდი აღტაცებით წავიკითხე. ყველა სტატია საუცხოო ქართულით არის ნათარგმნი თუ დაწერილი. მთავარი ღირსება აქ ის არის, რომ ენის შედგენილობა, მისი კონსტრუქცია წმინდა ქართულია, ქართულია—არც რუსიციზმი და არც ბარბარიზმი, არც თუ სხვა რამე ჯანდაბა, მხოლოდ ამ ზრგინცაღიზმმა კი სწორედ უნდა მოგახსენოთ რო დამაქლექა.

4) შველი (გვ. 250) უნდა იყოს მშველი.

5) ღმუილი (გვ. 252 სტრ. 10, ზევ.) ღმუის ძალი, მგელი და სხვ. ხოლო ნადირთა მეფე ღამი მუღრბს. ამ მოთხრობის (ზღვის ლომი) ერთმა ადგილმა (ხანამ) ქვევიდან მეცამეტე სტრიქონით რო იწყება, სწორეთ რო აღტაცებაში მომიყვანა. უნდა მოგახსენოთ, რომ ქართულს ენას ჭირივით ეჯავრება მრავლობითი რიცხვი. სხვა მწერალი აქ უეჭველად მრავლობითი რიცხვით დააბოლოებდა ყველა სიტყვებს. ჰო და აბა ახლა ნახეთ, ბატონებო, ჩვენო რუსეთუმებო, აი ინებეთ ნიმუში რასაც თხოულობს ქართული

ენა. რუსულით გაყდენთილი მწერალი მოჰყვება ბატონო ამ ების. ებების, ებები, ებებს და უბედურად ამახინჯებს ტკბილ ქართულს.

ერთიც უნდა მოგახსენოთ—სულ არ იშენებს არ უხდება ქართულს ნაცვლითი სახელიც. ახლა თქვენ იცით.

6) ჭყვილით (გვ. 255, სტრ. 6 ქვ.) უნდა იყოს ყვირილით, რადგან გოჭხე ითქმის ჭყვისო და მაიმუნი კი ყვირის.

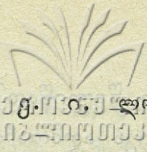
7) აწაწანებს (გვ. 260 სტრ. 13 ზევ.) ქართული არ არის, უნდა იყოს აწაწაწაწა. აქვე არის სიტყვა მომამაკეს, თუმცა ეს ლექსი პირველად მესმის და ვერც ლექსიკონებში ვპოვე, მაგრამ რაც კარგია, კარგია, „საზამთროდ სანოვაგე მომამაკეს“ ცხოველებზეა ნათქვამი. ჩვენ კი ვიტყვით: საზამთროდ სანოვაგე დამამაკეს, შეიანხეს.

8) საცხვრე, სჯობს ითქვას ფარქხი.

9) კოკოსის ხე. იქნებ სჯობდეს ითქვას ქქქქის ხე. რ. ერისთავს ინდოეთის კაკალი დაუწერია, მაგრამ ეს ტერმინი არ ივარგებს, ინდოეთში ბევრგვარი კაკალი იზრდება.

სამაგალითოდ არის ნათარგმნი ეს სტატია სწავლა, მხოლოდ ბოლოში არ უვარგა სიტყვები „ბრეგვა კაადინა“ ე. ი. უნდა იყოს—ბრავა მოილო. „მოირბინეს მკვდარ *“ სპილოს სანახავად“ უნდა იყოს მკვლულ სპილოს სანახავად. „ვეებერთელა კბილებიც ამოხსარეს“, უნდა იყოს ვებებერთელა კბილებიც ამოგეჯეს, გარდა ამისა ამ საუცხოო, ცოცხლად დაწერილ სტატიაში დახასიათებულა სპილოს მხოლოდ ერთი მხარე: მისი მანჯრბა, და ვინც არ იცის და ამაზედ მეტსაც აღარ

* მთელ ამ წერილში სიტყვები ჩვენ გავხაზედ.

წიკითხავს თავის სიცოცხლეში, იმან რა წარმოდგენა უნდა იქონიოს ამ შესანიშნავ ცხოველზე, რომელიც თავის უზარმაზარ აგებულებით და ჭკუის გამჭრიახობით, ადამიანის შემდეგ ყოველ ცხოველსა სჭარბობს, მოშინაურებული სპილოს ხოლიდი და უანგარიშო სარგებლობა მოაქვს ადამიანის ეკონომიურ ცხოვრებაში. სხვა არა იყოს რა სურათი მაინც ჩაგერთოთ.

უნდა შევნიშნოთ, რომ მეტად დიდი და საგრძნობელი ნაკლებულებაა ამ სახელმძღვანელო წიგნისა, რომ არ არის დასურათებული. მეტადრე საბუნებ-მეტყველო სტატიებს აუცილებლად ესაჭიროება სურათი, ნახატი, სქემა და სხვ. უამისოდ ზოგს სტატიას არამც თუ მოსწავლე, თვით მასწავლებელიც ვერას გამოარკვევს. თუ საპატიო იყო პირველი გამოცემის უსურათ-ხატოდ გამოცემა, მეორედ მაინც უნდა სურათები ჩაგერთოთ. ეხლა ცინკოგრაფია არამც თუ თბილისში, პროვინციებშიაც არის, სადაც სტამბაა, იქ ცინკოგრაფიაც მუშაობს. მართალია, გამოცემლებიც სჩივიან, რომ უსაღსრობის გამო იძულებულნი იყვნენ მეორეთაც უსურათოთ გამოეცათ, მაგრამ ბოდიში საქმეს ვერ ასწორებს.

ამისთანა ღირსეულ სახელმძღვანელოს ნუ თუ ამდენ წელიწადში თანამგრძნობელი, დამფასებელი ვერაფერ აღმოუჩნდა შეძლებულ ქართველთა შორის!? თუ არა და იქირავეთ, ბატონებო, კლიშეები რუსებისაგან, თორემ სხვა არა იყოს-რა თვითონ წიგნს ნახევარზედ მეტად ეკარგება ღირსება.

9) ვეებერთელა ვეფხვი (გვ. 264 სტრ. 2) ამ შემთხვევაში სჯობს ითქვას: უშუვეყებელი. აგრეთვე სიტყვას „თავს ესხმოდა“ აჯობებს თავს ეტემადა, აგრეთვე

„ლომით არა ღრიალებს“ (ე.წ. „ლომით მივით მუდრავს *).

10) კლანჭებსაც-კი მალავს (გვ. 265, 3 ზევე.) უნთა იყოს ჭანგებსაც კი კი მალავს...

ჩვენი მწერლები საზოგადოთ ამ ორ სიტყვას ერთმანეთში განურჩევლად ურევენ, ვის რომელი სიტყვაც პირველად ენახე თუ პირზე მოადგება. მე მგონი ღროა გიმოირკვეს და ერთხელ და სამუდამოდ შევიგნოთ, რომ „ფრჩხილი“ არს კაცის თითის რქანი; **ჩლიქი** არს ზროხათა და მისთანათა გაპებული (გაპობილი?) ფერხის ფრჩხილი; **ქაჩაჩი** არს ცხენთა, ვირთა და მასთანათა მრთელი ფრჩხილი; **ჭანგი**— მხეცთა ფერხის მოდრეკილი ფრჩხილი; **კლანჭი** არს ბაზთა**) და ფრინველთა ფრჩხილი (საბა).

ჰო და ასე, რაც ჩვენს წინაპარებს უშენებიათ, ჩვენ ნუ კი ლა ვანგრევთ!.. ეს სტატია, ვეფხვის შესახებ შეუდარებელი ქართულით არის ნათარგმნი, მაგრამ ცალმხრივია, მხოლოდ მტაცებლობაა გამოხატული.

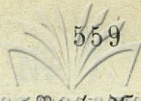
11) ცოფის ჭია (გვ. 267) ამის სინონიმია შპანური ბუზი და მარიაშულა.

12) „ცხენს, ვირს და ზებრას ერთხლიქანთა ჯგუფი ეწოდება“-ო. საბა კი განმარტავს (როგორც ზევეთაც ვნახეთ), რომ ერთხლიქიან ცხოველებს ქაჩაჩიან ცხოველები ეწოდებათ.

13) „მესამე ჯგუფი სქეკანანები— ღორი, სპილო, მარტორქა და ზღვის კამეჩი (გვ. 262)... აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ ტერმინი მრავალ ხლიქანები სჯობს ვინმაროთ. ხოლო რაც შეეხება სქეკანანები, აქ სიტყვა კანი სრულებით უად-

*) მულრობა არს ლომური ზახება (საბა).

**) ბ ა ზ ი: შავარდენი, გავაზი, მიმინო, ყოველივე მისთანანი არიან ბაზნი (საბა).

გილოა, თუ არ დაგიშლიათ შეგეძლოთ გეთქვათ სქელ ტყავანი. აქაც საჭიროა ერთხელ და სამუდამოდ გამოვარკვიოთ რა არის ტყავი და რა არის კანი. მე წინადადება შემომამქვს სიტყვა კანი დავსტოვოთ მცენარეთათვის, ბოტანიკაში სახმარებლად, ხოლო ტყავი დარჩეს ცხოველებს.

საბაჯ მოგვითხრობს, რომ კანი არს თხელი ტყავი, ხოლო ტყავი არს კაცისა და ცხოველთ კორცთ (ხორცთ) გარეგანი საფარველი.

14) სქელ ფაფრიანი (გვ. 273) სჯობს ითქვას ხშირფაფრიანი (ლომი).

15) თქვენ სწერთ ამავე გვერდზე, რომ კატის ოჯახის წევრებს: ლომს, ვეფხვს ფოცხვერს პირში ბასრი წინა კბილები და წვეტიანი ეშვები უხისთ. ეს ეშვები როგორღაც საჩოთიროდ მიმაჩნია. ჯვარსა და სახარებაზედაც რომ დაიფიცოთ ვერავის დააჯერებთ, რომ ლომი ანუ ვეფხვი ეშვებიან. ამიტომ სჯობს ითქვას: წინა კბილები საჭრელი ანუ საკვეთი აქვსთ და მათ შემდეგი საკლავი კბილები ანუ მწვეტიანი დოჯები აქვსთ-თქო.

რაც შეეხება იმას, რომ კლანჭები ასახიათო, ამაზედ უკვე ზემოდ შევნიშნეთ, რომ კლანჭები ბაზთა კუთვნილებათ, ხოლო ლომს, ვეფხვს და სხვ. ჭანჭები ასხიათ თითებზე.

16) მეხუთე ჯგუფს წარმოადგენენ „მღრღნელები“-ო (274 გვ.) უნდა იყოს მღრღნავი, მღრღნავი.

17) ურდგეი. ეს სახელი ბევრგანა გაქვთ ამ ფორმით ნახმარი და სრულებით არ არის ლიტერატურული ქართული — რაღაც Курдгели გამოდის. ქართლ-კახეთში იტყვიან კურდღელი და ძლიერ მართებული და კეთილხმოვანიც არის. იქნება იმერეთში უძახიან ყურდგელს,

მაგრამ ექიმი ელიაშვილიც ხოლო მოკრძაპნილია, იმასაც კურდღელი უწერია. მაშნულა ურევთ მონასტერს.

18) „მეექვსე ჯგუფს შეადგენენ ხელფრთიანები (გვ. 274) ქართულად ითქმის მკარ-ფრთიანები, მაგ. Долгорукий არის მხარგრძელი და არა ხელოგრძელი.

19) მე არ მესმის შაიშუნი მეშვიდე ჯგუფში რად მოაქციეთ, ვისი სისტემით ხელმძღვანელობდით. ავიღოთ ბრემი — უკანასკნელი გამოცემა. აი მისი კლასიფიკაცია:

- I კლასი ძუძუმწოვრები:
- ამის პირველი რაზმი მაიმუნიები.
- მეორე რაზმი ხახვარ მაიმუნიები.
- მესამე რაზმი მკარ-ფრთიანები.
- მეოთხე რაზმი მხეცები.
- მეხუთე რაზმი ზღვის ოთხფეხი ცხვრელები.
- მეექვსე რაზმი მწერაქამები.
- მეშვიდე რაზმი მღრღნავი.
- მერვე რაზმი კბილმომცდარნი. ანუ კბილხაკლელები.
- მეცხრე რაზმი ხორთუმიანი ცხვრელები.
- მეთე რაზმი ქახახანები.
- მე-11 რაზმი ჩლიქიანები ანუ წველიჩლიქიანები (Artiodactyla).
- მე-12 რაზმი სირინოზები. (Sirenia).
- მე-13 რაზმი ვეშაპები.
- მე-14 რაზმი გუდოსები.
- და მე-15 რაზმი ერთგასავლიანები (Monotremata).

ბოლოს უნდა ისიც შევნიშნოთ, რომ მაიმუნიები კი არ დაცოცავენ ხეებზე, სულ ყირაყირა გადადიან, ცოცხლით დახტიან ტოტიდან ტოტზე.

ილ. ალხაზიშვილი
(შემდეგი იქნება)

Яковъ Гогешавили. „Русское Слово“ или учебное руководство къ русскому языку для грузинскихъ школъ, часть вторая, изданіе шестнадцатое „Общества распространенія грамотности“.

განსვენებულის იაკობ გოგებაშვილის სახელმძღვანელო წიგნები იმდენად ცნობილია ქართველ საზოგადოებაში, რომ მათ შესახებ ბევრი ღაზარაკი არ დაგვჭირდება. შკოთხველის ეურადღებას ამ ჟამად მივაქცევთ მხოლოდ „Русское Слово“-ს მეორე ნაწილის მშვენიერს გამოცემას, რომელიც განსვენებულის იაკობის სხვა გამოცემებთან ერთად დღეს შეადგენს ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების საკუთრებას. წერა-კითხვის საზოგადოებას სწახს დიდი შრომა გაუწევია ამ გამოცემაზე, წიგნი დაბეჭდილია კარგს ქალაქზე, მოთხრობებიც უფლებას სასურველად შესწორებულია, მასალა შევსებული, წიგნში მოქცეულია ორმოცდაათამდის ახალი სურათი, ჩვეულებრივზე მოდიდო გამოცემა და შეიცავს 224 გვერდს ე. ი. 16 გვერდით გადიებულია. უეჭველია ეს გამოცემა შემდეგში უცვლელი დარჩება და, კარდა ზოგიერთ ძველ სურათების შეცვლისა, დარჩება შინაარსის მხრით ისეთი, როგორც ეს უკანასკნელი გამოცემაა. „Русское Слово“-ს მეორე ნაწილს, სამწუხაროდ, ისეთს ეურადღებას არ აქცევენ ჩვენს სკოლებში, როგორც პირველ ნაწილს, მაგრამ ეჭვს გარეშეა, რომ უფლა მასწავლებელი, ვისაც კი ცოტათი მაინც შედაგოგიური აღლო შესწევს, უკუგდება ისეთს რუსულ წიგნებს, რომელიც საცოდავ ბავშვებს გონებას

უხშობს, რუსული ენის შესწავლას უძიებებს და აძლებს. უფლა შეგნებული მასწავლებელი მოვალეა სკოლებში მხარი დაუჭიროს ჩვენი სახელგანთი შედაგოგის, როგორც სხვა წიგნებს, აგრეთვე „Русское Слово“-ს ორსავე ნაწილს. თუ მასწავლებელი მოწინაინებს, არავის შეუძლიან წინ აღუდგენ მას და მიანიხროს სხვა წიგნი, მით უფრო რუსული ენის სახელმძღვანელოები, რომელთა შორის ჩვენი სკოლებისათვის გოგებაშვილის ორივე რუსული სახელმძღვანელო უადრესად მოწინებელია მთავრობის მიერ და არავის აქვს უფლება ეს მოწინება უარქეოს და ჩვენს ბავშვებს ჰურის ნაცვლად ქვა მიწოდოს. ეს დიდა დანაშაულობა იქნება, რადგანაც „Русское Слово“ ს მაკიერობას, როგორც ეს განუზრახავს ქუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლების ინსპექტორს ბ-ნს გრაზდოვს, ვერასოდეს სხვა რუსული სახელმძღვანელო, როგორც არის, მაგალითად, გრიგორევისა და ოლენინის წიგნი, ვერ გაუწევს. ეს კარგად უნდა იცოდნენ ჩვენი სკოლის მასწავლებლებმა და სხვა სიკეთესთან ერთად მედროდ უნდა დაიცვან სკოლებში სახელმძღვანელოების საკითხიც. ამას დიდი გმირობა არ სჭირია, საჭიროა მხოლოდ ცოტა გამბედაობა, საკუთარი ინიციატივა და კანონის დაცვა და ვინც ამასაც მოკლებულია, ის სკოლაში შესაშვებიც არ არის.

რედაქტორ-გამომცემელი
ლ. გ. ბოცვაძე.

სწავლება

ქ. უ. წერეთლის-პეტრიაშვილის გამაგრება. საზოგადოების მოქმედებისა.

კავკასიის

ქართული სკოლის 1911—1912 სამოსწავლო წლის სწავლა-აღსრულის ანგარიშები.

მოწაფეები. საანგარიშო წელს სკოლაში სწავლობდა 210 მოწაფე—132 ვაჟი და 78 ქალი. აქედან პირველ განყოფილებაში იყო 76 მოწაფე—50 ვაჟი და 26 ქალი; წლის განმავლობაში სწავლას თავი დაანება 12 მოწაფემ, წლის ბოლოს დარჩა 64 მოწაფე. მეორე განყოფილებაში გადავიდა 51 მოწაფე—36 ვაჟი და 15 ქალი; იმავე განყოფილებაში დარჩა—13 მოწაფე. მეორე განყოფილებაში იყო 58 მოწაფე—32 ვაჟი და 26 ქალი; წლის განმავლობაში სწავლას თავი დაანება 7 მოწაფემ; წლის ბოლოს დარჩა 51 მოწაფე—29 ვაჟი და 22 ქალი; მეესამე განყოფილებაში გადავიდა 42 მოწაფე—27 ვაჟი და 15 ქალი, იმავე განყოფილებაში დარჩა 9 მოწაფე—7 ქალი და 2 ვაჟი. მეესამე განყოფილებაში იყო 46 მოწაფე; წლის განმავლობაში სწავლას თავი დაანება 10 მოწაფემ; წლის ბოლოს დარჩა 36 მოწაფე აქედან 21 ვაჟი და 15 ქალი; მეოთხე განყოფილებაში გადავიდა 29 მოწაფე—15 ვაჟი და 14 ქალი; იმავე განყოფილებაში დარჩა 7 მოწაფე 6 ვაჟი და 1 ქალი. მეოთხე განყოფილებაში სწავლობდა 30 მოწაფე; სწავლას თავი დაანება 8 მოწაფემ 5 ვაჟმა და 3 ქალმა. წლის ბოლოს დარჩა 22 მოწაფე—15 ვაჟი და 7 ქალი. სწავლა დაასრულა ყველა 22 მოწაფემ (100%). ოთხსავე განყოფილებაში ითვლებოდა წლის ბოლოს 173 მოწაფე; დარჩა პირველ, მეორე და მეესამე განყოფილებაში 29 მოწაფე; შემდეგ განყოფილებაში გადავიდა 122 მოწაფე; სწავლა დაასრულა 22 მოწაფემ. წლის განმავლობაში სხვა და სხვა საპატიო მიზეზების გამო სკოლიდან გამოვიდა და სწავლას თავი დაანება სულ 37 მოწაფემ.

სასწავლო წლის განმავლობაში მოსწავლეები დაჰკლებიან სულ 8182 გაკვეთილს. გაკვეთილების გამოტოვების მიზეზი იყო ტანისამოსის და ფეხსაცმლების უქონლობა, ავადმყოფობა, ბინის სიშორე სკოლაზე და მშობლების დაუდევრობა. სკოლაში სისტემატიური სწავლა დაიწყო 6 ენკენისთვის და დამთავრდა 22 მაისს. წლის განმავლობაში სწავლა წარმოებდა სულ 170 დღე.

საზოგადო რიცხვი მოწაფეთა წარმატებისა განყოფილებათა მიხედვით იხატება ასე: პირველ განყოფილებაში წარმატება უდრიდა 79,75%, მეორეში—82,3% მესამეში—80,6%, მეოთხეში—100%. შუათანა რიცხვით მოსწავლეთა წარმატება სასწავლებელში იხატება 83%⁰, რაც ფრიად საკმარისად უნდა ჩაითვალოს. კურსს დამთავრებულ მოწაფეთაგან 2-ს განზრახვა აქვს შევიდეს რეალურ სასწავლებელში, 1-კლასიკურ გიმნაზიაში, 1 სასულიერო სასწავლებელში 3 სამოქალაქო სასწავლებელში, ქალებს—ქალთა პროფესიონალიურ სკოლაში. კურსს დამთავრებულ ვაჟთა უმეტეს ნაწილს საშუალება ნებას არ აძლევს სწავლა განაგრძოს, რის გამო იძულებული არიან ზოგი მაღაზიებში მიებაროს, ზოგი ხელობაში, ზოგიც მშობლებს დაეხმაროს თავიანთ ოჯახში.

საანგარიშო წელს სკოლაში იყო ხუთი მასწავლებელი: სკოლის გამგე-უფროსი მასწავლებელი ვარლამ ა. ბურჯანაძე, გრიგოლ ა. რაზმაძე, ილია ზ. რუხაძე, ნატალია კლიმ. იოსელიანის ასული და მღვდელი გიორგი ნათაძე. ამთგან პირველ განყოფილებაში ასწავლიდა მასწავლებელი ილია რუხაძე. რუხაძეს სწავლა გორის საოსტატო სემინარიაში აქვს დამთავრებული. კავკასის სკოლაში მსახურობს სამოსწავლო წლის 1911 წლის პირველი ენკენისთვიდან, ხოლო აღნიშნულ დრომდე მსახურობდა მასწავლებლად საგურამოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის სკოლაში; ეძლევა 420 მან. ჯამაგირად, 60 მანეთი ბიბლიოტეკა-სამკითხველოს მართვა-გამგეობისათვის და ბინა (ორი ოთახი) განათება-გათბობით. ასწავლიდა საღვთო სჯულის გარდა ყველა საგნებს: ქართულს, არითმეტიკას, რუსულს და ხატვას. სწავლის საქმე ამ განყოფილებაში ნორმალურად მომდინარეობდა. მასწავლებელმა მოასწრო წ. კ. გ. ს. სანიმუშო პროგრამის სავსებით გავლა, რაც უნდა მიეწეროს მის ერთგულ, ბეჯით მეცადინეობას მოსწავლეებთან და სწავლების კონცენტრირებული მეთოდით წარმოებას. მოწაფეთა წარმატება აღნიშნულს განყოფილებაში 79,75% გამოიხატება, რაც მოსწავლეთა რიცხვის მიხედვით (76) სრულიად საკმარისად უნდა ჩაითვალოს.—მეორე განყოფილებაში ასწავლიდა გრიგოლ. ა. რაზმაძე, დასრულებული აქვს სწავლა თბილისის სასულიერო სემინარიაში. კავკასის სკოლაში მასწავლებლობს 6 წელიწადი; წინად მსახურობდა ალაგირის ქართულ სკოლაში. ეძლევა 420 მანეთი ჯამაგირად, 120 მან. გალობის სწავლებისათვის 120 მან. ბინის ქირად. უნდა მიეცა სულ 700 გაკვეთილი (ამ რიცხვში შედის 120 გალობ. გაკვეთილი), მისცა 540, გამოტოვა ავადმყოფობის მიზეზით 160 გაკვეთილი. მისი ავადმყოფობის დროს თანახმად პ. საბჭოს დადგენილებისა ამ განყოფილების მოწაფეებთან მეცადინეობდა საკვირაო სკოლის მასწავლებელი ნინო ილ. ავალოვის ასული. სწავლების საქმე მიუხედავად იმისა, რომ მასწავლებელმა 160 გაკვეთილი გამოტოვა, რაც საგრძნობელ რიცხვს წარმოადგენს, ნორმალურად

მიმდინარეობდა. პროგრამმა ყველა სასწავლო საგნებში წ. კ. გ. ს. სასწავლო პროგრამის მიხედვით გავლილია. რუსულ ენაში მასწავლებელმა პროგრამაში აღნიშნული მასალას გარდა რამდენიმე მოთხრობა და საუბარი „P. C“-ს მეორე ნაწილიდანაც გაიარა. მოწაფეთა წარმატება მეორე განყოფილებაში 82,3% უდრის, რაც სრულიად საკმარისად უნდა ჩაითვალოს. მესამე განყოფილებაში ასწავლიდა: სამოსწავლო წლის 1-ლ იანვრამდე აგრაფენა იოს. წერეთლის ასული; იანვრიდან იგი მცხეთის სამინისტრო სკოლაში დაინიშნა მასწავლებლად; მის ნაცვლად, ვიდრე ადგილობრივი წ. კ. გ. ს. განყოფილების გამგეობა ახალ მასწავლებელს დანიშნავდა, პედაგოგიური საბჭოს გადაწყვეტილებით, მოწვეული იქმნა ნინო ავალოვის ასული, რომელიც ასწავლიდა აღნიშნულ განყოფილებაში თებერვლის 1-ლ რიცხვამდე, ხოლო თებერვლიდან თავის მოვალოების აღსრულებას შეუდგა გამგეობის მიერ ახლად დანიშნული მასწავლებელი ნატალია კლიმენტი იოსელიანის ასული; დასრულებული აქვს სწავლა ქუთაისის ქალთა წ. ნინოს გიმნაზიაში და ერთი კურსი მოსკოვის კომერციულ ინსტიტუტში. ეძლევა 480 მანეთი ჯამაგირათ. - ამ ჯამში შედის 360 მანეთი ჯამ., 60 მანეთი ხელსაქმის სწავლებისთვის და 60 მანეთი ბინის ქირათ. მოწაფეთა წარმატება მესამე განყოფილებაში 80,6% უდრის, რაც საკმარისად უნდა ჩაითვალოს. ასეთი წარმატება, ექვი არაა, უნდა მიეწეროს აგრაფენა წერეთლის ბეჯით მეცადინეობას წლის პირველი ნახევრის განმავლობაში და ნ. იოსელიანის მუყაითობასაც.

მეოთხე განყოფილებაში ასწავლიდა ვარლამ ა. ბურჯანაძე, დასასრულებელი აქვს სწავლა ამიერ კავკასიის საოსტატო სემინარიაში. კავკავის სკოლაში მსახურობს სამოსწავლო წლის პირველი სექტემბრიდან. მოხსენებულ დრომდე იგი მსახურებდა ქუთაისის ქალაქის თვით მართველობის სკოლაში (გამგეთ). ეძლევა 720 მანეთი ჯამაგირათ ბინით (ორი ოთახი) და განათება-გათბობით. ასწავლიდა სამღთო სჯულის გარდა ყველა საგნებს: ქართულს, რუსულს, არითმეტიკას, გეომეტრიას, ისტორიას, გეოგრაფიას, ხატვას. გარდა სავალდებულო გაკვეთილების მეცადინეობდა მოსწავლეებთან ნასადილევს ორი თვის განმავლობაში, მისცა ზედმეტი 200 გაკვეთილი. ზედმეტი მეცადინეობა გამოიწვია იმ გარემოებამ, რომ მესამედან მეოთხეში გადასული მოწაფეები ძლიერ სუსტნი იყვნენ ყველა საგნებში, ნამეტურ ქართულსა და რუსულში. მოწაფეთა წარმატება ამ განყოფილებაში უდრის 100%-ს. საღვთო სჯულს ოთხსავე განყოფილებაში ასწავლიდა მღვდელი მამა გიორგი ნათაძე, სწავლა დასრულებული აქვს თბილისის სასულიერო სემინარიაში. ეძლევა 120 მან. ჯამაგირად.

კლასს გარეშე კითხვა. დრო გამოშვებით, საღამო-საღამოობით, კვირაში ერთჯერ, უფროს განყოფილებაში მოწაფეებს მასწავლებლები უკითხავდნენ სხვა და სხვა შინაარსისა მისაწდომ ქართულ-რუსულ წიგნაკებს და ჟურნალებს „ჯეჯილს და ნაკადულს“, ავარჯიშებდნენ კითხვაში და რებუსების აღსნა-გამოცნობაში.

მოწაფეთა საზოგადო განვითარება. სამოსწავლო წლის განმავლობაში ოთხივე განყოფილების მოწაფეები მასწავლებელთა ხელმძღვანელობით ორჯერ იყვნენ ექსკურსიაზე კავკავის მიდამოებში; ხუთჯერ სინემატოგრაფში. უფროსი განყოფი-

ლების მოსწავლეებმა ორჯერ დაათვალიერეს თერგს ოლქის მუზეუმი, დაათვალიერეს აგრეთვე ფრინველების გამოფენა (სამეურნეო საზოგადოების მიერ გამართული) კომერციულ საკრებულოს საზაფხულო დარბაზში. ორჯერ გაიმართა სალიტერატურო საღამო 12 ნოემბერს და 29 იანვარს. დადგმულ იქნა საბავშვო პიესები: „ტყეში“ და „შობის ხე“.

საზოგადოთ სწავლა-აღზრდის საქმე, მიუხედავად სხვა და სხვა დამაბრკოლებელი მიზეზებისა, ნორმალურად მიმდინარეობდა, რასაც სხვათა შორის ამტკიცებს მოწაფეთა წარმატების საშუალო რიცხვი მელ სასწავლებელში—8⁰/₁₀...

პედ. საბჭო,—საანგარიშო წელს პედაგოგიურ საბჭოს ჰქონდა სულ 15 სხდომა. სხდომას დაესწრო:

გ. ბურჯანაძე—15	ჯერ.	ა. წერეთელი—10	ჯერ.
ი. რუხაძე—15	„	გ. რაზმაძე—12	„
გ. ნათაძე—10	„	ნ. იოსელიანი—4	„

პედაგოგიური საბჭოს განსახილველ საგნებს შეადგენდა: მოწაფეების მიღება, ღარიბ მოწაფეთა სიის შედგენა გაკვეთილებისა და მორიგეობის გაწესრიგება მასწავლებელთა შორის და განყოფილებებში, ცუდი ყოფა-ქცევის მოწაფეთა გასასწორებლათ სხვა და სხვა ზომებისა და საშუალებების გამორკვევა, პედაგოგიური და საზოგადო განათლების ჟურნალ-გაზეთების სიის შედგენა და გამოწერა ბიბლიოთეკა-სამკითხველოსთვის, პროგრამების განხილვა თვითეულ სასწავლო საგანში, წ.-კ. გამ. საზოგადოების სანიმუშო პროგრამების განხილვა, თუ რამდენად შეესაბამება იგი თავის შინაარსით პირველ დაწყებითი სკოლის კურსის შინაარსსა და მიზანს, შემოსავალ-გასავალის ხარჯთ-აღრიცხვის შედგენა, ინვენტარის შედგენა, საბჭოს ფუნქციების განსაზღვრა, გამგეობასთან დამოკიდებულება, საქმის წარმოების წესრიგის გაუმჯობესება, მოწაფეთა დათხოვის დროს განსაზღვრა და სხვა...

თანხმად პედ. საბჭოს დადგენილებისა საანგარიშო სამოსწავლო წელს შემოღებული იქნა სკოლაში წიგნები სკოლის ქონების (ინვენტარის) და ბიბლიოთეკის წიგნების ჩასაწერათ; ყველა, როგორც სასწავლო და სათვალსაჩინო ნივთები, ისე სკოლის დგამი და არა სასწავლო ნივთები საზოგადოთ დანუმრილ და შეტანილ იქნა ახალ წიგნებში; გაუქმებულ იქნა ორდერებით ფულის მიღება და მათ ნაცვლათ შემოღებულ იქმნა ეგრედ წოდებული მოთხოვნილებითი უწყებები. ყოველ ოცში სკოლის გამგე დებულობს გამგეობის კასიდან საჭირო თანხას არსებული „სმეტის“ მიხედვით და ასწორებს თვიურ ხარჯებს; სკოლას თავისი საკუთარი შემოსავალ-გასავალის დავთარი აქვს, რომელსაც აწარმოებს სკოლის გამგე; გადათვლიერებულ იქნა წ.-კ. გ. ს. სანიმუშო პროგრამიდან საღვთო სჯულის პროგრამა ოთხივე განყოფილებისა და ქართული ენისა პირველი და მეორე განყოფილებისა, შემოღებულ იქნა ხატვა-ხაზვის სწავლება „ბუმეს“ მეთოდით, შემუშავებული იქნა წესი წერითი ვარჯიშობის წარმოებისა ქართულში, რუსულში და არითმეტიკაში; შ აპრილის სხდომაზე საბჭომ დადებითად გადასჭრა საკითხი შესახებ იმისა, რომ მომავალი სამოსწავლო წლისთვის სკოლას თავისი საკუთარი შესავალი კარები ექნეს, რადგან ეხლანდელი საერთო შესავალი კარები სკოლაში და მასთან არსებული დაწესებულებები ხელს უშლის სკოლაში ჯეროვანი დისცი-

პლინის დამყარების საქმეს და ხდება სხვა და სხვა ნივთების დაკარგვის მიზეზად; ეს დადგენილება ეცნობა ადგილობრივი განყოფილების გამგეობას მაისის ხუთს (ქალ. № 36). საბჭოს სიმპატიური სურვილი ბაქოში და გროზნაში ექსკურსიის მოწყობისა, უსახსრობისა გამო განუხორციელებელი დარჩა...

ბიბლიოთეკა-სამკითხველო. სკოლის ბიბლიოთეკას და სამკითხველოს საანგარიშო წელს მოსდიოდა შემდეგი ჟურნალ-გაზეთები: 1. „განათლება“, 2. „თემი“, 3. „კოლხიდა“, 4. „ცხოვრება“ 5. „სახლხო გაზეთი“, 6. საბავშვო ჟურნალები: „ჯეჯილი“ და 7. „ნაკადული“ (ორ ორი ეგზემპლარი). რუსული: 1. „Русская школа“, 2. „Народный учитель“, 3. „Свободное воспитание“, 4. „Русское слово“, 5. „Терекъ“, „Закавказская рѣчь“... წლის განმავლობაში ბიბლიოთეკიდან გაიტანეს სახლში საკითხავად სულ 387 ცალი ქართულ-რუსული წიგნი, რომლითაც უსარგებლია 64 კაცს. სამოსწავლო წელს ბიბლიოთეკამ შეიძინა სულ 60 მანეთად ღირებული ქართულ-რუსული წიგნები და ჟურნალები. საანგარიშო წელს სკოლის მუზეუმს და ბიბლიოთეკა-სამკითხველოს შემოსწირეს: გამგეობის თავჯდომარემ იოსებ გრიგოლის-ძე შეილიევმა 33 სურათი საღვთო ისტორიიდან, 3 სურათი მანებელ და სასარგებლო ცხოველებისა, 24 სურათი (იანჩუკი) რუსეთის ხალხებისა; 26 სურათი ბოტანიკიდან, 4 ტაბელთა ანატომია—ფიზიოლოგიიდან, 18 სურათი რუსეთის ახალი ისტორიიდან, 10 ტაბულა არითმეტიკიდან, 24 სურათი სხვა და სხვა ქვეყნების ცხოველთა და მცენარეთა, 32 ცალი სხვა და სხვა ტაბულებით, სათამაშო ნივთები და სხვა ღირებული სულ 140 მანეთად და 56 კაპ., ლუარსაბ გერ. ბოცვაძემ ჟურნალ „განათლების“ 1908, 1909 და 1910 წლის ყველა ნომრები (უყდოთ), ღირებული 9 მანეთად, ბატ. შერაბ კორღანოვმა ლუი გუსენარის თხუხულება 16 ტომი და სხვა წიგნები, ღირებული 4 მანეთად 50 კაპ., ალექსანდრე მამუჩაშვილმა 12 ცალი ბუნდოვანი ფარნის სურათი, ღირებული 3 მანეთად., ლევანტი სოხაძემ 5 მანეთი გაზეთ „P. C.“-ს გამოსაწერათ., „კოლხიდა“-ს რედაქცია უფასოდ უგზავნიდა თავის გაზეთს სამკითხველოს, ვარლამ ბუნჯანაძემ 10 ცალი სხვა და სხვა წიგნი, სტუდენტმა პეტრე ბაქრაძემ ბუნდოვანი ფარნის 60 ცალი სურათი ასტრონომიიდან, კაცობრიობის განვითარების ისტორიიდან და სხვა...

სამკითხველო-მიიღო თავის გამგებლობაში ადგილობრივმა განყოფილების გამგეობამ. ბიბლიოთეკა-სამკითხველოს მართავდა თანახმად პედ. საბჭოს გადაწყვეტილებისა მასწავლებელი ილ. რუხაძე.

საკვირაო სკოლა.—საკვირაო სკოლაში წლის დისაწყისს სწავლობდა 60 მოწაფე; 52 ვაჟი და 8 ქალი. წლის ბოლოს დარჩა 42 მოწაფე, 40 ვაჟი და 2 ქალი. წლის განმავლობაში სკოლას თავი დაანება 10 მოწაფემ. ეროვნებით ყველა მოწაფეები ქართველები იყვნენ. ყველა მოსწავლენი 4 ჯგუფათ იყვნენ გაყოფილი. პირველ ჯგუფს ხელმძღვანელობდნენ და ასწავლიდნენ: ალ. სვანიძე და ნინო ი. ავალიშვილის ასული, მეორეს ოლღა ცისკარაული, მესამეს მალაქია გობეჯიშვილი, მეოთხეს ვ. ბურჯანაძე და ი. ზირკეიძე. დარბ მოსწავლეებს სასწავლო ნივთები: წიგნები, კალმები, რვეულები და კარანდაშები უფასოთ ეძლეოდათ სკო-

ლის წიგნების საწყობიდან. პირველი ჯგუფის მასწავლებლებმა საკმაო კარგად შეაქვეყნეს სწავლეს ქართული წერა და კითხვა და ციფირების წერა, ნუმერაცია 100-დი და ათეულებზე პატარა ამოცანების კეთება და რიცხვით მაგალითების გამოანგარიშება 10-დი (სახელმძღვან. წიგნები: ხრამელაშვილის კრებული პირველი ნაწ. და „დედა-ენა“ პირველი ნაწ.) მეორე ჯგუფის მოსწავლეებმა შეისწავლეს ანგარიში 100-დი ათეულებზე, ნუმერაცია 400-დი., ამოცანების კეთება ერთეულებზე 40-დი და რამოდენიმე მოთხრობა და ლექსი „დედა-ენის“ მეორე ნაწილიდან 50 გვერდამდამდე. მესამე ჯგუფის მოწაფეებმა ნუმერაცია 1000-დი. ამოცანების კეთება 100-დი. შეკრება და გამოკლება 1000-დი. ქართულში გაათავეს დედაენის მეორე ნაწ. რუსულში გოგებაშვილეს „P. C.“-ს პირველი ნაწილი. მეოთხე ჯგუფის მოწაფეებმა ისწავლეს რამოდენიმე მოთხრობა და ლექსი გოგებაშვილის „ბუნების კარიდან“, სამშობლოს აღწერიდან: კახეთი, ქართლი, იმერეთი, ისტორიიდან: თამარ მეფემდ. რუსულ ენიდან: „P. C.“-ს სახელმძღვანელოდან 51 გვერდამდ. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ავალოვის ასული და მალაქია გობეჯიშვილი წლის ბოლომდი ერთგულათ და ბეჯითად ეკიდებოდნენ ნაკისრი მოვალეობის აღსრულებას... საკვირაო სკოლის მასწავლებელთა კორპორაციამ მონაწილეობა მიიღო ქრისტიანე აღჩევსკაიას იუბილემში დეპეშის გაგზავნით. ქრისტიანე აღჩევსკაია, 50 წელიწადი ემსახურება და ხელმძღვანელობს ხარკოვის საკვირაო სკოლასა და ეკუთვნის იმ მოღვაწეთა ჯგუფს, რომელმაც საფუძველი ჩაუდგა სკოლის გარეშე განათლების განვითარებას რუსეთში.

ქალთა პროფეს. სკოლა.—პროფესიონალურ კრა-კერვის სასწავლებელში საანგარიშო სამოსწავლო წელს სწავლობს 18 მოწაფე. პირველ კლასში 11, მეორეში 7; ეროვნებით გარდა 1 (რუსისა), ყველა ქართველებია. ხელსაქმეს ასწავლიან: სოფიო გ. ჩიტაძის ასული, დამთავრებული აქვს თბილისის საქალაქო პროფესიონალური სასწავლებელი. ეძლევა 360 მან. ჯამაგირად და ბინა განათება გათბობით; ფეოკტისა მიხ. ბოვკუნოვის ასული ეძლევა 610 მან. ჯამაგირად, ბინა განათება-გათბობით. სკოლას ფაქტიურად განაგებს ქალთა წრე, ქ-ბ-ს სოფიო დავ. კალანდარაშვილის ხელმძღვანელობით, რომელიც დღიდან დაარსებისა ერთგულათ ეკიდება ნაკისრ მომავალეობის ასრულებას...

მოწაფეთა ჯანმრთელობა.—მოწაფეთა ჯანმრთელობაზე საანგარიშო პირველ წელს ზრუნავდნენ: ექიმები: პავლე გედევანიშვილი, ალექსანდრე ნაუმოვი და მოსე ან. კალანდარაშვილი. ექიმმა პ. გედევანიშვილმა წლის დასაწყისს შეამოწმა ოთხივე განყოფილების მოწაფეთა ჯანმრთელობა, შეადგინა სნეულ-ავადმყოფ მოწაფეთა სია და რიგ რიგათ იბარებდა მათ სახლში და აძლევდა რეცეპტებს და წამალს უსასყიდლოთ.

რევიზია და გარეშე პირების მიერ სკოლის დათვალიერება.—სამოსწავლო წელს, ნოემბრის შუა რიცხვებში სკოლა დაათვალიერა სახალხო სკოლების დირექტორმა ბ-ნმა დევიცკიმ, რომელმაც ინახულა მეოთხე, მესამე და მეორე განყოფილება და გამოსცადა მოწაფენი რუსულს ენაში. წერილობითი აზრი ბ-ნს დირექტორს არ გამოუთქვამს მოწაფეთა წარმატების შესახებ და არც არაფერი ჩაუ-

წერია სარევიზიო წიგნში, სიტყვიერად კი სურვილი გამოსთქვა რუსულ ენის სწავლების უფრო რიგიან ნიადაგზე დაყენების შესახებ, თუმცა არც ერთ მის მიერ ნახულ განყოფილებას ასეთი შენიშვნის საბაზი მისთვის არ მიუცია. აპრილის 15-ს სკოლა დაათვალიერა ქ. შ. წ. კ. გ. საზოგადოების მთავარი გამგეობის თავმჯდომარემ გ. ნ. ყაზბეგმა; ინახულა მეოთხე, მესამე და მეორე განყოფილება, დაესწრო ქართული და რუსული ენის და არითმეტიკის გაკვეთილებს აღნიშნულ განყოფილებაში, თვითონ გამოსცადა მოწაფეები მოხსენებულ საგნებში და აპრილის 17-ს ადგილობრივი წ. კ. ს. განყოფილების გამგეობის კრებაზე, გაუზიარა გამგეობას თავისი შთაბეჭდილება სწავლა-აღზრდის საქმის დაყენების შესახებ სკოლაში: „მე ვინახულე ქართული სკოლის სამი განყოფილება, დავესწარი გაკვეთილებს, მოვისმინე მოწაფეთა პასუხები მიცემულ კითხვებზე და უნდა მოგახსენოთ, რომ თქვენს სკოლაში არამც თუ მართო სწავლის საქმე, აღზრდის საქმეც ძალიან კარგად არის დაყენებული, მივაქცევ მხოლოდ მასწავლებელთა ყურადღებას სახელმწიფო (რუსული ენა) ენის სწავლების საქმის გაუმჯობესებას“. ასე იყო დედა აზრი ბ-ნი ყაზბეგის მიერ გამოთქმული აზრისა სკოლაში საქმის დაყენების შესახებ.

გარდა მოხსენებული პირებისა საანგარიშო წელს სკოლა ინახულეს: ყოვლად სამღვდლო ეპისკოპოზმა დავითმა, თბილისის ქალაქის საბჭოს ხმოსანმა და სასკოლო კომისიის წევრმა ბ-ნმა სიმონ თ. ხუნდაძემ და ცნობილმა მოგზაურმა ემანიუელ ლაკონმა, რომელმაც ჩაიწერა თავის სამოგზაურო წიგნში მოკლე ისტორია სკოლისა და თან წაიღო სკოლის შენობის სურათი.

წიგნების საწყობი. — წიგნების საწყობში საანგარიშო წელს იყო სულ სხვა და სხვა სახელმძღვანელო წიგნები და სასწავლო ნივთები, ღირებული 455 მანეთად და 86 კაპ. გაიყიდა და უფასოდ დაურიგდა მოწაფეებს სასწავლო ნივთები, ღირებული სულ 350 მან. და 74 კაპ., დარჩა საწყობში სხვა და სხვა ნივთები 105 მან. და 12 კ. ღირებული. წიგნების საწყობს იანვრამდი განაგებდა აგრ. წერეთელი, ხოლო იანვრიდან ვ. ბურჯანაძე.

სცენის მოყვარეთა წრე. — ქართულ სცენის მოყვარეთა წრემ გამართა წელს 7 წარმოდგენა: 1) „დაძმიდან“ 1 მოქმედება, ენკენისთვის 4-ს. 2) „დამარცხებულნი“ ირეთელისა ოკტომბრის 14-ს. 3) „უბედური ნაბიჯი“ კორეევისა ოკტომბრის 30-ს, 4) „უბედური“ კონისა დეკემბრის 4-ს. 5) „სამშობლოდან“ 1 მოქმედება დეკემბრის 26-ს, 6) „პირველი ბუზი“ ველიჩკოს კომედია თებერვლის 2-ს 7) „გამცემი“ გედევანაშვილისა აპრილს 15-ს.

წარმოდგენებში ღებულობდნენ მონაწილეობას: ქ-ნი: ბარათოვი, ბურღული, გაბაშიძეს ასული, ხიმშივეისა, ფუასისა, იოსელიანის ასული, წერეთლის ასული, ცისკარაულის ასული, ჩიტაძის ასული, ფურცველაძის ასული, ბ-ნი: ი. ბერიშვილი, ა. მამუჩაშვილი, ი. ვაშალომიძე, ა. სარაჯვეი, კ. კახიანი, კაკაბაძე, ა. ჩხუბიანი, ვ. ქუმსიევი, ე. შადური, ზერეკიძე, გ. რაზმაძე, თ. რუხაძე და სხვა...

წარმოდგენები იმართებოდა ევ. კაკაბაძის და თ. რუხაძის რეჟისორობით. პიესებს არჩევდა წრის გამგეობა. გამგეობა 7 წევრისაგან შესდგება. ესენი არიან: თამარა ფუასისი, ნ. დ. ყაზბეგი, ე. კაკაბაძე, ვ. ბურჯანაძე, გ. რაზმაძე, ივ. ივანო-

ვი და ი. რუხაძე. წრემ მიიღო მონაწილეობა საფაროვ-აბაშიძის იუბილეში, მისა-
ლოცი დებემის გაგზავნით.

არ შემიძლია არ აღვნიშნო ამ მოკლე ანგარიშში, რომ სამოსწავლო წელს
გამგეობის თავმჯდომარე იოსებ გრ. შვილიევი ჩვეულებრივი თანაკრძობით ეკი-
დებოდა ნაკისრი მოვალეობის ასრულებას სკოლის საჭიროებისადმი და თავის მო-
რალურსა და ნივთიერ მზრუნველობას არ აკლდებდა მას. მისი მეცადინეობით ქა-
ლაქის თვითმართველობამ გაუორკვეცა სკოლას ყოველ წლიური დახმარების ჯამი
— 200 მან. 400მ-დი აიყვანა და აღუთქვა მომავალს წელს 1000 მანეთამდის აი-
ყვანოს მოხსენებული ჯამი.

რომ სკოლა უფრო რიგიან ნიადაგზე დადგეს, რომ ბეტი ნაყოფი გამოიღოს
მან და აღასრულოს თავისი დანიშნულება ნახევრად მაინც, აუცილებლად საჭი-
როა სისრულეში მოყვანილ იქნას პედაგოგიური რჩევის დადგენილებანი, სახელ-
დობრ: ა) შეძენილ იქნას მეოთხე და მესამე განყოფილებისთვის 20 ახალი პარტა
ერისმანისა სისტემისა, რადგან ეხლანდელი სამ ადგილიანი ძველი კონტრუქციის
პარტები თავისი მღწყობილებით სრულიად ეწინააღმდეგებიან ელემენტარულ ჰი-
გიენურ მოთხოვნილებებს. აგრეთვე საჭიროა ორი ლინელუიდიმის კედელზე და-
საკიდებელი დაფის შეძენა უფროსი განყოფილებისთვის. გაკეთდეს ოთხი პატარა
თითო 5 მანეთად ღირებული შკაფი ცალ-ცალკე თითოეული განყოფილებისთვის.
ამ შკაფებში მოთავსებული უნდა იქნეს სასავეშო ქართულ-რუსული წიგნები, რო-
მელთა შინაარსი უნდა უპასუხებდეს განყოფილების მოწაფეთა განვითარებას...
(საბჭ. დადგ. № 3. 12 მეთაე 1911 წ.)

სასწავლებელში წესიერების დასამყარებლად და ზოგიერთი დღეს ძველიდან
დარჩენილი სკოლაში არსებულ უწესოების მოსასპობად, აუცილებლათ საჭიროა
მომავალი სასწავლო წლისათვის გაკეთდეს სკოლისთვის ცალკე შემოსავალი კარე-
ბი და განკერძოებული იქმნას ეკლესიადა ბანკი სკოლისაგან. დღევანდელი საერ-
თო შემოსავალი კარები, რომელიც მუდამ ღიაა, და არც შეიძლება მისი დაკეტა,
რაც გამოცდილებამ ნათლად დაგვანახა, ისეთს მეგობრეობას ჰქმნის, რომ ფიზიკურად
შეუძლებელი ხდება თვალ-ყური ადევნოს სკოლის გამგემ. ან მორიგმა მასწავლებ-
ლებმა რაიმე ელემენტარული წესიერების დამყარების საქმეს. (პ. საბჭ. განჩინება
№ 13. აპრ. 3 ს.)

დ) ეკლესიის მცველის ბინა ძლიერ ცუდ ალაგას არის მოთავსებული. მუ-
დამ კარების რაჯგუნი და ჭრიალი, ხშირად შესვლა გამოსვლა ხელს უშლის მე-
ოთხე განყოფილებას მეცადინეობის დროს, ხშირად მოსვენებას არ აძლევს აგრე-
თვე უფროსს მასწავლებელს—სასურველია ეკლესიის მცველის ბინა სხვა ალაგას
მოთავსდეს.

ე) სკოლის სმეტის განხილვის დროს საჭიროა გადაიღოს განსაზღვრული თა-
ხნა საკვირაო სკოლის ხარჯების დასაფარავად.

ვ) სასურველია, თუ ადგილობრივი განყოფილება საშუალებას მოიპოვებს,
სისრულეში მოიყვანოს წარსული წლის საზოგადო კრების გადაწყვეტილება პარა-

ლელ განყოფილების გახსნისა პირველ განყოფილებასთან მომავალი სამოს-
წავლო წლის ენკენისთვის.

ბ) აუცილებლათ საჭიროა, რომ უფრო ნაყოფიერად იმუშაოს ადგილობრივი
განყ. გამგეობამ: 1. შემცირდეს გამგეობის წევრთა რიცხვი და ნაცვლად 30-ს.
გამგეობის შედგენილობა განისაზღვროს 9 წევრით, ან 11-თა. 2) განაწილდეს გამ-
გეობის წევრთა შორის ფუნქციები: დაარსდეს საღამოების მომწყობი და სათეატ-
რო კომისია დი სამეურნეო კომისია. (შემუშავდეს ინსტრუქცია).

3) შემცირდეს სკოლის გამგის ვაკვეთილების რიცხვი 18-დი, რათა მას შეძ-
ლება ექნეს სხვა განყოფილების მასწავლებლების ვაკვეთილებსაც დაესწროს და
საჭირო ხელმძღვანელობა გაუწიოს სწავლების საქმის გაუმჯობესებაში.

აი ჯერ ჯერობით ის მინიმუმი, რომლის სისრულეში მოყვანა აუცილებლად
საჭიროა პირველ ენკენისთვის დანვე, რათა სკოლამ უფრო ნაყოფიერად იმუშაოს.

კავკავის სკოლის გამგე ვარლამ ბურჯანაძე.

25 მაისი 1912 წ.

სოხუმის განყოფილების 1912 წ. მოქმედება

ოქმი № 27. საზოგადო კრება 24 იან. 1912 წ.

1912 წელს იანისის 24-ს დღეს შესდგა საზოგადო წლიური კრება ქ. შ. წ. კ.
გამაგრდებულ საზოგადოების სოხუმის განყოფილების უფალ წევრთა. კრებას დაესწრა
ასზე მეტი წევრი. კრებას თავმჯდომარეობს განყოფილების თავმჯდომარე კნენა მარამ
ნიკოლაშის ასული ანხაბაძისა.

კრების გახსნის თანავე თავმჯდომარემ მახსენა საზოგადოებას, რომ საზოგადოებ
წლის განმავლობაში გარდაიცვალენ იაკობ სიმონის ძე გოგებაშვიდი, დავით ზაქარაის ძე
სარაჯიშვიდი, ნიკოლაშ ზებუაქს ძე ცხკეაძე, ზატრ მისელ თამარაშვიდი და მესხი
ივანე გვარამაძე და თან მოკლე სიტუვაში თვითოეული იმთავანი დახასიათა და განუმარ-
ტა კრებას, თუ რა ღვაწდი მიუძღვისთ მათ სამშობლოს წინაშე. თავმჯდომარემ წინადად-
ბა მისცა კრებას, ფეხზე ადგომით ზატრივი ეცათ მიცვალებულთა ხსოვნისათვის. კრებამ ზა-
ტრივი სცა.

გამგეობის მდივანი ნ. ჯანაშია კითხულობს სარევიზიო კომისიის რე მოხსენებას
გამგეობისა და სამშენებლო კომიტეტის მოქმედებათა შესახებ, სადაც ნათქვამია, რომ
ანგარიშები სწორედ არის შედგენილი, მხოლოდ ეკანასკნელის (სსამ. კომიტ.) შესახებ
შენიშნავს: „კვიტანტიები მიღებული რადენიმე არის აღნიშნული ციფრებით; კომისი-
ის აზრით ფულის რადენობა უსათუოდ ასრებით უნდა იქერებოდეს“.

შემდეგ მდივანი ნ. ჯანაშია კითხულობს გამგეობის წასრული წლის მოქმედების განხილვის, ხოლო სამშენებლო კომიტეტის ანგარიშს მდგომარე 1912 წლის ათ ივნისამდის. პირველი ანგარიში დამტკიცებული იქნა ერთ სმით, ხოლო მეორე (კომიტეტის) ანგარიშმა ხანგრძლივი კამათი გამოიწვია. გამგეობის წევრი გ. ზ. თურქია ვრცელსა და მშენებელს სიტუაში ურჩევს კრებას, ხელახლათ გაიწეროს საზოგადოების შექმნის ნაწილი და გაინაწილოს საჭირო თანხა, რათა ამ გზით სოხუმელ ქართველობას მიეცეს ერთი საერთო თავშესაფარი სახლი. „სირცხვილიცა, ამბობს ის, რომ ამოღება ქართველობას ერთი საერთო თავშესაფარი სახლი არ ჰქონდეს. ჩვენდა სასიხარულოდ უმეტესობას ჩვენთაგანს თვითოეულს უკეთესიც აქვს და რაობა და შეუძლებელი თავი დავანებოთ, და ჩვენ უფრო შექმნებულმა გაიწეროთ კიდევ ხანგრძლივი ამისა, რაზედაც წინაა ხელი გვეწერა.“ ბ. თვითვე ურჩობაშივილი წინააღმდეგია ამისა და ამბობს, უკლამ გაიღოს თავისი წილი, და არა მარტო შექმნებულმა. „შექმნულთ ისედაც ტყავი გვძვრება!“ ბ. იოსებ ლოლუა ბ. თურქიას აზრს ემხრობა და გრძობიერ სიტუაში სთხოვს საზოგადოებას — „ცოტა გააფიროთ და საშვილიშვილო საქმე დავაგვირგვინოთ.“ ბ. ევსევი გვათუა იმის მომხრეა, რომ შენობა საკუთარი ძალ-ღონით დავასრულოთ, მხოლოდ მოთავსოთ უსაფუძვრებს: წინ და წინ ჩვენი ძალ-ღონე არ გაითვალისწინეთ და შეუფერებელ საქმეს მოჰკიდეთ ხელი.

ხანგრძლივი კამათის შემდეგ კრებამ დაადგინა: ხელახლად აირჩიოს თულის ახალი ამკრები კომისია, ექვს კაცისაგან შემდგარი, რომელსაც დაევადა ორი კვირის განმავლობაში მოიყვანოს ცნობაში, ვინ იხდის და ვინ არა გაიწერიოს თულისა, და ვინც უარზეა, მისი ვინაობა გახეთქიში გამოცხადდეს. თან ამ კომისიას დაევადა სამშენებლო კომიტეტთან ერთად უფულოდ ღონე იღონოს. რომ პირველ სექტემბრამდის მოათავოს საკუთარ შენობაში სამი ოთახი მანც, რათა ამით შექმნას მოგვეცეს მომავალ სამონაწავლო წლიდან სკოლა საკუთარ შენობაში გადავიტანოთ. ამ კომისიაში არჩეულ იქმნენ: კნენა დესპინე გრიგოლის ასული გელაფანისა, ოლა დიმიტრის ასული გოგრიბიძისა, ანთიმოზ ივ. ჯუთელი, გახე ზ. თურქია, ივანე ზ. ცეცხლადე და მიხეილ მ. მადლაკელიძე.

შემდეგ მდივანი კითხულობს 1912 წლის ხარჯთ-აღრიცხვას და გამგეობის მოხსენებას შესამე მასწავლებლის მოწვევის საჭიროების შესახებ. კრება ხარჯთ-აღრიცხვას ამტკიცებს და შესამე მასწავლებლის მოწვევის საკითხის გარდაწვევტას ანდობს თულის ამკრები კომისიასა და გამგეობას და თან ავადებს, თუ სამი საკლასო ოთახი მომთავრდა სწავლის დაწყებამდის, უსათუოდ მოიწვიოს შესამე მასწავლებელი, რომელსაც თვიურად დაენიშნოს არა უმეტეს ოთხი თუმნისა თვეში, უბინოდ და უშემოდ.

სარევიზიო კომისიაში არჩეულ იქმნენ ბ.ბ. ვასილ ლაზარეს ძე გოგრიბიძე, იოსებ ტ. ლოლუა და ზავლე შერმანდინის ძე ჭურნია და მათი კანდიდატობად: ევსევი ბესარიონის ძე გვათუა და ლევან ალექსის-ძე აღშიბაია.

შემდეგ ანთიმოზ ივ. ჯუღელის წინადადებით კრებამ ერთხმად დაადგინა: „ეთხოვოს მთავარ გამგეობის საზოგადოების რევიზორს ვრცელი აზრი სკოლისა, თუ საზოგადოების საქმეთა მდგომარეობის შესახებ უფულ წლივ დროზე გამოგვეცხადოს, რათა მათ შექმნათ“

ლებს მიეცეს ადგილობრივ საზოგადოებას საზოგადო კრებაზე გაითვალისწინოს, კეთდება მის დაწესებულებებში“.

ამის შემდეგ მიღებულ იქმნენ 75 ახალი წევრი საზოგადოების, რომელთა სიაც საზოგადო სიასთან ერთად იგზავნება.

1912 წ. ხარჯთაღრიცხვა, საზოგადო კრების მიერ მიღებული.

შემოსავალი: (მოსაღწევი)

1. ნინოძისზე შემოვიდა.	1048 მ.	53 კ.
2. 20 მაისის სეირნობა.	405 მ.	—
3. ქალაქის სუბსიდია	300 მ.	—
4. დ. გუდაუთაში შეკრავილი	84 მ.	—
5. ქ.ს. ლაღუას მიერ შეკრავილი.	5 მ.	4 კ.
6. საწევრო გადასახადი	600 მ.	—
7. სახლის შემოსავალი	100 მ.	—
8. სეირნობა შემადგომასზე	300 მ.	—
9. დ. თამარში შეკრავილი	100 მ.	—
10. შემწირულება	100 მ.	—
11. წარმოდგენა შემადგომასზე	240 მ.	—
სულ	3282 მ.	57 კ.

გასავალი:

1. გამგეს ჯამაგირი და ბინის ქირა.	1080 მ.	—
2. მასწ. ნ. ქურიძეს ჯამაგირი და ბინის ქირა	860 მ.	—
3. მასწავლებელთა საპენსიო კასში შესატანი	72 მ.	—
4. მესამე მასწავლებელს ოთხი თვის	160 მ.	—
5. კალბის მასწავლებელს ჯამაგირი	20 მ.	—
6. სკოლის მოსამსახურეს	200 მ.	—
7. ბიბლიოტეკა.	50 მ.	—
8. განათება და გათბობა	100 მ.	—
9. კანცელარია და წერილმანი.	50 მ.	—
10. 1911 წ. ვალი	109 მ.	54
11. მოულოდნელი ხარჯები	120 მ.	—
12. სახლის ქირა.	408 მ.	39
სულ	3278 მ.	89

თავმჯდომარე კნ. მ. ნ. ანჩაბაძისა.

მდივანი ნ. ჯანაშია.

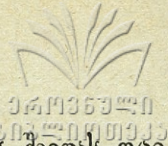
უ ე მ რ ვ ი ღ ა

№№		მან.	კ.
1)32	1912 წელს 14 სადამოს წმინდა შემოსავალი	1048	53
2)33	1912 წ. 20 მაისის სეირნობის წმინდა შემოსავალი	405	„
3)34	სკოლის ერთი ოთახისა და სამზარეულოს ქირა შემოვიდა	85	„
4)35	ქ. სალამე თ. ლაფუას მიერ ეუფაბით შეკრავილი	5	4
5)37	ქ. სხუმის თვითმართველობის სუბსიდიის	300	„
6)38	1912 წ. 2 სექ. ქ. თეატრში გამართულ „მხერეტიკის“ შემოსავ.	27	92
7)39	1912 წ. 16 ნოემ. ქ. ბუღვარში გამართულ სეირნობიდან შემოვ.	173	61
8)40	აღდა ორ ეუფაბში, რომელიც გახსნეს გამგეობის დადგენილების თანახმად გამგეობის თავმჯდომარემ კნ. მ. ნ. ანხაბაძისამ, წყურმა ბ. ან. ივ. ჯუღელმა და მდივანმა ნ. ჯანაშიამ აღმოჩნდა (იხილე ოქმი)	92	39
9) 41	თ. ნ. ე. თავდგირიძის მიერ შემოწირული	25	„
10)36 42 43...50	1912 წელს საწევრო გადასახადი შემოვიდა საკვიტანცია წიგნაკებით №№ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, და 10 (მთავარ წიგნში ჩაწერილია შემდეგ №№-ით: 37, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49 და 50) სულ შემოვიდა	583	„
	სულ	2745	49
	შენიშვნა. მეცხრე მუხლში მოხსენებული 25 მანეთი მთავარ წიგნში ჩაწერილია შეცდამით თ. ნ. თავდგირიძის შემოწირულებად: შემოტანილია სამშენებლო ფონდში ჩასარიცხად და ამიტომ საერთო ჯამს ეკლება და ნამდვილად შემოვიდა ორი ათას შვიდას ოცი მანეთი და 49 კ.	3720	49
	1913 წლის შემოსავლიდან ნასესხი	414	6
		3134	55

ბ ა ვ ი ლ ა

№№		მან.	კ.
1)44	გასტუმრებული იქმნა 1911 წლის ვალი	109	54
2)45-46	მასწავ. ნ. ჯანაშიას და ნ. ქურდიეს მიერათ საშენისი კასაში შე- სატანად	72	„
3)47	გალობის მასწ. ნ. ქურდიის წლიური ჯამაგირი	90	„
4)48	სკოლის გამგის ნ. ჯანაშიას ჯამაგირი 720 მანეთი და ბინის ქი- რას 360 მან. სულ	1080	„
5)49	მასწავ. ნ. ქურდიას ჯამაგირი 620 მ. და ბინის ქირას 240 მ. სულ.	860	„
6)50	მასწავ. თამარა ერ. თაყაიშვილის ოთხი თვის ჯამაგირი	100	„
7)51	ეკ. გეგენავას შვიდი თვის სასჯლის ქირას	408	35
8)53	სკოლის მოსამსახურეს	200	„
9)54	ეკ. გეგენავას სასჯლის რემონტი	23	00
10)55	ძმათა შენგელები ანგარიშით (კანსტუბა)	33	3
11)57	ტიღა სტოლების საწმენდი 3 მ. 82 კ., წიგნები და „კანსტ- ლებს“—5 მ. 70 კ. სულ	9	52
12)59	ლაჯი უგანას ერთი ურემი შეშის ფასი	7	50
13)60	ს. ზაქარია ს. თურქიას ერთი საყენი და ერთი ურემი შეშის ფასი .	30	„
14)61	წვრილმანი ხარჯები	31	50
	სულ სკოლის შენახვაზე დახარჯა	3054	44
გამგეობაზე დახარჯული:			
15)52	ნ. ჯანაშიას და კორ. ჯუღელს გამგეობის საქმეთა გამო თბილის- ში წასასვლელად გზის ხარჯი	65	„
16)56	ძმათა შენგელები ანგარიშით (კანსტუბარი)	15	11
	სულ გამგეობაზე	80	11
	მთლად დახარჯა 1912 წელს	3134	55

ამ რიგად (საამჟამინდელი) საანგარიშო 1912 წელს შემოვიდა ორი ათას შვიდაც ოცი მანეთი და 40 კაპიკი, ხოლო დაინარჯა სამი ათას ას ოცდა თოთხმეტი მანეთი და თერთმეტი შაური: ვალი დაეღო გამგეობას 1912 წელს ოთხას თოთხმეტი მანეთი და 6 კაპიკი 414 შ. 6 კ.; რომელიც გასტუმრებულ იქნა 1913 წ. შემოსავლიდან.

თავმჯდომარე კნ. მ. ნ. ანჩაბაძისა.

მდივანი ნ. ჯანაშია.

მოკლე მოხსენება განუ. გამგეობის მოქმედების შესახებ.

ქ. შ. წ. კ. გამაგრებულ საზოგადოების სოხუმის განყოფილების გამგეობას საანგარიშო 1912 წელს მტკიცედ გადაწყვეტილი ჰქონდა თავისი სასკოლო შენობა მოემთავრებინათ. თუ მთლად არა, დაეხურა და რამდენიმე ოთახი მანინა და ამ შენობაში გადაეტანა თავისი სკოლა, რითაც საშუალება ეძლეოდა შესამე განყოფილება გაეხსნა და მასწავლებელიც მოეწვია. მიუხედავად იმისა, რომ გასულ წელს ქ. სოხუმში მეტის-მეტად დაეცა ვაჭრობა-მრეწველობა და დიდი კრიზისები დადგა, გამგეობამ მაინც მოახერხა რამდენიმედ მანინა მოეყვანა სისრულეში ეს თავისი გარდაწყვეტილება: მთელი შენობა დაეხურა თუთია გადაკრული ჟესტით და სამი საკლასო ოთახი მოამთავრა, რის წყალობითაც საშუალება მიეცა შესამე მასწავლებელიც მოეწვია. რა თქმა უნდა, ეკვლა ეს საზოგადოებას მძიმე უღლად—ტვირთად დადგა და სკოლის შენახვაც გაუჭირდა: საანგარიშო წლის შემოსავალს გასვალმა გადააჭარბა ოთხას თოთხმეტი მანეთით. სამწუხაროდ უსახსრობის მიზეზით გამგეობამ თავისი აზრი საშეკითხველს გახსნის შესახებ სისრულეში ვერ მოაყვანა. აგრეთვე გვლარ მოაწყო საკვირაო სკოლაც.

მდგომარე 1913 წელს გამგეობა იმედოვნებს, როგორც 5—6 ათასი მანეთი სესხი იშოვნოს და სასკოლო შენობა მოამთავროს, რითაც საშუალება ეძლევა მეოთხე განყოფილებაც გახსნას მომავალ შემოდგომიდან და თან სახალხო წარმოდგენებიც მოაწვოს. საქმე ის არის, რომ ამ შენობას აქვს ცალკე დიდი დარბაზი (სტენის გარდა, სიგრძით 37 ანში, განით კი $10\frac{1}{4}$ ანში), რომელიც დაახლოებით დაიტევს 300—350 კაცს. თუ ეს დარბაზი დამთავრდა, კულტურულ საქმესთან ერთად 700—800 მანეთს წმინდათ შემოიტანს. გარდა ამისა დღეს სასკოლო შენობა მოსამსახურის ამარადა დატოვებული სწავლის შეწყვეტის შემდეგ, რაც არ არის სასურველი. თუ მომთავრდა შიგ გამგესაც მიეცემოდა ბინა, რითაც ორნაირი მიზანი იქნებოდა მისწეული: საზოგადოების ქალების მეტი თვალ-ყურის გდება ექნებოდა და თან გამგის ბინის ქირაც შეგვრჩებოდა (360 შ.),—მაშასადამე, წლიურად შენობა მოგვეცემა დაახლოებით ათას მანეთამდის, და ეს სულ იოლად გაისტუმრებდა ადებულ სესხს სულ რამდენიმე წლის განმავლობაში. გამგეობა კიდევ ერთხელ სტდის ბედსა და სთხოვს მთავარ გამგეობას—როგორც ეს სესხი მოუხერხოს და მით სოხუმის სკოლა საშუალოდ შევიდნ ნიადაგზე დაეყენოს. როგორც ზევითაც მოვიხსენე, გამგეობას გადაწყვეტილი აქვს მომავალ სამოსწავლო წელში გახსნას მეოთხე განყოფილებაც, მხოლოდ სამწუხაროდ (მეოთხე მასწავლებელს) უსახსრობის გამო

ვედარ მთიწვევს და იძულებულია არი-არი განუთფილებს ერთ მასწავლებელს ჩააბაროს. საკვირაო სკოლის გახსნაც მიუცილებელ საჭიროებათ მიიჩნდა და იმედოვნებს იმის მოწყობასაც. რადგანაც სოხუმის სკოლაში სანახევროდ ქალები სწავლობენ, გამგეობა იმედოვნებს, თუ გაზაფხულიდან არა, შემოდგომიდან ხელ-საქმეს სწავლაც მოაწყოს. სამკითხველს გახსნაც აუცილებელია, თუ უსასწრაბამ აღარ უდავია.

კიდევ ვიმეორებთ, რომ სოხუმის განუთფილების გამგეობას ნაყოფიერი შედეგები ერთ-თავად დამოკიდებულია სასკოლო შენობის დამთავრებაზე, რისთვისაც აუცილებელია 5—6 ათას მანეთის სესხის აღება და ამიტომ ხელმეორედ ვიმეორებ ჩვენს თხოვნას, მთავარ გამგეობამ როგორმე მოგვიხერხოს ეს სესხი და მით მტკიცე საფუძველი ჩაუყაროს ამ საშვილიშვილო საქმეს ქ. სოხუმში.

თავმჯდომარე **კნ. მ. ნ. ანჩაბაძისა.**

მდივანი **ნ. ჯანაშია.**

განსხილება

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას აქვს ორი საპრემიო თანხა: უგანათლებულესი თავადის გრიგოლ დადიანისა და ნიკოლოზ ბესარიონის ძის ლოლობერიძის. თ-დ დადიანის სახელობის თანხის სარგებლიდან პრემიად მიეცემა 400 მანეთი ორ წელიწადში ერთხელ; ხოლო ნ. ბ. ლოლობერიძის სახელობის თანხის სარგებლიდან ყოველ წლობით 300 მანეთი.

1. პრემია მიეცემა იმას, ვინც დასწერს და წარმოადგენს საკონკურსო საუკეთესო თხზულებას შესახებ ქართული ენისა, ისტორიისა, გეოგრაფიისა, ეთნოგრაფიისა, ლიტერატურისა და საზოგადოდ თხზულებას საქართველოს შესახებ. თ-დ დადიანის სახელობის პრემიის მისაღებად წარმოდგენილი თხზულება უსათუოდ ქართულ ენაზე უნდა იყოს დაწერილი; ლოლობერიძის სახელობის პრემიის მისაღებად კი უპირატესობა ეძლევა ქართულ ენაზე დაწერილს თხზულებას. ხოლო საკონკურსოდ შეიძლება წარმოდგენილ იქმნას რუსულსა, არ რომელიმე ევროპიულ ენასაც.

2. თხზულებას ქართული ენის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ისტორიული გრამატიკა ქართული ენისა - ეთიმოლოგია ან სინტაქსი, ბ) შედარებითი გამოკვლევა ქართული ენის შტოებისა, გ) გამოკვლევა ქართულის ენის უცხო ენებთან შედარებით, დ) ქართული ენის შტოების შედარებითი ლექსიკონი,

ე) ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი; ვ) უცხო ენებთან მონათესავე ქართული სიტყვების ლექსიკონი, ზ) უცხო ენათაგან შემოსული სიტყვების ლექსიკონი.

3. თხზულებას ქართული ისტორიის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) პოლიტიკური ისტორია საქართველოს მთელი წარსულის ცხოვრებისა ან რომლისაზე მის ეპოქისა; ბ) სოციალ-ეკონომიური ისტორია, სრული ანუ რომლისაზე ეპოქისა; გ) საეკლესიო და საზოგადოდ სარწმუნოების ისტორია, როგორც სრული, ისე რომლისაზე ეპოქისა; დ) სამხედრო ისტორია, ე) იურისპრუდენცია, ვ) მითოლოგია.

4. თხზულებას ქართული მწერლობის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ქართული მწერლობის სრული ან რომლისაზე ეპოქის ისტორია, ბ) მწერლობის ერთ-ერთი დარგის სრული ან რომლისაზე ეპოქის ისტორია, გ) რომლისაზე ერთის ან რამდენისაზე მწერლის ნაწარმოებთა სრული და ყოველ მხრივი შესწავლა და გამოკვლევა, დ) ქართული მწერლობის დამოკიდებულობა უცხო მწერლობაზე და უკანასკნელის გავლენა პირველზე, როგორც მთლად მთელის ქართულის მწერლობისა, ისე რომლისაზე კერძო ეპოქისა, ე) სახალხო სიტყვიერების გამოკვლევა.

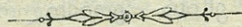
თხზულებას ქართული ეთნოგრაფიის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ეთნოგრაფიული აღწერა ქართველი ერის რომელიმე ნაწილისა; ბ) შეგროვება და შესწავლა ან და გამოყენება უკვე შეგროვილ მასალისა ქართული ენის სხვა და სხვა კილოკავებიდგან, ხალხურ სიტყვიერებიდგან, ცრუმორწმუნოებიდგან, ზნეჩვეულებებიდგან, ფიზიკურ აგებულებებიდგან და სხვა და სხვა დარგებიდგან ქართველი ერის რომელიმე ნაწილისა - გამოსარკვევად: 1) ან ქართველი ერის რომელიმე შტოს ნათესაობრივი დამოკიდებულობისა დანარჩენ მის ნაწილებთან, 2) ან მთელი ქართველი ერის ნათესაობრივი ჩამამავლობისა სხვა ერთა შორის.

შენიშვნა: საკმარისია, თუ მკვლევარმა დაამუშავა მასალა მარტო ერთ-ერთ შემოხსენებულ დარგიდგან და ეს მასალა გამოიკვლია ქართველი ერის მარტო ერთი რომელიმე ნაწილის შესახებ.

6. თხზულებას ქართული მუსიკის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს ა) გამოკვლევა წარმართდროინდელი ქართული მუსიკისა; ბ) გამოკვლევა ქრისტიანობის მიღების შემდეგი ქართული მუსიკისა, გ) გამოკვლევა იმისა, თუ რა გავლენა იქონია სხვა ერთა მუსიკამ ქართულ ენაზე.

7. საკონკურსო თხზულება უნდა იქმნას წარდგენილი წერა-კითხვის საზოგადოების კანცელარიაში 1-ლ იანვრამდე 1914 წლისა...

8. საკონკურსო თხზულება შეიძლება იყვეს ხელთნაწერიც და დაბეჭდილიც, მხოლოდ იმ პირობით, რომ დაბეჭდილი არ იყვეს 1910 წელზე ადრე გამოცემული.

განსვალეა

გამოვიდა ახალი წიგნი

იაკობ გოგებაშვილის სახსოვრად

გამოცემა უყურნად
„განათლების“ რედ.

წმინდა შემოსავალი
ამ კრებულისა მოხ-
მარდება სახალხო გა-
ნათლების ფონდს, რომელიც განსვენებულმა
იაკობმა დაარსა.

მოკლად
კონკრეტულად
იაკობ გოგებაშვილის
სახალხო სკოლაში
დაარსდა
იაკობ გოგებაშვილის
სახალხო სკოლის
ფონდი

წიგნი შეიცავს 320 გვერდზე მეტს და ღირს 75 კაპ. ამ კრებულში მოთავსებულია მრავალი ახალი და უკვე დაბეჭდილი მასალები, სიტყვები, დებუშები და მოგონებანი განსვენებულის იაკობ გოგებაშვილის შესახებ.

ჟურნალ „განათლების“ რედაქციაში იყიდება სურათები განსვენებულის იაკობ გოგებაშვილისა სკოლებში დასარიგებლად—თითო ცალი ორ შაურად, ვინც 50-ზე მეტს დაიბარებს, იმას დაეთმობა 20%.

ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობამ უკვე დაბეჭდა განსვენებულის იაკობ გოგებაშვილის სახელმძღვანელოები „დედა ენა“, „ბუნების კარი“ და „Русское Слово“-ს I და II ნაწილი 1913—14 წლისათვის. ეს სახელმძღვანელოები უკვე მზად არის. „Русское Слово“-ს მეორე ნაწილის ახალ გამოცემაში, თანახმად განსვენებულის იაკობის ანდერძისა, შეტანილია ზოგიერთი შესწორებანი და 50-მდის ახალი სურათი. წიგნი დაიბეჭდა საუკეთესო ქალაქებზე და, კარგი გამოცემაც არის ჩვენი სახალხო სკოლების მასწავლებლების ზნეობრივი მოვალეობა ყველგან სკოლებში გაავრცელონ ეს სახელმძღვანელო და მით გაუადვილონ მოსწავლეთ რუსული ენის შესწავლა.

სამეცნიერო-პედაგოგიური და სალიტერ. ჟურნალი

„განათლება“

მიიღება ხელის მოწერა 1913 წლისათვის.

(წელიწადი შეკვეთა)

1913 წელში ჟურნალი „განათლება“ ჩვეულებრივად გამოვა ყოველთვის შუა რიცხვებში გარდა ზაფხულის ორის თვისა. ჟურნალში იბეჭდება წერილები, როგორც სწავლა-აღზრდის შესახებ, აგრეთვე მეცნიერების სხვა და სხვა დარგიდან და სიტყვა კაზმულ მწერლობიდან; აქვს თვიური ჟურნალის ყველა განყოფილება, გამოვა ჩვეულებრივზე უკეთ დასურათებული. ჟურნალში მხაწილავს იღებენ უკუა ჩვენი საუკეთესო მეცნიერები, მწერლები, პედაგოგები და პოეტები.

იანვრიდან ჟურნალში იქნება ცალკე განყოფილება, სადაც დაიბეჭდება ყოველგვარი ცნობები ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისა და მისი განყოფილებათა მოქმედების შესახებ.

წლიური ფასი ჟურნალისა არის ოთხი მანეთი (4 მ.) მხოლოდ სოფლის მასწავლებლებს და სასოფლო სამკითხველოებს ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად სამ მანეთად, საზღვარ გარეთ 6 მანეთი. ვინც წლიურ ფასს ჟურნალისას იანვრის ბოლომდის გადაიხდის, საჩუქრად მიიღებს განსვენებულის იაკობ გოგებაშვილის მოზრდილ სურათს.

ხელის მოწერა მიიღება ტფილისში: ქართულ გიმნაზიაში, „ნაკადულის“ რედაქციაში და წერა-კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში ივანე ავალიშვილთან. ქუთაისში ისიღორე კვიციანიძესთან, ბათუმში წიგნის მაღაზია „განთიადი“, (ამ ორ ადგილას და სამტრედიისაში იყიდება ცალკე ნომრებიც, თითო 40 კაპ.

რედაქცია სთხოვს ხელის მომწერლებს დროზე დააკეთონ ჟურნალი.

მისამართი: Тифлисъ. Дворянская Грузинская
Гимназія. Л. Г. Бодвадзе.

რედაქტორ-გამომცემელი ლ. გ. ბოცვაძე.